



Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

61

8U

8-44

1867

9 * 2003

8-93

8-44

ՉՔՕՍԱՐԱՆ ՄԱՆԿԱՆՅ

2

ԾԵՐ ՊԻԻԳՄԱՆԸ

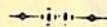
ՉԱՏԿԱԿԱՆ ՀՍԻԿԻԹՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐՔՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1867

ԶԲՐՍԱՐԱՆ ՄԱՆԿԱՆՑ



Զ

ԾԵՐ ՊԻԻԳՄԱՆԸ



ԶԱՏԿԱԿԱՆ ՀԱԻԿԻԹՆԵՐ

8-93

Ծ-44

պ.

Ծ Ե Ր

Պ Ի Ի Գ Մ Ա Ն Ը

(1001 / 2032)

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ



Ի Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

15816-58 7

Ի ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԿԻՎԻ ՂԱԶԱՐՈՒ

1904

32029-4. h.

Ն Ժ Ե

Պ Ի Ի Գ Մ Ա Ն Ը

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԱՆՍՊՈԼԻՍԻ



Կ Գ Ի Ի Գ Մ Ա Ն Ը

Կ Գ Ի Ի Գ Մ Ա Ն Ը

Ը Ժ Ե

Ը Ն Ա Մ Ի Գ Մ Ա Ն Ը



ԾԵՐ ՊԻԻԳՄԱՆԸ

Ա

Աերպուշիկի Բերդը

Աշնանային գեղեցիկ իրիկուն մը երբ արևը իր փայլուն ճառագայթներովը կ'ոսկե-
 դօժէր Օտենվալտ և Մէլիպոզուս լեռանց
 ծայրերը, որոնք ծանօթ են այն ամէն վա-
 ճառականաց՝ որ Ֆրանգֆորդի տօնավա-
 ճառը կ'երթան Հռենոսի ճամբով: Վաճա-
 ոաց ծանրաբեռն կառքերը՝ որոնք նոյն օրէ-
 ինչուան Հիլընպէրկ պիտի երթային դան-
 դաղութեամբ և անխնայերը ճանչելով առաջ
 կ'երթային. իսկ ճանապարհորդները որպէս
 զի չուտով Տարմշդատ համնին գիշերը հոն
 անցներու համար, շտապաւ կ'անցնէին այն
 լեռները:

Ահաւասիկ պատկեր ճշգրիտ մարդկային կենաց, ուր մէկը իր բեռը շարկած ծանրաքայլ կը քալէ, մինչդեռ ուրիշ մը արագաքայլ և զուարթութեամբ կը վազէ. կը մնայ գուշակել թէ՛ այս երկուքէն արդեօք ո՞րը պիտի հասնի ապահով իր նպատակին: Ծերունի մը կ'երթար այն կողմէն որ աւելի շուտ և կարճ ճամբով Աէրպախէն կը հանէր Աէրպուրկի աւերակները, որ կը կոչուի Սօտիւ — լիէվըը, ծերուն գէպի գետին խոնարհած գլուխը՝ կ'իմացընէր իր մտմտուքը, և կոշտ գաւազանի մը վրայ կը յենուր, որուն նմանը քիչ անգամ կը տեսնուին մեր կողմերը: Թէ՛ որ ճամբուն վրայ իրեն տղայ մը հանդիպէր, որ ոչխարները արծելէն դարձնէր, կամ օրիորդ մը երկրորդ օրուան համար խուրճ մը ճիւղերու ժողուած տուն դառնար, երկշտութեամբ մը կ'ողջունէին զծերունին, և քանի մը քայլ ընելէն ետքը անգամ մըն ալ կը դարձընէին զուխնին, և աչք մը կը ձգէին անոր ետևէն, վասն զի այս մարդս եգական կերպարանք մը ունէր և զգեստներուն ձևն ալ տեղացւոց սովորութենէն տարբեր: Վերջապէս իր վիճակական հին բերդին աւերակներուն հասաւ, ուր աշտարակ մը և քանի մը փրփրլկած պատեր միայն մնացած էին. արևը հորիզոնէն վար խոնարհելու ատեն քարակուտի մը վրայ նստաւ, և աչքերը գեմացի շրջակայիցը վրայ դարձընելով, գորովալից սրտով մը այս խօսքերս ըսաւ.

« Ահ, վերջապէս հեղ մըն ալ դիս հոս կը տեսնամ, քառասուն տարիէն ետքը, որուն ամենևին չէի յուսար, ողջոյն ձեզ, հին բարեկամք իմ՝ կանանչաղարդ անտաններ, և զու պատկառելի Հոենսաշատ անգամ յիշեր եմ զքեզ և ստէպ մտքովս դիս հոս երևակայեր եմ, ի՛նչ բան է հայրենիքը, բայց սակայն չկայ ճշմարիտ հայրենիք մը, երկնքէն գատ: Բարէ, հոն են այսօրուան օրս բոլոր անոնք զոր կը սիրէի և որոնք զիս մինակ թողուցին. ի՛նչպէս ամեն բան կը փոխուի այս աշխարհիս վրայ »: Նստաւ կոշտ քարի մը վրայ և պատին կռթնելով Անգղիական երգ մը երգեց այսպէս .

« Հովը կը ծածանէ այսօր ծաղիկները, վաղը շառաչմամբ կը տապալէ կաղնին, այսօր քամին օդը կը մաքրէ, վաղը մեզի ժանտախտ կը բերէ, երեկոյեան դեմ կը զովացընէ հոգնած ճամբորդը, և կէս գիշերուն բոլոր շրջակայքը փոթորիկ կը յարուցանէ :

« Առաւօտը արևուն քաղցր ճառագայթները կը փթթեցնեն հովտին գեղեցկագոյն ծաղիկները. իրիկունը արևուն սասկուլութիւնը կը խամրէ անոնց փայլուն գոյները: Հոս արևը կը տաքցընէ ծերուն ընդարմացեալ անգամները, անդ կը նեղէ զպանդուխտը իր ջերմութեամբն:

« Մայիս ամսոյն մէջ թեթև նաւակ մը զուարթութեամբ կը շարժի Ռվիխանտի վը-

բայ, իսկ աշնան արիքները՝ ցամառը ու ընդ բան չեն բերեր իրենց արիւնքը, բայց եթէ կոտրտած սախտակներ, և դիակնա-ցած նաւաստիներ արիւնքը կը դարնէ՝ որոնց կանայքը կու լան վրանին ցաւագին հեծութեամբ:

« Երբոր յոյսը կը հասնի իր բարձրագոյն կէտին՝ անկէ ետքը կը սկսի նուազել և ուրախութիւնը կը փարատի, անիկայ որ կ'ամբարհաւածէր երէկ իրը Տէր աշխարհի, այսօր տխուր կերպով գերեզման կիջնայ, ըսել է, թէ կենաց բաժակը՝ թոյն միայն պաշտեր է իրեն:

« Արիքները փոփոխական են. փոթորիկը կը մոնչէ, արևուն ճառագայթները կ'անջատուին եկեղեցւոյ խաչէն. ծալուն երեսը յուզեալ է, մեծամեծք կ'ոչնչանան երկրիս երեսէն. ինչպէս որ այնչափ փոշւոյ հատիկները՝ հովը կը ցրուէ: Բան մը միայն ազատ է յեղափոխմանէ որ է միտքը և անփոփոխ կշիռն սէրը »:

Մինչդեռ այսպէս կ'երգէր ծերը՝ զող-դոջուն բայց յատակ ձայնով մը, յանկարծ երկու տղաք երան աւերակաց մէջէն և մը տաղբութեամբ անշարժ կիցան՝ իր ետևը:

Երբոր երգը ընցաւ, տղաքը իրենք զիրեն յայանել ուզելով, սկսան երկչոտութեամբ մը հազալ, փափաքելով անշուշտ որ ծերուն երեսը տեսնեն: Ծերը դարձաւ և տեսաւ այս երկու երիտասարդներն մաքուր հագուած որոնք մեկէն բարեկեցին

զինքը շնորհալից կերպով մը. բայց ծերունին դեռ պատասխան չի տուած տեսաւ աշնոնց հօրեղբօր գալը՝ որ այն շրջակայքը խոտ հանելու զբաղած ըլլալով երգին վերջի տունը միայն լսած էր: Կը մտածէր որ երգողը Անգլիացի պիտի ըլլար, որովհետեւ երգածը Անգլիերէն եղանակ մըն էր՝ ուստի ծերուն մօտենալով ըսաւ իրեն անգլիերէն.

— Պարոն, զուք թէպէտ ինձի բոլորովին անծանօթ էք, բայց ձեր երգին վերջը, որ բոլորովին կը տեսնուէր թէ ձեր սրտին խորէն կը բղիւք, ինձի կասկած կուտայ թէ զուք պէտք է որ ճաննաք մեր ամեն նաւ երկնաւոր Հայրը: Ասիկայ բաւական է ինձի, ես սա մօտիկ գեղիս ժողովրդապետն եմ՝ զոր լերանս ստորուոր կը տեսնաք: Թէ որ օտարական էք հոս և պարզութիւն կը սիրէք՝ կը հրաւիրեմ զձեզ բոլոր սրտովս մեր զիւրական բնակարանը »:

Ծերը գերմաներէն պատասխանեց. « Շատ շնորհակալ եմ ձեր ազնիւ հրաւիրանացը և կ'ընդունեմ յօժարութեամբ: Հին նաւապետէ մը շատ քաղաքավարութիւն չի պահանջուիր »: Աս ըսելով սկսան երեկոյեան վերջալոյսին ժամանակ զեպ ի գիւղը երթալ, որուն զանգակատունը կեռասնեւոյ անտառի մը մէջ շինուած էր. նաւապետը ճամբան երթալու տուն պատմեց ժողովրդապետին, թէ այն օրը հասած էր Աէր պախի իջևանը, և իր առաջին գործը այն եղաւ որ Աէրպուրկի հին բերդին այցելութեան երթայ:

Բ

Ժողովրդապետի Տունը.

Գիշերը կոխած ատեն հասան գեղը, մինչ-
 գեռ լուսինը լերանց ետևէն կը բարձրա-
 նար: Ժողովրդապետին քոյրը առաջուց է-
 մացած ըլլալով տղայոցմէ թէ օտարական մը
 կ'ընկերէր իրենց ուսուցչին, աճապարեց
 գնաց մտերմութեամբ եկողներուն ընդ ա-
 ռաջ: «Մի վախնաք նոր եկաւորի մը այցե-
 լութենէն, ըսաւ իրեն նաւապետը, ձեզի
 ծանրութիւն չեմ ուզեր ըլլալ»: Թէ որ
 դուք գոհ էք մեր մարդասիրութենէն, պա-
 տասխանեց ծողովրդապետին քոյրը, տարա-
 կոյս մի ունենաք որ մեզի ծանրութիւն
 կ'ըլլաք»: Այս խօսքը ըսելէն ետքը խուցը
 մտաւ բարի մատակարարը, և գեղին գի-
 նիէն շիշ մը բերաւ որ դիւրագնի էր այն
 կողմերը, և սեղանի նստեցան. իսկ տղաքը
 գացին անկիւն մը նստան, և անհամբե-
 րութեամբ ծերուն պատմութիւններուն կ'ըս-
 պասէին, որովհետեւ պատմական և հետա-
 քրքրական բաներ շատ կը սիրէին, և կը
 յուսային նաւապետէ մը տեսակ տեսակ
 բաներ լսելու՝ մտածելով որ անտարակոյս
 մեծամեծ ճամբորդութիւններ ըրած պիտի
 ըլլայ: Եւ յերաւի այս մարդը շատ ըսե-

լիքներ ունէր իրենց. բայց պատմելու շատ
 պատրաստական չէր ցուցնէր ինքզինքը:
 Հիւրը շրջակայ դիւղերուն վրայ սկսաւ
 հարցմունքներ ընել ժողովրդապետին, և այն
 կողմերը գտնուած ընտանիքները ճանչնալու
 շատ հետաքրքիր կ'երևար:

Վերջապէս հարցուց թէ արդեօք ծեր
 Պիւզմանին ազգականներէն կը գտնուի՞ն
 դեռ, որ քառասուն տարի առաջ ժողովր-
 դապետ էր այս կողմերս: — Չեմ ճանչցած
 զինքը, պատասխանեց ժողովրդապետը. միայն
 գիտեմ որ ինքը սրիկայ եղբորորդի մը ու-
 նէր, և հիմա ուր գտցած ըլլալը մարդ չգի-
 տեր. երբէք իր վրայօք լուր մը լսուած չէ:
 Եւ միթէ կը ճանչնայի՞ք դուք այն ծեր
 Պիւզմանը: « Այս պատասխանեց նաւա-
 պետը, իմ հօրեղբայրս էր »:

Ժողովրդապետը դողալով մը կանչեց .
 « Կարելի է որ դուք ըլլաք այն չարագործ
 Ֆրանձը, որուն վրայօք գեղին քանի մը
 ծերերը շատ բաներ կը պատմեն: Ո՛հ, թո-
 ղութիւն ըրէք ինձի որ ես ձեր վրայօք մե-
 կէն չարագործի մը պէս խօսեցայ. ի՞նչպէս
 կրնայի մտածել որ դուք ըլլաք այն յիմար
 Ֆրանձը. որ քաղցրաբարոյ և բարեպաշտ
 կը տեսնուիք հիմա »: Հրամներես, ես եմ,
 օրհնեալ ըլլայ Աստուած, ըսաւ նաւապետը,
 ցաւագին ձայնով մը. գթած Աստուած զիս
 ուղղեց խիստ փորձով և սոսկալի պատուհաս-
 ներով: Բայց այսօր թողունք այս բաներս,
 ցաւալի է ինձի հիմա կենացս մանր դէպ-

քերուն իջնալը: Արդէն զշտացած եւ մտա-
ծելով որ ահա կ'ուտեմ եւ կը քնանամ այն
յարկին տակ ուր կը բնակէի ասկէ յիսուն
տարի առաջ, ուր իմ Հօրեղբայրս կնքեց
իր ցաւագին կեանքը»: Պէտք եղաւ որ
ժողովրդապետը իրեն մտիկ ընէ, թէպէտ
անհամբէր էր ուրիշ կողմանէ ալ լսելու
այս մարդուս հետաքրքրական պատմութիւ-
նը. իր քոյրը եւ իրեն իրիւ պատանի ա-
շակերտքը սաստիկ հետաքրքրութեամբ ուշ
կը դնէին այս օտարականին խօսքերուն.
բայց ընթրիքէն առաջ շատ չխօսեցաւ:

Երբոր ընթրիքը լնցաւ, տղաքը ստիպեալ
էին անկողին երթալու, թէպէտ կը մտա-
ծէին ալ որ անշուշտ հիմա պիտի սկսի
պատմել, եւ իրենք կը փափաքէին մտիկ
ընել, բայց ըստ իրենց սովորական կա-
նոնին առանց դժուարութեան երան դնա-
ցին:

Տղոց պառկելէն ետքը նաւապետը իմա-
ցուց ժողովրդապետին որ կը փափաքէր կե-
նացը մնացած օրերը իր ծննդեան երկիրը
անցնելու, եւ թէ արդէն իր ամեն կահկա-
րասիքը Աէրպախ փոխադրած էր ուստի կը
մնար տեղեկանալու թէ արդեօք իրեն հա-
մար վայելուչ բնակութիւն մը կը գտնուի
այն կողմերը զոր կարենայ վարձել կամ
գնել: Ժողովրդապետը շատ ուրախացաւ
այս բանիս վրայ եւ իմացուց իրեն թէ իր
ժողովրդապետական տանը քով ծախու տուն
մը կայ՝ որ անտառաց տեսչինն էր, եւ թէ-

պէտ պզտիկ եւ պարզ էր, բայց բարեվայել-
լուչ: Աշիկա յարմարեցաւ նաւապետին, եւ
գիշերը առանց իմանալուն առաջ գնաց,
որովհետեւ տանը ծախուելուն պայմաններուն
վրայ խօսելով զբողեցան, ինչուան որ մա-
տակարարը իմացուց որ ժամացոյցը բաւա-
կան ատենէ՝ ի վեր 10 զարկեր էր: Այն
ատեն երան անկողին գացին բայց ժողովը-
դապետը կը լսէր երկայն ատեն որ իր նոր
սեղանակիցը սենեկին մէջ վեր վար կը քա-
լէր որ իրենինին վրայ էր եւ բարձր ձայնով
աղօթք կ'ընէր, ասով ինքն ալ դռն եղած
անուշ քուն մը եղաւ: Յաջորդ օրը երկու
տղաքը առտուն կանուխ կ'ըլլալով, որոնք
արդէն իսկ վարժած էին, վասն զի չորս
տարեկան եղած ատենը լսած էր անգամ
մը Օգոստինոս թէ « Ամօթ բան է թողուլ
որ արեւը կանխէ մեզմէ առաջ որն որ այն-
չափ ճամբայ պիտի ընէ օրուան մէջ »: Ար-
թըննալուն պէս, մեկէն իրենց առաւօ-
տեան աղօթքը կ'ընէին եւ կ'երթային երես-
նին եւ ձեռուընին լուսալու, եւ ետքը իրենց
ուսուցչին հետ կ'ելլային շրջան մը ընելու
մերձաւոր լեքանց վրայ կամ անտառներու
մէջ, ուստի շատ տունկեր կը բերէին, զո-
րոնք ժողովրդապետան աղէկ կը ձանձնար, եւ
անոնց այլեւ այլ տեսակներուն վրայօք տե-
ղեկութիւններ կուտար իրենց: Բայց այն օրը
այն բաներէն եւ ոչ մէկը ըրին եւ ծերուն
պատմութիւններէն զատ բան մը չէին մը-
տածեր. կրնայ մարդ երևակայել անոնց ու-

ըստութիւնը երբոր իմացան ժողովրդապետին քրոջմէն որ գեղին մէջ պիտի կենար և հաւանականարար անտառապետին տունը պիտի բնակէր: Այսպիսի պզտի գիւղի մը մէջ, ուր նոր բան քիչ կը պատահէի, հասարակաց ճամբէն հեռու ըլլալուն պատճառաւ, ամեն ճամբորդ իջևանին գիմացը որ հասնէր՝ իր ձին հանդէպնելու համար, մասնաւոր գէպք մը կը համարուէր, և ամենուն հետաքրքրութեան նիւթ կըլլար, և թէ որ ըստ դիպաց մէկու մը հետ խօսէր, կամ պզտի ծանօթութիւն մը տար, երեք օր աւան տան մէջ խօսելու նիւթ կ'ըլլար: Ուստի երբոր Հովնատայէն եկած օտարական նաւապետին գալուստը հռչակուեցաւ, և թէ ժողովրդապետին քովը իջնալով այս գեղը բնակելու միտք ունէր, և թէ այս նաւապետը այն սրիկայ Ֆրանձն էր, կրնայ մակարեւուիլ թէ ինչ մեծ շարժմունք պատճառած ըլլայ այս լուրը բոլոր գեղին մէջ: Ամենքը իրենց աշխատութիւնները մոռցած և խմբովին ճամբուն վրայ խոնած կը ջանային այլ և այլ գէպքեր պատմել իրարու՝ թէպէտ և ոչ որ ստոյգ տեղեկութիւն մը ունէր:

— « Ես տեսայ գեղին մէջ մտնալը երէկ իրիկուն բայց շատ մութ էր, ըսաւ պառաւ Աննան: — Կ'ըսեն թէ շատ հարուստ է, ըսաւ Քերրբէն, որպէս զի ինքն ալ բան մը ըսած ըլլայ. — Ուրիշ կերպով չի կրնար ըլլալ նաւապետ մը, պատասխա-

15876-58
2039
1001

նեց Նղիսարեթը, առանց միլիոններ ունենալու: — Ի՞նչ տեսակ մտածութիւն է այս, ըսաւ ծեր օստիկանը, ապահով եղիք որ մեծատուն մը չիզար այս ողորմելի գեղը բնակելու: — Թէ որ ինչուան հիմա չէ փոխուած՝ ըսաւ ծեր Նիկողոսը՝ մեծ խնայութիւն մը ըրած պիտի չըլլայ. վասն զի ես առաջին բարեկամութիւնս իրեն հետ ըրեր եմ, և երիտասարդութենէն ի վեր զինքը լաւ կը ճանչնամ, ձեռքէն զիւրաւ բան չեկար»: Վերջապէս ամենքը միտքերնին զրին որ այս իրենց խօսակցութիւններէն լաւագոյն է նաւապետին սպասել և իրմէն լսելու գլխէն անցածները, որով և իւրաքանչիւր մարդ իր գործոյն գնաց: Ան միջոցին ժողովրդապետին տունը որոշեցին որ նաւապետին փայտէ և կաշիէ սնտուկները, Աէրպախի իջևանէն Տօրնհակէն բերել տան: Ինչպէս որ այս օտարականին տունը անտաններու հին տեսչինն էր՝ որ ան միջոցին ինքը Տօրնհակէնի օստիկանն էր՝ նաւապետը կրցաւ մէկէն հոն փոխադրուիլ: Ժողովրդապետին քոյրն ալ փոխ տուաւ անոր հարկաւոր եղած կահկարասիքը: Երբոր սնտուկներով լեցուած կառքը Աէրպախէն հոն հասաւ, տղայոց և ծերերուն հետաքրքրութիւնը աւելցաւ: — « Ի՞նչ կրնայ ըլլալ այս սնտուկին մէջ կ'ըսէին, ասիկա անշուշտ ստակով լեցուն պիտի ըլլայ, վասն զի երկու հօգի չեն կրնար զայն տանելու և չիրնար ըլլալ որ մարդ մը զգեստներով



լեցուն վեց սնտուկ ունենայ: — « Ինչէ՞ն կը հանես դու ուրեմն որ ինքը մինակ ըլլայ, ըսաւ ուրիշ մը. թերևս իր ընտանիքն ալ մէկտեղ պիտի գայ: — Հաւանական է, բայց չեմ կարծեր »: Օգոստինոսը և իր Կարոլոս եղբայրը կ'ուզէին գիտնալ թէ ինչ գանձեր ունին՝ արդեօք նաւապետը իր սընտուկներու մէջ: Այս բանս ժողովրդապետին հարցուցին բայց անիկայ պատասխանեց որ ինքն ալ չէր գիտեր, ուստի պէտք եղաւ անոնց բացուելուն սպասելու: Առաջին օրը նաւապետը մէկէն բացաւ սնտուկները, բայց ութը օր մարդու ալ չթողուց զինքը տեսնալու, նաև իր պառօստ աղախնոյն ալ զոր քովը առած էր, արգիլեց սնտուկներուն խուցը մտնալու: Կը կերակուրն ալ ժողովրդապետին տունը կ'ուտէր, որ քանի մը քայլ հեռու էր կեցած տեղէն, շատ անգամ նոյն խակ պարտեղէն անզին կ'անցնէր. և այս կերպը բռնելով ազատ եղաւ առանձին խոհակերոց մը վարձելու:

♀

Անտառապահին Տոներ.

Առթ օրէն ետքը, վերջապէս նաւապետը հրաւիրեց բոլոր ժողովրդապետին ընտանիքը, գալ թէյ մը խմել իր տունը, որ շատ փառաստը դարձարած էր, և հոն պատին գիմացը սև գերիներ կեցած էին, ու

րոնք թէյ և ծխախոտ կը հրամայնէին: Օգոստինոս և Կարոլոսը տեսնալով զանոնք՝ վախ մը զգացին սրտերնուն մէջ, բայց երբոր մօտեցան անոնց, խմացան որ անոնք օթոցներու վրայ սև նկարներ էին:

Շատ հաւանեցան, վասն զի այնպիսի գեղեցիկ օթոցներ ամենեւին չէին տեսած: Նաւապետը ազնիւ թէյը հրամայուց չինացի ամաններով, նաև գեղեցիկ նարինջներ ընծայեց զորոնք Մարգայէն բերած էր: Մուսուլուկի կղզիներէն սնտուկ մը լեցուն չինու թէյ և համեմունք ունէր հետը, և ուրիշ արկղներու մէջ արևմտեան Հնդկաստանի շաքար և սուրճ. և վիրզինեայ ծխախոտէն, արևելքի մետաքսէ կերպասներ, և ուրիշ տեսակ տեսակ բաներ որոնք ամանց աւելորդ կը համարուին և ուրիշներու կարևոր. բայց ժողովրդապետին և իր աշակերտացը սաստիկ հետաքրքրութիւնը շարժող ոչ այնչափ այս մեծագին բաներս էին, զորոնք իր քոյրը կ'ախորժէր, որչափ բնութեան բերքերու ճոխ հաւաքում մը զորոնք վերջի ութը օրուան մէջ կարգի դրած էր:

Աւելի նաև Ձինու քօքօ ընկոյզ, Պրագիլի թիթեռնիկներ, սև ծովու սաթ, Կըրէնընտայի կտաւաքար, ծովեղերեայ գեղեցիկ խոտեր, տեսակ տեսակ բուստեր, ծովու ուղիներ, խեցեմարթներ, ծովու միջատներ և ուրիշ գեղեցիկ ժրժմունքներ: Աւրիշ պզտի արկղիկի մը մէջ ալ ունէր գեղեցիկ հաւաքում մը Հնդկաստանի և

Պարսկաստանի աղու որ քարերու՝ որ մարզուս աչքը չէր կշտանար նայելով: Օգտախնտս կ'ուրախանար մտածելով որ պիտի կարենայ շատ անգամ հոն գալ այս բաներս գննելու և տեսնելու ուզածին պէս, որուն համար հրաման ալ ընդունեցաւ: Ամեն օր այս երկու տղաքը կ'երթային քանի մը ժամ նաւապետին տունը անցընելու: Երբեմն իրենց գեղեցիկ գիրք մը կու տար որ միտանդ կը կարգային տանը զիմաց եղած նատարանին վրայ, երբեմն իրենց կը տարուեցնէր Անգղիերէն և Գաղղիերէն, և երբոր ուշադրութեամբ և մտադրութեամբ մտիկ կ'ընէին՝ իրենց քանի մը շտեսած բաներէն ալ կը ցուցընէր, և կամ այնպիսի բաներ կու տար որ տղայոց հաճոյ կ'անցնէր. երբեմն ալ արմաւենի, թուզ, ժժմունք և ասոնց նման բաներ կու տար իրենց, և կամ Անգղիերէն գիրք մը կը կարգացընէր և գայն գերմաներէն կը թարգմանէր, իրենց հասկնալի ընելու չափ. նաև կը մեկնէր ինչ որ չէին ըմբռներ, և աւելի պարզելու համար իր բեզմաւոր մտքէն օրինակներ կը բերէր անոնց: Օր մըն ալ ճպտան և մըջման առակը բերնուց սորվեցնելով իրենց՝ հարցուց թէ ճպտուք որուն կըրնանք նմանցընել», Տեսակ մը մարդու, պատասխանեց Կարողուք. բայց ի՞նչ տեսակ մարդու. Ինծի կ'երեւայ թէ, ըսաւ Օգտախնտսը, այն տեսակ մարդկանց՝ որոնք անհոգութեամբ և առանց բան մը սորվելու

կ'անցնեն ժամանակին: Այնպիսիք չեն զիտեր որ քիչ մը ետքը պատիժնին կը զբտանան, վասն զի մարդ ալ չկրնար զերենք բանի մը գործածել, այն ատեն պիտի ըսեն իրենց. Ինչո՞ւ համար դուք աւելի փութանան չէք եղած ձեր պղտիկութեան ժամանակ»: — Տեսած մեկնութիւնդ շատ աղէկ է, ըսաւ նաւապետը:

Դ

Սրիկայ ֆրանսը.

Ամեն անգամ որ ժողովրդապետը այցելութեան կ'երթար նաւապետին, կը տեսնար որ անիկա ատեն ատեն տխուր կերպով մը կը նայէր զիմացը կախուած քօզարկեալ պատկերի մը վրայ. և երբեմն այնչափ կ'ղգացուէր որ աչքերէն արցունք կը թափէր: Առջի բերան ժողովրդապետը չհամարձակեցաւ հարցընել նաւապետին խորունկ հոռտչանացը պատճառը, բայց վերջը մտածելով իրեն հետ ունեցած բարեկամութիւնը և իր պաշտօնը, որոնք զինքը կ'ստիպէին, գէթ փորձ մը ընելու խեղճին նեղութիւնները մեղմացնելու համար, որուն պատճառը թերևս մեծ բան մը հանդիպած կ'երևնար: Այս մտածութեամբ՝ օր մը երբ մինակ էր նաւապետին հետ՝ և զիրքն ալ յարմար, ըսաւ իրեն: « Բարեկամ ի՞նչ է պատճառը որ դու սակայ կը նայիս այն

պատկերին վրայ, և անով շատ անգամ կը տխրիս: Ահ սիրելի ժողովրդապետ, պատասխանեց նաւապետը, անկիս է որ իմ վշտացս աղբիւրը կ'ընդարձակէ և վիճակ կը թշուառացնէ: Ինչ երջանիկ կ'ըլլայի ես հոս՝ կենաց ամեն կարեօր միջոցները ունենալովս, եթէ այս մարդուն պատկերը որ կը տեսնաք հոս, զիս ամեն վայրկեան շիտուովէր: — Ուրեմն ի՞նչ պատկեր է այն, հարցուց ժողովրդապետը: — Ստիկա իմ հօրեղբօրս կենդանագիրն է, ըսաւ մէկալը, բայց բանը աղէկ հասկընայու համար պէտք է որ մանրամասնաբար պատմեմ ձեզի գիտէս անցածները. բայց կանչել սուր մէկալնոնք ալ, որպէս զի գիտնան իրենք ալ թէ ի՞նչ է եզեր իմ ճակատազիրս »:

Ժողովրդապետին քոյրը և երկու աշակերտները երբոր ներս եկան, նաւապետն ալ հանդարտ ձայնով մը սկսաւ պատմել ըսելով:

» Էս այս գեղս ծնած եմ, ինչպէս որ դուք ալ գիտէք 1754ին և սոլայերէքէն մայրս մեռաւ: Հայրս ալ քիչ ատենէն մեռնելով հօրեղբայրս զիս քովը առաւ որ զիս զիս ժողովրդապետն էր: Ստիկայ կրթեալ և երկիւղած մարդ մը ըլլալով շատ պատիժ կու տար իր եղբօրորդուոյն զինքը լաւ կըրթելու համար առաքինութեան ճամբուն մէջ: Բայց իր վիճակին պարտքերը և առանձնական զբաղմունքը զինքը չէին թողուր մաս-

նաւորապէս ինծի ալ ուշ դնելու. և տանը մէջ ալ ծեր և խուլ հօրաքոյրէ մը գտաւ ուրիշ մարդ չունէր, որուն շատ դժուարին էր կրակոտ և աշխոյժ աղաւ մը ուշ դնել: Առիթները չէին պակսեր շակելու իմ լըբութիւններս և յանդգնութիւններս: Սորուելու ալ շատ յաջող էի և թէպէտ հօրեղբայրս ինծի երկու ժամ ատեն կու տար գասերս պատրաստելու, բայց ես կէս ժամ կը զբաղէի անոնց. իսկ մնացած ատենս ընկերներուս հետ կ'անցնէի և անոնց հետ կ'ընէի իմ ամեն տեսակ խորամանկութիւններս և յիմարութիւններս: Կրբոր հօրեղբայրս կ'իմանար այս բաներս, խստիւ կը պատժէր զիս, բայց ես դարձեալ միջոցներ կը գտնայի անկէց փախչելու: Հօրեղբայրս զիս եկեղեցական վիճակի մէջ դնել կ'ուզէր, բայց բոլորովին ուրիշ վիճակի էր սէրս և ամենէն աւելի ճանապարհորդութեան. թէպէտե չէի համարձակեր դէմ դնել հօրեղբօրս կամայք, ուստի 18 տարեկան եղած ատենս՝ ստիպուեցայ Գիւպէնկի համալսարանը մտնալ: Իբրև ուսանող հոն ունեցած ազատութիւնս ինծի շատ ախորժակի եկաւ և զիս այն խիստ տեսչութենէ ազատ տեսներով ուզեցի ըստ իմ հաճոյիցս կեանք մը անցնելու: Առջի բերան ետանդեամբ կը սորուէի, և որովհետեւ զիւրութեամբ միտք կ'առնէի դասերս, ասով ինծի բաւական ժամանակ ազատ կը մնար, որով ատեններս ուրիշ ուսանողաց հետ սոլայա-

կան գրասանքներով կ'անցնէի. կամաց կամաց միաքս այնպէս գրադեցաւ այն բանն, բուն՝ որ ալ բնաւ չէի աշխատեր, գրեթէ բոլոր օրս սրճանոցներու մէջ և դաշտերը քաղելով կ'անցնէի: Արդէն տունը իմ առնունս Սրբկայ Ֆրանց գրած էին: Համալսարանին մէջ ես կատարեալ արժանի եղայ այս անուան: Արնաք երեակայել թէ ինչպէս հօրեղբայրս նեղացաւ երբոր այս արխուր լուրը տուաւ: Ինծի սրտաշարժ նամակներ գրեց որոնք մեծ ազդեցութիւն կ'ընէին իմ վրաս, բայց նոյն վայրկեանը միայն, և երբոր նորէն իմ ընկերներս կը տեսնէի, իրենց խեղկատակութիւնները բոլորովին կը ջնջէին սրաէս այն բարի խրատները, և կ'ամենայի ըրածներուս վրայ զըզջալ ցուցընել անոնց գիմաց, որով և մէկէն կը սկսէի նոր նոր յանցանքներու մէջ իյնալ: Իմ վրաս կը ճշմարտէր Վաղղիացի մատենագրի մը այն առածը որ կ'ըսէ «Վարեաց վրայ ամենալը ճամբայ մըն է մեծամեծ թշուառութեանց»: Հօրեղբայրս տեսնելով որ ոչ իր խրատները, և ոչ իմ առած խոստամունքներս կը կատարէի՝ ալ դադարեցուց ինծի ստակ խրկելը զիս խնայութեան և կ'անտնաւոր ընթացքի մը վարժեցնելու համար: Բայց այս հնարք ալ իմ վրաս երկայն ատեն ազդեցութիւն չբաւ, որով այլ և այլ պարտքեր ըրի: Արբոր ալ մէկն չուզեց ինծի փոխ ստակ տալ՝ ես ալ ծախեցի զրքերս, և անոնց նման ստակ ընող բաներս:

մէկէն կառք մը մտայ Ամսդերտամ երթալու ուսկից կ'ուզէի նաւ մտնալ. Այս ճամբորդութիւնը շատ ախորժելի երևցաւ ինծի, նաև կառքին մէջ ինծի յարմար ընկերութիւն մը գտայ, որով փամառնակս շատ ուրախութեամբ անցուցի, և շատ անգամ անմտութեամբ կը փափաքէի որ այն վիճակս կարենայի միշտ շարունակել:

Ե

Նաշը

Վիւպէնկէն մեկնելէս առաջ՝ գրեցի հօրեղբորս միաքս խնացնելով իրեն և ինչուան յանդգնեցայ իրմէ ստակ ուզելու, ճամբորդութեան համար: Այս բանիս վրայ ստատիկ բարկացաւ ինծի և Ամսդերտամ հասնելէս ետքը խիստ նամակ մը ընդունեցայ իրմէ՝ որուն մէջ կը գրէր համառօտ և խիստ ոճով մը որ ինծի 50 տուլազ կը խաւրէ այն պայմանաւ որ իրեն քովը գամ, ըսելով որ եթէ մտիկ չընեմ իրեն խօսքին՝ և իմ անխելք մտածութեանցս ետեւէն երթամ, ապաջով գիտնամ որ իր անէծքը ամեն ժամանակ իմ վրաս պիտի ըլլայ: Այս նամակը սիրաս շատ կակոցուց և երկայն ատեն մտածեցի թէ ինչ ընեմ, արդեօք տուն գտնում հօրեղբորս քով, թէ երթամ ճամբորդութիւն ընեմ, որուն կարգէ զուրս սէր և փափաք ունէի. միւս կողմանէ ալ իրեն ինծի ըրած

սպանապիքը բանի տեղ չզննելով չկրցայ ազնի օրոշում ընել : Բայց շատ շանցաւ և ահա հօրեղբորս սպանապիքը լիովին կատարուեցաւ վրաս , զի ծովու ճամբորդութիւն ընելու փափաքով լցուած միտքս զրի նաւ մը գտնալ որ Հնդկաստանի և կամ հիւսիսային Ամերիկայ կողմերը երթայ, ուստի այս փափաքով ունեցած ստակս հետս առած շիտակ նաւահանգիստը գնացի, և հոն քանի մը հարկաւոր տեղեկութիւններ առնելէս ետքը՝ մտայ պզտիկ նաւակի մը մէջ, ու դէպ ի Սիւրբինամ երթալու պատրաստուած երեքկայսեան նաւու մը մօտեցայ որ անով ճամբայ ելլամ : Խօսեցայ նաւապետին հետ, բայց չկարենալով յարմարցնել ստիպուեցայ նորէն ետ դառնալու : Ի դարձին երբոր իջած պանդուկիս՝ քարէ սանդուխէն վեր կ'ելլայի, տեսայ զբան առջև հագուած պարոն մը, որ կարծես թէ ինծի կ'սպասէր, զիս շատ աղնուութեամբ բարեւելէն ետքը, ինծի մօտենալով՝ գերմաներէն սկսաւ հետս խօսիլ ըսելով : « Կարծեմ որ հրամանքդ օտարանալս ես՝ պարոն, ինչպէս նաև ես ալ, բայց ուրախ եմ որ վերջապէս հայրենակից մը գտայ որ իմ լեզուս կը հասկնայ » : Այս սիրելի խօսքերը ինծի շատ հաճոյ տնցան, ես ալ յայտնեցի իրեն՝ իրարու հանդիպելնուս վրայ զգացած ուրախութիւնս : Կրբոր ըսի թէ Ամերիկա երթալու փափաք ունիմ, և թէ կ'ուզեմ նաւ մը գտնալ՝ շատ ուրախացաւ, և ըսաւ որ նախընթաց օրը իրեն համար տեղ մը վարձեր

էր, հիւեօքք քաղաքը երթալու նաւու մը մէջ, և թէ դեռ ուրիշ ճամբորդի համար ալ տեղ ունէր :

Բայց զիտես ի՞նչ, ըսաւ ինծի, բանը յաջողցնելու համար շուտ մը նաւապետին երթանք, որ շատ հեռու չէ սակից, և քիչ մըն ալ առաջ երթալով կը տեսնանք իր նաւը, որ անմիջապէս ծովեզերաց մօք է : » Ես ալ ասոր կը սպասէի և քիչ մը ժամանակ զէպի ծովեզերք յառաջանալէն ետքը, ինծի ցուցուց երեքկայսեան նաւ մը բոլորովին սև ներկուած՝ Պէդիլիլ անուամբ : Անկից ուղղակի նաւապետին սոււնը գացիք, որ նաւէն բաւականապէս հեռու էր. վերջապէս հասանք սոււն մը սրուն իմ քովի պարոնս շատ ծանօթ կերևար. մեկէն զիս առանձին խօսց մը տարաւ, և ըսաւ որ քիչ մը համբերեմ մինչև որ երթայ նաւապետը կանչելու : Այս ըսաւ և դուռը կղպելով գուրս ելաւ խցէն : Այս բանս մեծ վախ մը և կասկած ձգեց սրտիս մէջ, ջանացի դուռը բանալու, բայց ՚ի գուր, վասն զի ամուր փակեր էր, պատուհաններն ալ երկաթէ վանդակներով գոցած էին, ուսկից դուրս ելլել անկարելի էր : Ան ստեղծ իմացայ որ մարդու մտախաճառի մը ձեռք ընկեր եմ, կասողութենէս ստքերս գետին կը զարնէի, կը պոռայի և կը կանչվաւէի՝ բայց փուճ տեղը, խցին սպակեայ փեղկերը զամուսած էին և մութ բակի մը վրայ կը նայէին, ուսկից մարդ չէր տեսնուեր, սպա թէ ոչ

ճարգութեանը կ'ընէի զանոնք՝ մարդ մը կան-
 չելու համար: Վերջապէս այսպիսի ասպնա-
 պով երկու ժամ՝ անցնելէն ետքը, տեսայ
 որ երկու հոգի խուցս մտան ձեռքերնին
 մէջմէկ ստորձանակ, և ստիպեցին զիս զգեստ-
 ներս իրենց տայու, և նաւալարի զգեստ մը
 հագնելու, զոր առաջուց ինծի համար պա-
 տրաստած էին: Իմ ըրած ողբերուս և ա-
 ռաջարկութեանցս բնաւ մտիկ չըրին և զի-
 մացս քիչ մը բան բերին որ ուտեմ: գիշեր
 ատեն զիս նաւ մը տանելով խցի մը մէջ
 ուրիշ մարդկանց հետ փակեցին որոնց տխուր
 դէմքերնէն կ'երևար որ ինծի պէս զժրատող
 վիճակի մը մէջ էին: Մտածեցի որ զէմ
 գնելը պարսպ բան է և միայն իմ վիճակս
 ծանրացնելու պատճառ պիտի ըլլայի, ուստի
 բոլորովին լռեցի: Կտտիւ կը հսկէին մեր
 վրայ՝ ինչուան որ նաւը ծովուն խորը առաջ
 գնաց, և անկից ետև ստիպեցին զմեզ նա-
 սաստուց պաշտօն կատարելու որ շատ ան-
 սովոր էր ոմանց համար, որոնք ինծի պէս՝
 'ի մանկութենէ ծուլութեան վարժած էին,
 և ուսումը իրենց շատ զժուարին կ'երևար:
 Ստանկով հօրեղբորս անէծքը սկսաւ կատա-
 րուիլ վրաս:

2

Թշուառուշիւնը

« Եթէ ըսէի, թէ մարդս գիրք մըն է լե-
 ցուն սխալ տպագրութեամբ, կարծեմ շատ
 ստոյգ դատաստան մը ըրած կ'ըլլայի»: Այ-
 դէն նաւը մըտած տոննա շատ այլայլած
 էի, բայց ևս առաւել երբոր նաւատեաց
 մէջ այնպիսի զարհուրելի բաներ տեսայ և
 լռեցի, որ կը դողայի և գլխուս մազերը տըն-
 կուեցան: Շատ կ'ուզէի ուրիշ բանի գրադիլ
 որպէս զի այս ամբարիշտ մարդկանց հետ
 միշտ միատեղ չգտնուիմ որոնց մէջ ևս պըզ-
 տիկ սուրբ մըն էի. բայց փախս որ անհոգ
 եղած էի այն գեղեցիկ պատեհ ժամանակը
 ինծի օգտակար բնելու երբ հօրեղբորս սու-
 նը եղած ատենա առիթ ունէի հըմտանալու
 մասնաւորապէս թուարանական ուսմանց,
 որով չկրցայ նաւապետին ինծի յանձնել ու-
 զած գործը ընդունել: Մեր նաւը ճալիս
 կղզւոյն Պաղավիա քաղաքը ուղղուած էր
 երթալու՝ որով բարորդին յոյսս կտրեցի ա-
 զատելու իմ տառապեցուցիչ աշխատութե-
 նէս և ուրիշ վայելուչ գործ մը գտնելու:
 Բայց իմ վիճակս շատ աւելի դառնացաւ
 ինծի, երբոր իմացայ որ Պաղավիա հասնե-
 լուս պէս, Հոլանտացի գնդի մէջ պիտի զը-
 բուիմ, որոհետև ամէն բանէն աւելի զի-
 նուորական վիճակը կ'ատէի. վասն զի ևս

աղատութիւն և անկախութիւն կը սիրէի: Բայց տես ինչ պատահեցաւ, երբոր ճամբան մտորելով Սուրբ Հեղինէ կողոյն զիմացնէրը հասանք, յանկարծ հարաւային ուժով քանի մը սկսաւ զմեզ քոյնաի մղել. և մինչ զեռ կը ջանայինք նաւերնիս զէպ 'ի արեւմտեան կողմը շքակել, յանկարծ բռուն փոթորիկ մը ելաւ որով սախուռեցանք ամեն ջանք թափելու մեր փրկութեանը համար: Երկինքը նև ամպերով պատած էր՝ մենք ալ բոլոր օրը թանձր աղջամղջի մը մէջ ծածկուած էինք որ միայն փայլակներու ըյսը երբեմն կը տեսնայինք և որոտման սոսկալի հարուածները մեծ վախ կը պատճառէին մեզի: Դաւը լեռնաձև ալիքներէն մըզուելով սողիս անդին կը ծփէր, բոլոր նաւաստիք շուարած էին, ամենքնիս ջուր դարձած սաստիկ ալեկոծութենէն՝ անզագար կ'աշխատէինք ամփոփելու առագաստները զորոնք հովը մեր ձեռքէն կը խլէր, և երբեմն ջուր հանելու, որ նաւուն յատակը մեծ ծակէ մը կըլեցուէր: Քառասուն տարուան մէջ շատ փոթորիկներու հանդիպիր էի բայց ատոր պէս ոչ: Դաւը տկար ըլլալով, երկայն առան չկրցաւ զէմ գնել փոթորիկն սաստիկութեանը և մտքերնէս չանցած ժամանակը, նոր տեսարան մը բացուեցաւ զիմացնիս որով ամեն մարդ կրցածին չափ իր կեանքը ազատելու կը ջանար, վասն զի նաւը ջրով լեցուելով ընկղմեցաւ բոլորովին: Ան միջոցին ես ալ կոտորած կայմի մը վրայ նետուե-

լով, ինքզինքս ալեաց տուի. ուրիշ նաւաստիներ ալ ազատելու կը ջանային կոտորած բաներու ապաւինելով, բայց քիչ ատենէն, ալ մարդ մը չտեսայ. զիս միայն կը կարծէի բոլոր ախեղերաց մէջ: Փոթորիկը բոլոր զիշերը տեսց, և ալ ոյժ չունէի զիս վեր բռնելու՝ թրջած և սահուն գերանին վրայ: Ահաւասիկ հօրեղբորս անէժքը, կ'ըսէի միշտ ես ինձի: Առեղէի աղօթել և այն առակը միաբն կ'ուզար որ կ'ըսէ « Ծովու վրայ խրկեցէք այն մարդը որ աղօթելու ետանդ չզգար » Բայց հօրեղբորս անէժքին յիշատակը՝ ոյժս կը տկարացնէր՝ և զիտակցութիւնս միշտ կ'ըսէր ինձի. Խնչու համար անտաակ որդւոյն պէս չզարձար հօրեղբորդ տունը, մինչդեռ նա յօժարութեամբ կը փափաքէր զքեզ ընդունելու: Այս երկայն զիշերոյս վերջը հասաւ, և երբոր լուսնցաւ տեսայ մօտերը ժայռ մը որուն հասնելու բոլոր ուժս թափեցի. բայց վերջապէս հասայ, զոր ուժով մը բռնելով տեսայ հեռուէն նաւ մը որ կրնար զիս փրկել, բայց ինչպէս կրնայի զիս ժայռին ամուր բռնել և միանգամայն նաւուն նշան մը տալ իմ փափաքանացս հասնելու: Իսկ ժայռին գաղաթը մեծ զըժուարութիւն կար ելլելու, և ուրիշ կերպով չկրցայ հոն հասնելու մինչև որ արեւամբս այն սուր քարերը ներկեցի, և որպէս զի ինքզինքս հեռուն եղող նաւաստեաց յայտնելու նշան մը տամ, շապիկս հանեցի և սկսայ շարժել զայն դրօշակի մը պէս. բայց

ի զուր, վասն զի նաւը շատ հեռու էր: Իմ զիրքս երկիւղալի էր՝ բոլոր ժայռը 40 կամ 50 ոտք տարածութիւն ունէր ուր քիչ մը մտմուէ և խոտէ զատ ուրիշ բան չկար, կարծես թէ ծովէն ազատեր էի՝ հոս անօթութեանէ մեռնելու համար՝ որ զեռ աւելի սոսկալի էր: Նաւը կարծես թէ երթալով հեռանալու վրայ էր. բայց Աստուած հով մը հանեց յանկարծ որ նաւը ինծի մօտիկ մղեց, ան ատեն սկսայ նորէն շարժել իմ շապիկս, և ինչ ուրախութիւն էր զգացածս երբ իմացայ որ նաւէն ականջ զիս: Մէկէն նաւակ մը եկաւ զիս առնելու և կէս ժամէն զիս, Լուչիա ըսուած նաւուն եղերքը գտայ, որ Անգղիացի վաճառականի մըն էր, որ Արևելեակ Հնդկաստանէն Անգղիա կը գառնար: Նաւաստիքը զիս շատ մարգասերութեամբ հոգացին մէկէն չոր զգեստներ տալով զիս կերակրեցին և խմցուցին և ես ալ պատմեցի իրենց իմ զժբարդութիւնս որուն մտիկ կ'ընէին: Այսու ամենայնիւ հոս պէտք եղաւ որ ես նաւաստուոյ պաշտօն կատարեմ իմ սպրուտոս գտնալու համար, և այնչափ յօգնեցայ ծովուն վրայի աշխատութենէն որ հաստատուն առաջադրութեամբ միտքս զրի՝ մէյմն ալ ոտքս նաւու մէջ չդնեմ հայրենիքս հասնելէն ետքը: Բայց ինչ մարդուս որոշմունքը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ ունայնութիւն ունայնութեանց:

Է

Գժբարդ լուչի

«Յաջող նաւարկութենէ մը ետքը, Բորդուս մըդ հասանք: Նաւապետը ինծի քանի մը շինկ տալէն ետքը, արձակեց զիս, բայց բոլորովին օտարական ըլլալովս քաղաքին մէջ ունեցած պղտի գումարս քիչ ատենէն ըմնացաւ, որով և ուրիշ հնարք չմնաց ինծի՝ բայց եթէ Հոյանտա գացող նաւու մը մէջ մտնալու իբրև նաւաստի և անով շիտակ հայրենիքս գառնալու: Վերջապէս ութ օրէն ետքը հասանք Ռօդէրտամ, և այն օրը կերակի ըլլալով մէկէն գացի եկեղեցին և Աստուծոյ շնորհակալ եղայ զիս փրկելուն համար: Անտարակոյս հիմա պիտի կարծէք թէ իմ զժբարխտութիւնս զիս բոլորովին փոխած ըլլայ. և թէ ես ալ երկիւղած մարդ մը ըլլամ. իրաւ ծանրութիւն մը ստացած էի և աւելի զգաստացած, բայց մտածութիւնս զեռ նայն էր: Ես զիս ուղղած կը կարծէի, բայց թէ որ քարոյչին ըսածներուն մտիկ ըրած ըլլայի, պէտք էր որ աւելի խստիւ քննած ըլլայի զիս, և ասպնջովապէս աւելի հիմնովին զիս կը ճանչնայի: Վասն զի քաւրողիչը ուրիշ բաներէ գատ այս ալ բնաւ թէ «Աստուած չքններ միայն ինչ որ մարդս կը գործէ, այլ թէ որով եղանակաւ կը գործէ, աւելի ներքինը կը քննէ քան թէ ար-

տաքինը. ներքինը հողին է իսկ արտաքինը գործը: Աստուած կը յարգէ հասկը և ոչ ցօղունը, գանձը կը նայի և ոչ արկղը, սուրը և ոչ պատեանը: Ի՞նչ օգուտ երբոր պատեանը ոսկիէ ըլլայ և սուրը ժանգոտած, ինչ բանի կը ծառայէ եթէ անտուկը հաստատուն ըլլայ, երբոր մէջը կեղծ ստակէ գատ բան չըլլայ, նոյնպէս ինչ օգուտ թէ որ ցօղունը ըլլայ բարձր և ուղիղ, երբ հասկը դատարկ է, ինչ յարգ կ'ունենայ եթէ կեղևը մաքուր ըլլայ և միջուկը որդերով լեցուն »:

Նոյն օրը գրեցի մէկէն հօրեղբորս և իմացուցի իրեն իմ վիճակս, զինքը սպասհօյնցնելով, որ ըրածներուս վրայ գղձացեր եմ, և դարձի եկած եմ, ուստի քիչ մը ստակ խնդրեցի իրմէն որպէս զի կարենամ ըսվը դառնալու: Պատասխանին սպասելու միջոցս քանի մը քօլս մնացած դահեկաններով սպրեցայ զորոնք ուրբաթ իրիկունը ընցուցի և ալ քօլս ստակ չմնաց. ի վերայ այսր ամենայնի գեռ չորս օր պէտք էր թղթիս պատասխանը և միանգամայն ստակը ընդունելու: Ի՞նչպէս ապրէի, ո՞ր քունը ըլլայի ան միջոցին, ես ալ չէի գիտեր բայց ճար չկար, պէտք էր պատասխանին սպասելու, մտերալու ալ կ'ամչնայի, թէպէտ ա՛մեն մտերացկաններէն աւելի աղքատ էի: Սովորաբար ուր որ մարդ օգնականութեան մը ակնկալութիւն չունենայ, դժուարին կ'ըլլայ որ Աստուծոյ վրայ հաւատք ունենայ:

Ինքզինքս անօթի կենալու կը վարժեցնէի, շարաթ օրը ամենեւին բան մը չկերայ և այնպիսի կէտի մը հասայ որ նեղութիւն կը զգայի, և ինքիրենս կ'ըսէի. Ահա հօրեղբորս անէ՛ծքը, որովհետեւ շատ անգամ անկարգացեր եմ, հիմա ալ պէտք է անոնց պատիժը քաշեմ. զիշերները նուարանի մը մէջ ոգնտփայտի մը վրայ կը քնանայի: Ուզեցի նորէն երթալ պատարագ մը տեսնալ և քարոզ մը լսել, թերևս հոն կը քաջալերուիմ լսելով, ինչպէս որ եղաւ ալ: Գացի եկեղեցին, քարոզին բնարանը այն էր որ Աստուած կը խնամէ ամեն իր արարածները և իբրև հայր մը կը սիրէ զմարդիկ: Կարծես թէ այս քարոզը ինձի համար միայն շինուած էր, և ես խնամքով պահեցի մինչև հիմա այն թղթի կտորը որուն վրայ գրեցի քարոզին մէկ մասը՝ որուն բովանդակութիւնը այս էր:

« Մատթէոս Աւետարանին վեցերորդ զըլխուն 26 երորդ համարին մէջ: Մայեցէք օգուն մէջի թռչունները անկէց կ'ուսաք ձեզի աղէկ օրինակ մը առնուլ: Թռչնիկի մը կեանքէն աւելի ինչ նուազ յարգի բան կրնայ ըլլալ ինչպէս նաև ճընձղուկի մը կամ ա՛ղաւնույ մը, ո՞վ կը խնամէ դանձնք, թէպէտ գեղեցիկ արարածներ են սասնք որոնք կը թռչին օդուն մէջ, և գեղեցիկ կերպով կ'երգեն իրենց քաղցը երգը, փետուրը գեղեցիկ և շնորհալի կենդանութիւն մը ունին, բնակութիւննին ծառերու ծայրն է, ընթացքնին

օգու մեջէն է որոնք աւելի երկնային կը համարուին քան երկրաւոր: Տեսէք իրենք ոչ կը սերմանեն և ոչ ալ կը հնձնեն, ոչ կը փոշոպեն, և ոչ կը մշակեն, և իրենց շտնկած բաները կը տեսնան որ կը բուսնի, և անկէ իրենց հարկաւոր եղածը կ'առնուն, առանց նայելու թէ ուսկից կու գայ իրենց: Բնաւ իրենց ապրուստին վրայ չեն հոգար, և առանց մտածութեան կը զանան իրենց կերակուրը: Նայեցէք աշխարհիս ցած կենդանիներուն վրայ ալ, մըջունները, խլուրդները և բոլոր հողին տակի բնակիչքը, ինչպէս կ'ամբարեն և Աստուած զանոնք ալ կը սնուցանէ հաւասարապէս. բայց ասոնցմէ աւելի երկնից թռչնոց վրայ Աստուած խնամք ունի:

« Իրենց կենացը էութիւնը, իրենց երգը և ցնծութիւնն է որով Աստուծոյ մեծօրայելութիւնը կը քարոզեն, իրենց գեղգեղանքը զփութեան, և առ Աստուած շնորհակալութեան երգեր են: Արդ ո՞վ կը սնուցանէ այս զուարթուն և անհոգ արարածը, եթէ ոչ ձեր երկնաւոր հայրը: Բայց միթէ ազուաներուն ալ հայրն է. ճնճղակներուն ալ հայրն է. Աչ, այլ անոնց արարիչն է, և անոնց վրայ ալ հոգ ունի. ուրեմն որչափ ևս առաւել ձեր վրայ խնամք ունի որ ձեր հայրն է: Գորովագութ հայր է, և կը սիրէ զամենքը որոնք կը լսեն հաւատքով իրեն սորվեցուցած վարդապետութեանցը: Հայրն է Յիսուսի Քրիստոսի տեսն մերոյ, և ինքն

է որ Քրիստոսի ձեռքով տուաւ ձեզի ամեն հոգեւոր բարիքները, զորոնք մեր վրայ իջեցուց հողին սուրբ: Նայեցէք երկնից թռչունները, որոնք կ'երգեն և կը զրօնուն, և ահա այն է բովանդակ իրենց էութիւնը, բայց զուր միթէ անոնցմէ աւելի չէ՞ք մի: Արդիք Աստուծոյ ժառանգորդք երկնից, որ բոլորովին երկնից համար էք և պանդուխտ ու անցաւոր էք այս ժամանակաւոր երկրիս վրայ, սեղանակից Աստուծոյ և քաղաքակիցք սրբոց, ամենքս ալ որ այս աշխարհիս վրայ մեր հաւատքովը Յիսուսի Քրիստոսի հետ միացած ենք պիտի տեսնանք զԱստուած դէմ յանդիման իր ամեն փառաւորութեամբը, միթէ անոնցմէ աւելի չենք մի արժեք »:

Աս միջոցին Օգոստինոսը ընդմիջեց նաւապետին խօսքը, ըսելով. Աւրեմն ինչպէս կ'ըլլայ որ ձգուաք կը յանդիմանեն ձմեռուան համար բան չպարտատելուն վրայ և այս բանս շատ կը պատահի թռչնոց մէջ. չեմ ընդունիր այս վճիռը:

Ժողովրդապետը պատասխանեց իրեն. Կենդանիք իրենց բնական աղքեցութեամբը կը գործեն զոր Աստուած իրենց բնութեանը մէջ զրած է որով մարդիկ պէտք չէ ոչ գովեն և ոչ ալ պարտաւեն զանոնք: Բայց այլ և այլ օրինակաւ անոնք մեզի կը ցուցնեն թէ ինչ է մարդս, և այս նկատմամբ կրնանք օգտակար բարոյական մը հեռեցնել անոնցմէ իւրաքանչիւրը պատկերելով ամեն

մարդ իր անձին վրայ. ինչպէս ծոյլը պէտք է մրջնուէն աշխատելու և հացը ճարելու օրինակ առնու. ագահը և անհաւատը պէտք է յաղթահարուի թռչնոց օրինակէն, որ մէկը կրնայ առանց նախապատրաստութեան՝ վշտերէ ազատ ըլլալ, քանի որ կը թագաւորէ երկինքը Աստուած մը. դարձեալ թէ պէտք չէ շատ հոգալ և անհանգիստ ըլլալ յաջորդ օրուան համար, և ոչ ալ շատ նախատես ըլլալ: Բայց խնդրեմ, սիրելի բարեկամ, թէ որ կարելի է շարունակես պատմութիւնդ: Նաւապետը շարունակելով ըսաւ դարձեալ:

« Այս քարոզը զիս քաջալերեց՝ ըսի ես ինքիրենս՝ դու թէպէտ օտարական մըն ես այս գեղիս մէջ, բայց նա որ յերկինս է զքեզ կը ճանչնայ և զքեզ կը տեսնայ, իրեն զիւրին պիտի ըլլայ քեզի հաց գանալ: Վաճառանոցին մէջէն անցնելու ստենս երբոր Նրազմի յիշատակարանին քովէն կ'անցնէի մարդ մը լատիններէն արձանազիր մը կարգալու զբաղած էր: Ասոր զէմքը ինձի անձանօթ չէր երևար. բայց չէի կըրնար իր անունը յիշել. զէպի ինձի գառնալուն պէս զիս տեսաւ, և ես աղաղակեցի. Գորպէզ, դ՞ու ես. Այո, ես եմ, պատասխանեց ինձի, բայց չեմ յիշեր երբեք որ զքեզ տեսած ըլլամ. ան ստան իմացայ, որ իմ նաւաստուոյ հագուստս ու վատուժցած և արեւէ այրած երեսս զիս անճանաչելի ըրած էին: Անունս ըսելուս պէս ճանչցաւ իր հա-

մալսարանի հին ընկերը: Կերպարանքէս իմացաւ տխրութեան մէջ ըլլալս, ուստի զիս տարաւ պանդոկ մը և ըստ ախորժակիս ինձի կերակուր հրամցուց զորոնք մեծ ախորժով կերայ, և զինուոյ շիշ մը պարպելով պատանցի իմ զլիւէս անցածները:

« Գլխաց իմ վրաս և ըսաւ. Կը ցաւիմ որ չեմ կրնար քեզի ասկէ աւելի օգտակար ըլլալ, ինչ ընեմ՝ պէտք է որ խնայողութեամբ զործածեմ ստակս, վասն զի վաղը Հոլանտացուոյ նաւ մը պիտի մտնամ իբրև բժիշկ, և զեռ հաս վճարելու բաներ ունիմ: Աս ըսելով ինձի երկու ոսկի տուաւ որոնք ընդունեցայ մեծաւ շնորհակալութեամբ և սիրով, կրնայի զեռ քանի մը օր անկողին մը գանալ և քանի մը տեսակ տաք կերակուր ուտել: Այսպէս ահա Աստուած կը խնամէ երկնից թռչունները, հոգաց նաև զիս ալ. և զինքը զեռ աղէկ մը չի ճանչցած, ինքը ինձի հարկաւոր եղածը տուաւ, ինչո՞ւ ես երախտագէտ չէի եղած և այն վայրկեանները որ իրեն կարօտ չէի ըլլար՝ կը հեռանայի իրմէ: Վերջապէս չորեքշաբթի իրիկունը նամակ մը ընդունեցայ, բայց ոչ իմ Ժողովրդապետ հօրեղբորմէս, այլ իր ուստիկան եղբորմէն որ կ'իմացնէր ինձի թէ գեղի հօրեղբայրս մեռած էր իմ նամակիս հասնելէն երկու օր առաջ, և թէ իր ժառանգութիւնը ճիշդ պիտի բաւէր իմ Գիւպէնիկի մէջ ըրած պարտքերս վճարելու: Նաւակիս մէջ հինգ ոսկի գտայ զոր ոստիկան

հօրեղբայրս դրած էր. և չէի գիտեր թէ
ինչ ընեմ, տճն դառնամ, թէ առաջ տանիմ
իմ ճամբորդութիւնս: Այ դուք մտածեցէք
թէ ինչ կրնայի զգալ երբ կարգացի այս
նամակը: Այս իմ հօրեղբօրս անէծքն է կ'ը-
սէի, ինքիրենս ամառի մը վրայ իյնալով
ինքզինքս կորսնցուցած, և շատ արցունք
թափելով միփթարուեցայ քիչ մը: Լացի բու-
լոր գիշերը և երբոր առաւօտ եղաւ ինքի-
րենս ինծի հանդարտեցուցիչ հարցմունքներ
կ'ընէի, որոնք առանց պատասխանի մնա-
ցին: Ինչ ընեմ վերջապէս, ո՞ր կողմը եր-
թամ: Ինչ որ ուզեմ ընել և ինչ բանի որ
ձեռք զարնեմ հօրեղբօրս անէծքը ամեն ա-
տեն գիմացս պիտի ելլէ:

« Ինքը ինծի առաջուց ըսած էր, զիս չէր
խարած, բայց հիմա մեռաւ, և ետ չառաւ
իր անէծքը. եթէ զինքը հիմա կենդանի
գտնայի կ'իյնայի կը չօքէի իր առջևը ին-
չունն որ վերցնէր իր անէծքը վրայէս օրհ-
նութեան փոխելով զայն. բայց աւանդ որ
չատ ուշ էր, իր անէծքը իմ վրաս ամեն
ժամանակ պիտի ազդէ: Այսպէս խօսելով,
զացի փնտռելու այն նաւը որ զիս բերած
էր, և դեռ երկաթ նետած կ'սպասէր հոն՝
ուր նորէն ծառայութեան մտնալով նաւաս-
տի եղայ: Այս անգամ աւելի նուազ աշխա-
տելի գործոյ վրայ դրուեցայ. և նաւապետն
ալ վրաս մասնաւոր խնամք ունենալով, ին-
ծի նաւաւարութեան արուեստը սորուեցուց:
Մեր առաջին ճամբորդութիւնը Լոնտրայէն

զէպ ի արևելեան Հնդկաստան եղաւ. այս
ճամբորդութեան ատեն երկրորդ նաւապե-
տին անգը անցայ, որ գինալութեամբ ծովը
ինկեր էր, և անկէ ետքը երեք ճամբորդու-
թիւն ընելէս ետև առաջին նաւապետ եղայ:
Ամեն տեղ ճարտար նաւապետի անուն հա-
նեցի, և քանի մը տարիէն ետքը, Լիվրբուլի
վաճառականի տունէ մը ինծի յանձնուեցաւ
նաւ մը. որ Բերու պիտի երթար: Ճամբոր-
դութիւնը շատ յաջողութեամբ ըրի և ազէկ
չահաւոր ալ եղաւ, և այսպէս տասը տարիի
չափ նոյն տանը ծառայութիւն ըրի իբրև
նաւապետ՝ որով բաւական ստակ շահելէս
ետքը՝ նաւ մը գնեցի ինծի, և անով սկսայ
վաճառականութիւն ընել իմ առանձին շա-
հուս համար: Անկէց ետքը ալ ժամանակ չու-
նէի հօրեղբօրս վրայ մտածելու, և ամենեին
եռանդ մը չունէի ազօթելու, թէպէտ հա-
մետ և լաւ մարդու մը պէս կ'սպրէի ա-
ռանց ամենեին Աստուծոյ օգնականութեանը
կարօտ ըլլալու:

Ը

Կենդանագիրք

« Երեսունը հինգ տարուան եղած ատենս կարգուեցայ Վիվրուլ քաղաքը, և այն վայրկեանէն ետքը, բարերարդութիւնս գնաց վրայէս: Հարսնիքէս առաջ ժողովրդապետին սունը երթալով խոստովանութեանս վկայագիրը առնելու համար, պատին վրայ հայլիի մը տակ կախուած մեռած հօրեղբօրս կենդանագիրը տեսայ, և այնպէս սաստիկ դազալ սկսայ որ հարկ եղաւ ստոլի մը կոթնիմ: Ժողովրդապետը տեսնելով զիս այլայլած հարցուց թէ տկարութիւն մը ունիմ. Չէ ըսի իրեն, և աչքերս աւելի ևս մտադրութեամբ սկսայ պատկերին վրայ ձգել: Կարծես թէ դեռ կենդանի էր և աչքերը վրաս սեւեռած բարձրածայն կը գոչէր. « Անէժքս քու ետեւէդ պիտի երթայ. Ո՛չ ո՛չ, պատասխանեցի վերջապէս բարձրածայն ալ չի կարենալով բռնել զիս ներքին յուզմունքէս: Ժողովրդապետը յանկարծակիի գալով իմ այս ձայնէս, հարցուց ինձի պատճառը, ես ալ իրեն ըսի թէ այն ունեցած պատկերը իմ հօրեղբօրս կենդանագիրն է որ իմ վրաս յանկարծակի մեծ ազդեցութիւն մը ըրաւ: »

« Ժողովրդապետը պատէն վար առնելով պատկերը ցրցուց ինձի անոր վարի ծայրը գրուած անունը, որ անիկայ հօրեղբօրս

գէմքը չէր, այլ շատոնց ի վեր մեռած անդղիացի ժողովրդապետի մըն էր, և թէ այս նմանութիւնը զիպուածական բան մը եղած է: Սյս գէպքին վրայ հարկ եղաւ որ իմ պատմութիւնս պատմեմ իրեն՝ որն որ շատ Զանաց քաջալերելու զիս ըսելով որ հօրեղբօր մը անէժքը չէր կրնար տեսլ այն մարդուն վրայ որ իր սխալանացը վրայ զղջացեր է, և բարեպաշտութեան ճամբուն մէջ կը գտնուի. բայց իր խրախուսական խօսքերը բնաւ ազդեցութիւն մը չըրին վրաս, և ես վերստին իմ յուզմանցս մէջն էի: Նորէն ծովով ճամբորդութիւն մը ըրի, բայց բազու չի բանեցաւ. վասն զի մրբիկներու պատասխելով վաճառքներուս վաստակովը դառնալու տեղ՝ քանի մը հազար դալէր կորուստ ունեցայ. հօրեղբօրս անէժքն է այս, կ'ըսէր ինձի խղճմտանքս: Երբոր առն զարձայ, կինս ընդ առաջ կլաւ ինձի անդրանիկ աղջիկ զաւկին հետ՝ որ զիրկը բռնած էր, զոր տեսնալով անձկանօք առի ձեռքէն, և աչքերս գէպ ի երկինք զարձուցած, խնդրեցի Աստուծմէ ըսելով. Գոնէ այս անուղ տղան, ու Տէր, վրաս եղած անէժքէն ազատ ըրէ: »

« Անկէ ետքը դեռ երկու տղայ ալ ունեցայ, մէկը մանչ և միւրը աղջիկ: Երբոր ամենէն պզտի աղջիկս վեց ամսական էր, իրիկուն մը կինս երեք տղաքներովը տանը դրան զիմաց նստած ժամանակը, անկարող մարդուն մէկը որուն ոտքին մէկը փայտէ էր, մօտենալով իրենց՝ սղորմութիւն խնդրեց:

Յոնիկ մէկէն խնդրեց մօրմէն դրամ մը՝ աղքատին տալու համար. իսկ կինս զարձաւ ըսաւ աղքատին: «Անշուշտ անօթի պիտի ըլլաս՝ թէ որ կ'ուզես, քեզի ուտելու բան մը տամ, խեղճ մարդը շնորհակալութեամբ ընդունեցաւ, և հազիւ թէ կերակուրը լնացուցած էր, մէյն ալ ես ներս մտայ որ բարեկամներէս մէկուն այցելութենէ կը գտանայի. սղջունեցի այն աղքատը և աղաչեցի որ նստի և ինձի պատմէ իր զխէն անցածները: Ամաղերատմի մէջ ծնած եմ ըստ ինձի, որով ես մէկէն ճանչցայ զինքը թէ այն գերեվածառն էր՝ որ զիս կապկպեց և զբաւ այն նաւուն մէջ որով նաւարեկութեան հանդիպեցայ. իրեն բան մը չիմացուցի և թողուցի որ պատմութիւնը առաջ տանի: Պատմեց ինձի թէ ինչ տեսակ դժբախտութիւններով տախտուած էր Անգղիա ծառայութեան մտնալու, և թէ նաւական պատերազմի մը մէջ իր ձախ ոտքը կորսնցունելով՝ հիմա այն ողորմելի վիճակին մէջ կը գըտնուէր: Արբոր իր պատմութիւնը ըմբոցուց, ես լուս կեցած վրան կը նայէի, բայց սիրտս այլ և այլ հակառակ զգացմունքներով յուզեցան իրեն դէմ: Վերջապէս հարցուցի իրեն թէ զիս կը ճանչնայ մի, որուն պատասխանեց թէ՛ ամենեւին չէր ճանչնար: Այն ատեն ես ալ պատմեցի իմ զխէս անցածները զոր երբ լսեց, երեսին զոյնը նետեց, և վախէն կարծես թէ արձան դարձաւ:

«Մի վախնար, ըսի ես իրեն, ահա Աստուած պատժեց զքեզ, և ալ պիտի չի կարենաս գերեվածառութիւն ընել: Բայց չեմ ուզեր որ մէյն ալ աչքիս առջևը երևնաս. ինչ կ'ըսէք, աղաքս, կը հաւնիք իմ ըրածիս:

Կարողոս. — Այն կողմանէ որ իրեն չարեք մը չըբեր՝ ազէկ եղեր է:

Օգոստիկոս. — Այնպէս է, բայց Աստուած չըտնւ մի մեզի որ մեր թշնամիները պէտք ենք սիրել, որով պէտք էջր զինքը այսպէս անգթութեամբ վնասել:

Նաւապետը. — Իրաւունք ունիս, ըսաւ հայրը, բայց նայ իսկ ճշմարիտ քրիստոնէաբար մտածելով, ես իրեն բարեք ըրի, վասն զի հետը այս կերպով վարուելով իրեն թերևս խրատ մը ըլլայ, և միանգամայն թերևս հնարք մը, արդարութեան ճամբան գտնալու, իրեն յանցանքը ճանչնալով: Բայց այս միջոցին ես զիս ամենեւին չէի մտածեր և սչ իսկ ըրած մեղքերս, և ընդ հակառակ կը կը կարծէի թէ ազէկ բան մը կ'ընեմ, վրէժխնդիր ըլլալով այն ողորմելոյն՝ ինձի դէմ ըրած ցածութեանցը և անգթութեանցը համար: Ես շատ տարիներ այս յամառեալ կարծեացս մէջ հպարտացած կ'ապրէի ինչուան որ Աստուած ինձի այնպիսի դժբաղդ և ցաւալի դէպքեր խաւրեց որոնք սորվեցուցին ինձի թէ ինչ է քրիստոնէական խոնարհութիւնը: Համառօտիւ մը կը պատմեմ հոս, յաջորդ եօթը ութը տարուան պատ-

մութիւնս՝ որոնց մէջ բազրս ամենեւին չի բանեցաւ, և ամեն բանս ձախորդ գնաց: Տղաքս օրէ օր կը մեծնային և կ'երջանկանային՝ բայց ես անհանգիստ կ'ըլլայի իրենց սպազան մտածելով. վասն զի ինքիւրենս կ'ըսէի թէ ինչուան որ իմ գործերս լաւագոյն զիրք մը շառնուն չեմ կրնար սպահովցնել իրենց վիճակը: Կնաւ չէի կրնար գուշակել այն գառն զժրախտութիւնը որ գլխէս պիտի անցնէին: Երկու մեծ որդեքս՝ Թովմաս և Յովհաննէս, գնացին օր մը ծովեզերքը տեսակ տեսակ ժժմունք ժողուելու: Մինչդեռ ալիքներուն եղբրքէն քաշուելու ժամանակ տղաքը կը վազէին անոնց հետքին վրայէն ծովու ժժմունքներ բնտուելու, յանկարծակիի գալով՝ մեծ ալիքէ մը բռնուեցան հոն, և շփոթած՝ ժամանակ շունեցան փախչելու: Ան միջոցին ուժով քամի մըն ալ ելլելով՝ պարսպ տեղ փորձեցին խեղճ տղաքը խաղսելու, և վերջապէս ալիքները տարին քչեցին զիրենք ծովուն խորը: Թողէք զիս անցնելու շուտ այս աղիողորմ՝ դէպքէս՝ վասն զի այս գառն յիշատակը բոլոր իմ ցաւերս կը նորոգէ: Երկու զիակները քիչ տտենէն ծովուն ափանցը վրայ ձգուեցան՝ զորոնք տեսնալով իրենց մայրը, այն աստիճանի սրտի ցաւ ունեցաւ որ իր կեանքն ալ վրտանգի մէջ ընկաւ: Կս այս միջոցս, ճանապարհորդութիւն կ'ընէի և այս թշուառ դէպքը ան ասան իմացայ երբ ճամբորդութենէս դարձած ցամաք ելայ: Հօրեղբորս անէճքն

է այս, ըսի մտքէս: Հազիւ ինքզինքս տուն կրցայ ձգել՝ ուր արցունքներս աղբիւրի պէս սկսան վազել աչքերէս, խեղճ կնիկս վիզս պլլուելով ինքն ալ արցունք կը թափէր, նոյնպէս նաև մէկ հատիկ մնացած տղաս: Ահ չեմ կրնար պատմել այս աղիողորմ՝ և տառապագին վիճակս: Իմ խեղճութիւններս որ երբեմն թէպէտ անհանգստութիւն կը պատճառէին ինձի իմ որդւոցս սպազան մտածելով, բայց ի վերայ այսր ամենայնի անոնք՝ մի միայն մխիթարութիւնս էին, տեսնալով անոնց յառաջադիմութիւնը յամենայնի, որով սրտիս մէջ ամբարտաւանութիւն մը կ'զգայի, և միանգամայն անոնց հանդերձեալ կենաց երջանկութեանը յոյս մը ունէի, բայց հիմա կը տեսնամ որ գեղեցիկ պալատին տիրոջ դէպքը բոլորովին ձգբտեցաւ անոնց վրայ:

Օգոստիկոս. — Ի՞նչ դէպք է այս մարդուն զլխէն անցածը:

Նաւապետը. — Հարուստ մարդուն մէկը գեղեցիկ պալատ մը շինել տուեր էր և շատ սիրուն ալ զարդարեր: Իր ունայնամտութեամբը զոհ կ'ըլլար ցուցնելով միայն իրեն պէս ունայնամիտներուն այս շէնքին ներքին կարգաւորութիւնը և գեղեցկութիւնը:

Ճանապարհորդին մէկը այս տանը գեղեցկութեանը վրայ զմայլած, ըսաւ որ մեծ պակասութիւն մը կը գտնար անոր վրայ: Տան տէրը վրայ հասնելով հարցուց թէ ի՞նչ է արդեօք այս պակասութիւնը, որուն պա-

տախտանեց ճանապարհորդը թէ « Գուռը պատուի գոցելու մտոցեր են, ուսկից մահը կրնայ ներս մտնալ: » Բայց ահա կը շարունակեմ իմ պատմութիւնս:

Այս աղիտոյրմ զիպուածէն ետքը՝ փոխանակ ամենակարող Աստուծոյն կամացը յանձնելու զիս, տժգոհութիւն և տրտունջ ցըցուցի իրեն զէմ, իմ Աստուծոյս զէմ իրաւունք կ'ուզէի, ես թշուառ մեղաւորս և փոշիս՝ ուղեցի զինքը դատել: Ի՛նչ աստիճանի էր իմ յիմարութիւնս և ի՛նչ աստիճանի իր երկայնամտութիւնը իմ վրաս: Քանի կ'երթայի աւելի կը մտղձտէի և կը տարակուսէի Աստուծոյ արգարութեանը վերայ: Կնիկս ինծմէ աւելի հնազանդ ըլլալով, Աստուծոյ կամացը՝ զիս մխիթարել կուզէր, բայց ամեն բան ընդունայն էր և Աստուծոյ իմաստութիւնը ուղեց աւելի ևս զիս պատուհասել, իմ բարձրամտութիւնս բոլորովին ջախջախելու համար: Ասոր վրայ, քիչ ատենէն կրնա հիւանդացաւ և մեռաւ, ու քանի մը շարթէն ետքը երրորդ որդիս ալ մեռաւ տարափոխիկ հիւանդութենէ մը, ուսկից շատ մարդիկ ալ մեռան: Թերեւս կարծէք զուք որ այս ամեն ձախորդութիւնները վրաս փոփոխութիւն մը կամ ազդեցութիւն մը ըրած ըլլան, այլ չէ ամենեւին. և որ զէն է՝ օրէ օր աւելի անզգայ կ'ըլլայի, կուզէի Աստուծոյս զէմ՝ դառնալ, և իմ այն զառանցանացս ժամանակ, մտոցայ որ ես պարտականութիւն մը ունիմ ամենակարող Կազի մը:

Ահա ասոնք հօրեղբօրս անէծքն են, կ'ըսէի միշտ ես ինծի, բայց սիրտս երթալով կը խտտանար և Աստուծոյ ճամբէն օրէ օր կը հեռանայի, և կ'ըսէի ինքիւրենս. Ուրեմն թէ որ ես անխժուած եմ գէթ այս ճակատագրիս արժանի ըլլամ: Ո՛վ կրնայ կարծել, որ մարդս՝ փոքրիկ արարած մը, ու երկրիս վրայ որդ մը՝ կարենայ այնչափ ամբարտաւանիլ Աստուծոյ զէմ, թէ որ մէկը զայն անձամբ փորձած չըլլայ: Ինծմէ փարտելու և հեռացնելու համար այս նեղացուցիչ մասձութիւնները, որ զիս կը խառվէին իմ միայնութեանս մէջ, սկսայ իմ առջի ախտերուս ձեռք զարնել, որոնց գէշ հետեանքը իմանալով, թողած էի. բոլոր օրերս թեթև ու անհամեստ մարդկանց ընկերութեամբ կ'անցնէի, և ականջներս կը զոցէի այն մարդկանց խրատներուն, որոնք իմ աղեկութիւնս կ'ուզէին: Իմ բարեկամներս որոնք իմ զրկութեամբ կ'անուամտութեանս մասնակից եղան՝ գթացին վրաս և ամեն ջանք ըրին՝ զիս ետ դարձնելու՝ բայց ես զանոնք մերժեցի և կը ծաղրէի իրենց բարի խրատները, և զէմ ալ կը խօսէի իրենց թախանձանացը ըսելով. Ի՛նչ բանի կը ծառայէ զիս ուղղելը, մինչդեռ ես անխժեալ եմ:

Ուրիշ բան չէր, բայց եթէ յուսահատութիւնը՝ որ ինծի այսպէս խօսել կու տար: Այսպիսի կեանք մը չէր կրնար երկայն աւելի ևս առաւել որ վերջի տարիները շատ պարտք ալ ըրի: Տեսնելով որ անկարգ կեանք մը

կ'անցնեմ, և թէ իմ վիճակս երթալով կը գէշնար, պարտաատէրներս կը գայրանային վրաս և կ'ուզէին որ վճարեմ պարտքերս: Բայց իրենց շահէ շխտակ բախ որ չեմ կրնար վճարել իրենց, անով զիս գասաստանի կանչելով նաւս, տունս, և ինչ բան որ ունէի ամենն ալ ծախեցին. բայց անոնք ալ բաւական չեղան իմ պարտքերս վճարելու. մարդ մը չի կրցայ գանալ որ ինձի երաշխաւսը ըլլայ՝ որով և ստիպուեցայ բանտ մտնալ:

Թշուառութիւնս այ կատարեալ եղաւ. հօբերորս անէճքն է այս, ըսի ես ինձի, և որ ե իցէ գրադմունքներով չէի կրնար հեռացնել գայն մտքէս:

Անկողնիս վրայ ընկայ, գառն և մթին ցնորքերով պաշարուած, և ժամ մը առաջ մեռնիլ կը փափարէի: Այժմ իմ ուղղութեանս վրայ ինչուան ան ասուն փոյթ ունեցած ըլլայի, և յոյսս Աստուծոյ վրայ գրած, անշուշտ այս տեսակ գառն թշուառութիւնք չէին պաշարեր զիս, և որ գէշն էր ամենեւին չէի ուզեր Աստուծոյ սուղեր խոնարհիլ, և միշտ կը հակառակէի յամառութեամբ ամեն նայն յորգորանաց՝ և չէի զղջար: Երբեմն կ'ուզէի սպօթել և զԱստուած ինձի օգնութեան կանչել, բայց իմ սիրտս խոնարհ չըլլալով կրնաք մտածել թէ իմ սպօթքս ալ ինչպէս կըլլար, որով և իմ գլուխս ալ Ղաւմեքայ սրբուցը դէպքը պատահեցաւ:

Ինչ բան, ըսաւ ժողովրդագետք:

— Ղաւմեքայ սրբիքը, չեմ գիտեր սուրբ գրոց որ զբքին մէջ կը յիշուի, Յորաղ և Թոփէլ, որոնցմէ մէկը երաժշտութեան առուեստը գառս, իսկ միւսը գարբնութեանը: Երբոր այս երկու եղբայրները մէկտեղ կը բնակէին, պէտք էր որ մեծ աղաղակ և շփութութիւն ըլլար նայն ասնը մէջ, վասն զի Յորաղ վերի գատիկոնը նոտած կ'երգէր և Թոփէլ վարի յարկը՝ սալը կը գարներ, վերը երգեհոնին համար փուք մը ունէր, և վարը ուրիշ մը գարբնոցին համար. հոն սրինգներու և եղեգներու ձայնը կը լսուէր, հոս ուրազներու հարուածները և խարտոցներու շտառը: Ահա այս բնակարանիս կը նմանի անպեղձ մեղաւորն այ երբ սպօթք կ'ընէ:

Առաջին յարկին մէջ որ է ըսել իր բերնէն Աստուծոյ գոհութիւն կը լսուի, ստորին յարկին մէջ, որ է ըսել իր սրտին մէջ մեղքը կը ծփի իր անձկութիւններովը. վերը ամեն նակարող Աստուածը կը պաշտեն, վարը Բեւիարայ կը գոհեն. լեզուն Վարիամայ հետ կ'երգէ և սիրտը Հերովդիազայ հետ կը կաքաւէ:

Օգոտսիւնու. — Արեմն երգեհոնը երաժշտութեան հետ մէկտեղ հնարուած է:

Ժողովրդագետք. — Այնպէս յայտնի չէ, բայց անիկա վնաս մը չի տար, վասն զի նմանութիւնը գարձեալ կը յարմարի:

Նաւապետք. — Չեմ գիտեր ինչ կ'ըլլայի եթէ բանտին մէջ ես ինձի մնայի. մարդիկ մտայան զիս, բայց ոչ նոյնպէս և Աստուած,

ինչպէս որ չի մտցուալ զՅովսէփ՝ որ անմեղութեամբ բանալ զբուժուած էր: Այն ժողովրդապետը որուն առեւնը իմ հօրեղբորս նման պատկերը տեսած էի լսելով որ իմ վրայօրս կը խօսուէի, յիշեց մէկէն ինչ որ ես իրեն պատմեմ էի. և ի գուժ շարժելով իմ խաւարային բանտին մէջի քաշած նեղութիւններուս վրայ, ինծի տեսութեան եկաւ: Գարհուրեցայ զինքը տեսնալովս, և ըսի իրեն. Ար տեսնաս որ իբրուանք ունիմ, նայէ ո՞ւր բերուալ զիս հօրեղբորս անէծքը: — Աչ, պատասխանեց ժողովրդապետը, ստիկայ հօրեղբորդ անէծքը չէ, հասցա քու մեղացի պատիժը. եթէ դու ճամբաստայես Աստուծոյ դարձած ըլլայիր՝ այն անէծքը անշուշտ քեզ մէկը վերցուէր, և օրհնութեան կը փոխուէր. Սակայն ես չի համոզուեցայ իրեն ըսածին, և կը պնդէի որ Աստուած զիս զժրագող ըլլալու սաշմանած էր, և ամենեւին բան մը զիս չէր կրնար ազատել ասկէ:

Զգուշացիր, կրկնեց ժողովրդապետը, աւելի չծանրացնելու քու վիճակդ. ինչուան հիմա բաւական փորձեցիր որ անօգուտ է Աստուծոյ կամայը հակառակիլ որուն ձեռքն է ամենայն ինչ. բէ ինծի, արդեօք փորձած ես սխալմունքներդ ճանչնալով ազաչել զԱստուած որ քեզի ողորմի: Աչ, ըսի, ամենեւին չեմ փորձած և երբէք պիտի չի փորձեմ՝ վասն զի այնպիսի անիրաւ անէծքի մը տակ ընկած եմ որուն կէսին իսկ արժանի չեմ եղած, մինչդեռ կը տեսնամ որ ինձմէ աւելի

մեղաւոր և անհոգ մարդկանց շատին բանը աւելի յաջող կ'երթայ: — Այս խնդրոյդ նկատմամբ կ'ուզեմ պատասխանել քեզի, ըսաւ ինծի ժողովրդապետը: Չե՞ս մի լսած և կարգացած որ մահացու մեղք մըն ալ բաւական է զմարդ զժոխք տանելու, ի՞նչպէս ուրեմն կրնաս ըսել որ քու զժրագողութեանդ կէսին անցամ արժանի եղած չըլլաս: Իսկ այն մարդիկը որ այս աշխարհիս վրայ իրենց մեղաց պատիժը չեն քաշեր, ամենեւին պատճառ մը չունինք զանոնք երջանիկ համարելու, վասն զի այնպիսեաց պատիժը յաւիտենականութեան պահուած է, որով անոնք աւելի ցաւակցութեան արժանի են. բայց կը տեսնամ որ Աստուած քու վրայ տուան ձին սէր անկնալով՝ չուզեր զքեզ թողուլ որ կորսուիս, և ոչս այն է պատճառը որ յանցանքներուդ պատուհասը անխիջապէս մէկէն կը խրկէ վրայ: Ուրեմն իր կողմանէ ամէն միջոց զորձածեր է զքեզ զղջումի և ուղղութեան բերելու: Ըստմնեքուն ամենեւին չի կրցայ հաւատալ, սակայն այսու ամենայնիւ չէի ալ զագրեր իրեն հետ վիճարանելու: Այն ստան խեղճը նոր կտակարան մը ձեռքս տալով աղաչեց որ ուշագրութեամբ չուժմայեցուց թղթերը կարգամ մինչև որ քիչ մը զործողութեան համար դուրս երթայ, խօսք տալով որ քիչ ստանէն կը դառնայ: Երբոր ինքը գնաց, սկսայ մտածել թէ ինչ ընեմ այս գիրքը զոր շատ անգամ կարգացած էի վարժարանը, վասն զի կը տեսնայի

որ նոր փոփոխութիւն մը չի կայ մէջը. և յիշաւի յնաւ փոփոխութիւն չի կար վրան և առ էր անոր արժէքը որ անփոփոխ կը մնայ Աստուծոյ պէս: Բայց ես փոխուած էի, և շատ ծուլութեամբ անցուցեր էի աշակերտութեան ժամանակս և միտքս այնպէս զգալի փոխուած էր որ շատ անգամ ես ինծի կը հարցնէի, երբոր այս գիրքը ակամայ կամօք սոսի և սկսայ կարգաւ Հոսիմայեցեաց թղթերը, թէ սոսիկայ արդեօք նոյն գիրքն էր, ինչ որ Գիւպէնի եղած առնես կարգուցեր էի: Ինծի կերևար որ դայն առաջ առնելով ուրիշ տարրեր բան պիտի գտնամ: Երբ այն տեղը հասայ ուր որ կ'ըսէր թէ «Ամենայն բերանք խցցին և ամենայն աշխարհ պարտական լիցի Աստուծոյ» զարհուրեցայ, և 32—36 տուներն ալ կարդալով իմացայ Աստուծոյ մեծփայլութիւնը. միանգամայն նոյն միջոցին միտքս արական լոյս մը ծագեցաւ սրտիս մէջ և բարձրաձայն գոչելով ըսի. Ո՛վ աստուած իմ, եթէ ամենուն վրայ կը գրաս, գրաս նաև իմ վրաս ալ: Կամոց կամոց այն հորհրդաց լոյսը տարածուեցաւ վրաս և բոլոր սիրաս գրաւեց, և արցունքներս գետի պէս սկսան փոզիլ ինչուան որ ժողովրդապետը տուն դարձաւ, որ ներս մտնալով. Օրհնեալ ըլլայ Աստուած, կանչեց բարձրաձայն, սեննալով զիս որ կուլամ գտնապէս. աշխ փերջապէս Աստուած ոգորմեցաւ քեզի: Գտնն հեծեմանքներէս՝ արգիլուեցայ իրեն սրտասխանելու, և ինծի

հետ գետին չոգելով այնպիսի սրտաշարժ և եռանդնայից կերպով աղօթեց, որ իմ սիրաս ալ վառեց ջերմեանդութեամբ, և բոլոր սրտովս սկսայ սրտատիլ առ Աստուած: Անօգուտ չեղաւ այս աղօթքս, որովհետև երկնային անդորրութիւն մը գրաւեց սիրաս՝ և անկէ ետքը հաւատացի որ փրկչին մահը առ Աստուած մերձենալու ճամբան՝ ինծի համար ալ գիւրացուցած էր և թէ ես ալ ուրիշ մեղաւորներու պէս կրնամ Աստուծմէ օգնութիւն գտնալու: Անկէ ետքը ամեն բանս աղէկ գնաց, ճանչցայ խոնարհութեամբ որ ես մեղաւոր էի և Աստուած արգար էր, և զիս ինչուան այն օրը իր անհուն երկայնամտութեամբը պահպանած էր առանց որոյ շատոնց կորուսած կ'ըլլայի, և իր անսահման սիրոյն յայտնի ցոյցերն էին այն ամենայն շարիքները որ իմ գլխէս անցան՝ և թէ Աստուած մեղաւորին մահը չուզեր՝ այլ անոր դարձը: Ասկէ ետքը Աստուծոյ խօսքը ինծի քաղցր սփոփանք մըն էր և բոլոր ժամանակս այս պատուական գիրքը կարդալով կ'անցնէի: Ժողովրդապետը ինծի ուզեց ուրիշ հոգեւոր գրքեր ալ բերել, բայց ես շնորհակալ եղայ, զիրք գրոցը միայն զես կը պահեմ, այսինքն այն աւետարանը որ այն աստուածարեալ մարդը ինծի տուաւ: Շատ արցունք թափեցի այն գրքին վրայ, որոնք ցօղի պէս կ'իջնային աչքերէս: Իմ հոգւոյս փրկութեանը վրայ ինամբ ունենալէն ետքը ազնիւ ժողովրդապետը ուզեց նաև իմ ժա-

մանակուար գործերս կարգի դնել: Կս ալ շնորհակալ եղայ իր այսպիսի բարեարտութեանը, նոյնպէս նաև իր բազմաթիւ բարեկամացը՝ որ աղատութիւնս նորէն կրցայ ձեռք ձգել, որով և վայելուչ գործ մը կը փնտռէի որով կարենամ լաւ ծառայել Աստուծոյ զոր չի գտայ ծովու վրայ, ինչուան որ զիս խաւարային բանաբ ստարաւ ուր որ սիրով նորէն հաշտուեցայ Աստուծոյ հետ:

Իրաւցնէ յաջողեցաւ բազդս բարի քրիստոնէականերու միջնորդութեամբը, որոնք ինծի բաւական ստակ փոխ տուին. ձկնորսի անակ մը գնեցի ծովու մը եզերքը, ուր որ ամառը ձուկ սրսայով, իսկ ձմեռը կտրուա գործութեամբ ստենա կանցունէի: Ժողովրդապետին աղաչեցի որ ժողովրդապետ հօրեկորս կենդանագիրը ինծի շնորհէ՝ որպէս զի միշտ յիշեցնէ ինծի այն բարեգործութիւնը՝ որ Աստուած քրաւ ինծի: Այս պատկերքը աններով անակիս մէջ կախեցի:



Թ

Նաւաստիկ

Աստուծոյ օրհնութիւնը կ'օգնէր ինծի այս նոր արուեստիս մէջ, վասն զի Պետրոս առաքելոյն պէս Աստուծոյ վստահանալով՝ ուսուցանեցաւ ծովը կը ձգէի, և միշտ լեցուն կը քաշէի՝ այնպէս որ քիչ ատենէն վճարեցի այն պարտքերս զոր այս ձկնորսի հիւզս գնելու համար փոխ առած էի: Այս մարդիկներէն մէկը որ այս անակին տէրն էր՝ հարուստ վաճառական մըն էր՝ որ ծովու վրայ շատ նաւեր ունէր: Ինչպէս կ'ըլլայ իր նաւապետներէն մէկը կը մեռնի, և զիս նայով որ ես վարպետ նաւաստի մըն էի, իր նաւուն վերակացու դրաւ զիս: Իրաւ դժուարութեամբ ձգեցի իմ միայնութիւնս՝ որուն վարժեր էի սուրբ զբքեր կարդալով և բարեպաշտ մտածութիւններ ընելով, սակայն չէի կրնար այս առաջարկութիւնը մերժել որ անկարծելի կերպով մը զիմացս ելաւ. մէկէն գացի ժողովրդապետը զանապու որուն այնքան երախտագէտ էի, և որուն վրայ կարգէ դուրս վստահութիւն ունէի: Ինծի հարցուց թէ արդեօք սիրտս լաւ մը քննած եմ, և թէ այս առաջարկութիւնս, արդեօք սրտիս մէջ անմաքուր մտածութիւն մը չէ՞ մի ծնուցեր, և զինքը սպաւնովցուցի որ առ ժամս այնպիսի մտածութիւններէ ազատ կը

գտնայի ինքզինքս, և ոչ եթէ ես ինձի վստահացած, այլ Աստուծոյ շնորհացը ապաւինելով կը յուսայի, որ անով միջոց մը ունենամ պարտքերս վճարելու, որոնք գեռ չէի կրցած բոլորովին ջնջել:

Այս քու մտածութիւնդ պարտաւելի չէ, ըսաւ ժողովրդապետը, և շատ գո՛շ եմ քու այս դիտաւորութեանդ վրայ, և քեզմէ որ այս լսանա լսեցի, կրնամ ես ալ քեզի ըսել հիմայ թէ այն վաճառականին ես առաջարկեցի զքեզ նաւապետ տունելու իր նաւուն, ժտած ըլլալով քու սրտիդ վրայ Աստուծային շնորհացը ըրած ազդեցութեանցը: Կարեօր հմտութիւն և յաջողութիւն ունիս այս բանիս, ուստի աղէկ է որ օգտակար ըլլաս անով ուրիշներուն ալ: Կս ալ բոլորովին ապաշովցած այս խօսքերէս՝ իմ առաջին պատրաստութիւնքս եղան՝ երթալ և անգամ մըն ալ մօտենալ ապաշխարութեան և հաղորդութեան խորհրդոյն. սակեց ետքը իմ պզտի հիւզս ազգաս ձկնորսի մը վարձու տուած ըլլալով՝ հօրեղբօրս կենդանագիրը ստնելով իմ բնակարանս կախեցի, և սառստուծոյ շնորհքովը առագաստներս բացած ճամբայ ելայ: Բայց պատմութիւնս լմեցնելս առաջ կը փոփաքիմ որ ինձի երգէք, սիրելի տղաքս, ճամարիս սիրոյն երգը:

Այն ատեն տղաքը սկսան երգել այսպէս:

« Օր մը հաւ մը տեսայ, որ թևերուն տակ ձագերու խումբ մը ունէր, և ապաստանաբան մը կը բնատէր վտանգներու դէմ. ար-

գեօք սկ է որ կ'ազդէ անոր այս մեծ գութը, ըսի ինքերեմս:

» Օր մը հաւալուաի մը պատմութիւնը լսեցի որ թօքերէն արիւն կը հանէր՝ իր ձագերը կերակրելու համար: Ամօթ չէ՞ մի ըսի այս բանս քրիստոնեայ ժողովրդեան մը:

» Օր մը աղջիկ մը տեսայ որ իր թևեւրուն վրայ գտնուել մը առած ամեն ինտմք կ'ընէր անոր, և գրկած մը տաքցնէր զանկա, գորմացոյ՝ տեսնալով այս աղջկան գութը:

» Տեսայ մայրական գութը, ինչպէս կնիկ մը իր որդիքը կը խնամէ և ինչպէս նաև մեռնելէն ետքը զայն կը գրկէ. խորհրդածեցի որ այն էր ճշմարտագոյն սէրը:

» Բայց երբոր միաքս անոր գնաց՝ որուն անուամբը մկրտուած եմ՝ որ երկնային աթոռէն՝ ի խաչն սուրբ խոնորհեցաւ և իր արեամբը զմեզ գնեց՝ իմ սիրտս և բերանս փառաւորեցին Քրիստոսի սէրը »:

Նաւապետը. Դատ աղէկ է տղաքս, շնորհակալ եմ ձեզի՝ և կ'ազեմ նորէն շարու նսկել իմ պատմութիւնս: Այս անգամ դէպ ի միջերկրական ծովը ուղղեցի նաւս, ուր այլ և այլ նաւահանգիստներէ շատ մը վաճառք գնեցի և ծախեցի: Դատ մը վաճառականի նաւերու հետ Գորսիգա կղզիէն բաժնուեցանք, բայց իմ նաւս ամենէն աւելի առագաստաւորուած ըլլալով անոնցմէ շատ առաջ անցաւ: Օղբ շատ գեղեցիկ էր որով և շատ գործողութիւններ գլուխ հանե-

ցի առողջ ու զուարթ: Կաւասափներուն մէջ
 կը տեսաւ յանկարծ հեռուէն նաւ մը՝ զոր
 զիտելով, վերջապէս իմացանք որ ելուզակ-
 ներու նաւ մըն է եղեր: Չէինք կրնար անոր
 զիմացէն փախչիլ և անանկով զմեզ աւելի
 վտանգի մէջ կը ձգէինք, ուստի բոլոր նա-
 ւաստիք 17 հոգի և եօթն ալ ճանապարհորդք
 յանձն առին ինչուան արեան վերջի կաթիլ-
 նին թափելու, քան թէ անոնց ձեռքը գերի
 մատնուելու: Մեկէն սկսանք պատրաստուել
 ամեն կարեւոր հնարքը ընելով, և թնդանօթ-
 ները պատրաստեցինք նաւուն եղերքը: Եր-
 բոր ելուզակաց նաւը իմացաւ որ մենք պատ-
 րաստուած էինք իրենց դէմ գնելու, իրենք
 ալ իրենց յարձակման պատրաստութիւննե-
 րը ըրին՝ ևս առաւել երբ տեսան որ մեր
 առագաստները վար կ'իջեցնենք: Մեր ա-
 ռաջին գնտակը թշնամեաց նաւապետին գլու-
 խը ջախջախեց՝ և որովհետեւ իր նաւաստի-
 քը բազմաթիւ չէին, մեր յարձակմունքը
 այնպիսի շփոթութիւն մը ձգեց մէջերնին որ
 մենք զիւրութեամբ ժանիքներով իրենց նա-
 ւը բռնելով՝ նուաճեցինք իրենց նաւաստիքը՝
 որոնք 13 հոգի էին: Ասոնք նախընթաց զի-
 շերը շատ մարդ կորսնցուցեր էին Ամերի-
 կացի նաւու մը հետ կուռելու տուն, բայց
 բարեբաղդաբար անոր ձեռքէն կրցեր են
 փախչիլ: Ելուզակաց նաւուն մէջի եղած մար-
 դիկը ձիպրալզար հանցիի որոնք հոն պա-
 տերազմական տոննի տոջն քննուելով դա-
 տապարտուեցան: Իսկ նաւը՝ որ աղէկ վի-

ճակի մէջ էր Անդրիա տարի որուն մէջը
 հարուստ գանձեր գտանք, զորոնք ելուզակ-
 ները կողպատած էին ասղիէն աղիէն, և
 քանի մը նաւաստիներ և ճամբորդներ գերի
 բռնած, նաւուն մէջը խորը ձգուած էին ու-
 բոնց անձամբ իմացուցի թէ ալ ազատ են:
 Ինչպէս յանկարծակիի եկայ, երբ իրենց
 մէջ տեսայ իմ հին Գորպէզ բարեկամն,
 Հարմատացի նաւուն բժիշկը, որն որ զիս
 մաշուանէ ազատեր էր Ռօդէրտամի մէջ:
 Մեծ եզաւ իրաւցնէ իր ուրախութիւնն ալ
 և զարմանքը՝ երբոր իմացաւ որ նաւուն
 նաւապետը իր այն բարեկամն էր՝ որուն
 համար կը կարծէր թէ բոլոր կեանքը սրի-
 կայութեամբ պիտի անցնէր:

Միատեղ խցիկ մը նստելով բոլոր գլխէս
 անցածները պատմելի թէն. ինքն ալ փո-
 խազարձ իրենինը ինձի պատմեց որ իմինիս
 հաւատար բազմապէս էր, բայս ոչ այնպէս
 տաժանելի:

Տխրութեամբ իմացայ, թէ իմ բարեկամն,
 որ իր հօրը տունը քրիստոնէական կրթու-
 թիւն առած էր և բարեկալա ազգականներ
 ունէր, աւելի սաստիկ այէկոծութիւն մը
 ունեցեր էր քան ինչ որ ևս Ալիբիկէի ծո-
 վափունքը, կ'ուզեմ բսել հաւատոյ արեկո-
 ծութիւն մը: Ալիչեցուց զիս, երբ լսեցի որ
 ինքը և ոչ Աստուծոյ գոյութեանը կը հաւա-
 տայ, բայց կ'ըսէր նաև թէ հաւատալ չկա-
 րենալուն համար ալ շատ կը նեղուէր, բայց
 թէ բնութեան վրայ ըրած տեսութիւնքը

իրեն այնպէս մը կ'երեցնէին որ աշխարհս պարզ մեքենայ մըն էր և թէ չկայ Արարիչ մը: Ա՛հ սիրելի բարեկամ, բախ ես իրեն, թէ որ բնութիւնը մանրամասնաբար քննած ըլլայիր ամեն տեղ գտած կ'ըլլայիր Աստուծոյ ամենակարողին հետքը, վասն զի երկիրս էր բարութեամբքը լեցուն է: — Ասին մը ես ալ այնպէս կը մտածէի, բայց Գորպէզ, բայց անոնք տղայութեանս գաղափարներն էին: Քանի որ աշխարհիս գործոց մէջ մտայ և իմ գաղափարներս և ակնկալութիւններս ընդարձակեցան և անդրադարձութիւնքս ալ բացուեցան, սխալ աշխարհքս բախտովն ուրիշ երևութով մը տեսնուլ: — Անտարակոյս սխալ երևոյթներով, բախ ես իրեն, և ինչո՞ւ համար տղայութեանդ հաւատքը չունիս: Քրիստոս տէրն մեր ըսաւ: « Եթէ ոչ գարձ չիք և լինիջիք իբրև զմանկատի, ոչ մասնիցեք յարքայութիւն երկնից »: Կս ալ այս փրկական հաւատքը ասին մը կորսնցուցած էի որոնց վրայ շատ արատաւք թափելէն ետքը նորէն ստացայ, բայց փառք Աստուծոյ որ հիմա հաստատուն եմ անոնց վրայ, և բնաւ պիտի չի թողում զանոնք: Գորպէզը ճամբորդութիւն մը ըրած ըլլալով Կզիպատոս, արաբերէն կը հասկնար: Իր ազատութեան երկրորդ օրը նստած էինք մինակ իմ խցիկս, ես միշտ Աստուծոյ էութեանը վրայ կը խօսուէի՝ զոր ինքը շարունակ կ'ուրանար, յանկարծ ձայն մը լսեցինք որ կ'աղաղակէր « Ալլա հազապէր » որ բնի է Աստուած մեծ է:

Գորպէզ զարհուրեցաւ այս ձայնէն, ինչպէս տղայ մը՝ որ գողութիւն ընելու ժամանակ կը բռնուի, կը կարծէր որ մարդ ալ չէր հասկընար արաբերէն նաւուն մէջ, և թէ մենք մինակ էինք խցին մէջ, և քանի որ շորս զին կը նայէր թէ ուսկից կրնար այս ձայնը գալ: Գորպէզ տեսաւ որ թութակ մը վանդակի մը մէջէն կ'ըսէր այս խօսքերս:

Այս թութակը Աստանդուպոլիս մէկէ մը գներ էի, որուն սորվեցուցած էին բնելու այս խօսքերս: « Ալլահազապէր ». և որովհետեւ այն ծախողին քանի մը ծառայութիւններ ըրած էի, անոր համար ոչինչ գնով մը ինծի տուաւ զանիկա:

Տես բարեկամ, բախ ես իրեն, որ բնութիւնն անգամ, որուն վրայ ըրած գիտողութիւններովդ Աստուծոյ էութիւնը կ'ուրանաս, անիկա ալ Աստուծոյ խմտատութիւնը կը քարոզէ: Կս հաւատարմակէս իրեն ցտամանը և սիրոյն փորձը ունեցեր եմ: Մի առնագաներ զու ալ իրեն մեծութիւնը ճանչնալու, գքեզ բարբովին չէ թշուառացուցած: Այն խօսքերուս վրայ, այլալլած երկայն առան, պատասխան չի կրցաւ տալ. իր երեսին վրայ նկարուած սովունը բարի նշան մը երեցաւ ինծի: Խնացայ որ խղճմտանքը բարբովին անդգալ չէ եզեր: Բոլոր գիշերը բրեն համար ետանդետար կ'աղօթէի, ինչուսն որ փրկիչն յօժարեցաւ վառելու իր սրտին մէջ երիտասարդութեան ժամանակ

ունեցած բարի ապաւորութիւնքը, տալով
իրեն իր բարեացը բարձրագոյն շնորհքը:
Կրկորդ օրը նախածաշի չեկաւ և երբոր
կերակուրի իջաւ, գոյնը նետած աւ դէմքը
բարբառովին փոխուած էր. սեղանին վրայ ամե-
նէին չի խօսեցաւ: Իրիկուան ալ նոյնպէս
էր, իրեք օր այսպէս շարունակեց որով ես
ալ չուզեցի իր մտածութիւնքը շփոթել. վեր-
ջապէս չորրորդ օրը ինծմէ Աստուածաշունչ
զերքը ուզեց: Բայց ճամբորդութեանը ժա-
մանակ այս աստուածեղէն զերքը կարգալու
զբաղեցաւ, և երբոր Անգղիա հասանք ինծի
ազուցեց որ զինքը ան քահանային տունը
տանիմ, որ իմ վրաս Սամարացւոյն գութը
ունեցեր էր: Շատ մը տարակոյտներ ունէր
որոնց վրայ կը փափաքէր լուսաւորուիլ, այս
տարակոյտները շուտ մը ցըրուեցան, և կեր-
պարանքը մէկէն աստուածային շնորհքով
լեցուեցաւ՝ վասն զի կրկին գերութենէ մը
ապատած էր, վասն զի իրաւամբ կրնար մէ-
կը բտել իրեն այն խօսքը, ինչ որ հին երգի
մը մէջ գտուած է եթէ ծովահէնք կը յափշա-
կեն մարդկանց մարմինը, բաւական է որ
Քրիստոս գերեաց հոգիները ապատէ. հարկ
չիկայ ըսելու որ անկէ հոքը ես աւելի եր-
ջանիկ վիճակի մը մէջ գտնուելով, ինծի
Ռոդերտոսը ըրած բարեացը՝ հարիւրապա-
տիկ իրեն հատուցի: Անգղիայ մէջ հաստա-
տուեցաւ, և քանի մը տարիէն հոքը Աս-
տուծոյ շնորհացը մէջ մեռաւ՝ որուն յիշա-
տակը ինծի մեծապէս քաղցր է:

Ժ

Դարձը

Ճամբորդութեան զէպքը, ինծի սերտ
բարեկամութեան պատճառ եղաւ նաւուն
տիրոջը հետ, նաև մեծ զումարի մը տէր
ըլլալու, որով կրցայ վճարել առջի ըրած բո-
լոր պարտքերս ինչուան վերջի նաքարակի-
ալը, որն որ ինծի մեծ մխիթարութեան պատ-
ճառ եղաւ. բայց որովհետև հանգիստ ապրե-
լու համար բաւական ստակ չունէի, միտքս
գրի որ նորէն ծովու վրայ ճամբորդութիւն
մը ընեմ, թէպէտ և դժուարին ալ ըլլայ:
Բանտին մէջ այն երկնային խոսամունքը
ունենալէս ի վեր, որ Աստուած յանցանացս
կը ներէ, ապահով էի յաւիտենական փրկու-
թեանս վրայ և կը յուսայի որ Աստուած
զիս իր պաշտպանութեանը տակ առած էր:
Բայց զեռ շէի կրնար բոլորովին հեռացնել
մաքէս հօրեղբօրս անիծից երկիւղը: Կը մը-
տածէի Աստուծոյ չորրորդ պատուիրանը,
որուն կատարուելէն կը կախուին առ ժա-
մանակեայ երջանկութիւնքը և թշուառու-
թիւնքը: Ով որ կը պատուէ իր ծնողքը եր-
ջանիկ կ'ըլլայ՝ և երկայն կ'ապրի այս աշխար-
հիս վրայ: Բայց ասիկա չի բաւեր տակաւին
ապահովելու իր հանդերձեալ երջանկութիւ-
նը, վասն զի ով որ կ'ուզէ իր յաւիտենա-
կան փրկութիւնը, պէտք է որ պատուէ նաև

դԱստուած, և Հնադանդի իրեն պատուիրու-
նացը, և ևս, պէտք է հաւատայ թէ Քրիս-
տոս որդի է Աստուծոյ, առանց որոյ անկա-
րելի է փրկութեան հասնիլ՝ թէ և շատ ա-
ռաքինութիւններ ալ ըրած ըլլայ երկրիս
վրայ: Անիկա որ անհնազանդ եղած է իր
ծնողացը, չի կրնար երջանիկ ըլլալ յայսմ'
աշխարհի, վասն զի իրենց անէծքը զինքը
կը հալածեն, իսկ եթէ իր յանցանքը ճանչ-
նայ, և զզլայ, Աստուած իրեն կը ներէ և
կրնայ փրկութեան հասնիլ: Արչափ ալ ապա-
հով ըլլայի որ Աստուած զիս սահմանած ըլ-
լայ յաւիտենական փրկութեան համար, հան-
դերձ այնու կը վախնայի որ հօրեղբօրս ա-
նէծքը չըլլայ թէ վրաս ստուգուի: Անոր
համար դողդողալով ճամբորդութեան ձեռք
զարկի, վախնալով միշտ նորանոր դժբաղ-
դութիւններէ: Բայց հօրեղբօրս կենդանա-
գիրը այս վախը կը փարատէր սրտէս: Յա-
ջող դէպքերը ձախորդներուն պէս հաւասար
երկիւղ կը պատճառէին ինծի, որովհետև
չէի հաւատար բաղզին հաւատարմութեանը,
վասն զի աւելի ծանր է մարդուս կորսնցնել
ստացած բարիքը, քան թէ ձեռք չկարենալ
բերել ապագայ յուսացածը. սակայն պատ-
ճառ մը չունեցայ ցաւելու այս ճամբորդու-
թեան վրայ, որովհետև քան զառաջինները
աւելի բարեյաջող գնաց, և մեծ վատակով
տուն գարձայ: Նորէն նաւարկութիւն մը
ըրի նոյն տանը հաշուին, այն ալ այնպէս
յաջողեցաւ որ կրցայ ինծի նաւ մը գնել և

վերջապէս իմ հաշուիս ճամբորդութիւն ընել:
Այս վերջի ճանապարհորդութիւնս շատ ա-
ղէկ յաջողեցաւ ինծի, որով և մեծ հարստու-
թեան տէր եղայ: Վաթսուն տարեկան էի
և ծովու վրայ ճամբայ ընելէն ալ ձանձրա-
ցած ըլլալով, կը փափաքէի մնացած օրերս
հանգստեամբ անցնել փառաբանելով զԱս-
տուած, և պատրաստել զիս յաւիտենական
կենաց: Իմ անցուցած կենացս ընթացքը
մեծ զիրք մը կրնար ըլլալ եթէ իւրաքան-
չիւր օրուան դէպքերը զրել ուզենայի: Աւ
հաստատուն միտքս զրի որ իմ հայրենիքս
դառնամ, հրաժարականս տալով Անգղիա
բարեկամներուս, նաև վաճառեցի, և բոլոր
կահկարասիքս հետս առած՝ դարձայ Հոլան-
տա: Ի՛նչ նեղութիւններ քաշեցի ես այս
քառասուն տարուան մէջ, Հոլանտայէն բաժ-
նուելէս ետքը ինչուան վերստին հայրենիքս
դարձայ: Չէի գիտեր ինչպէս շնորհակալ ըլ-
լամ Աստուծոյ՝ որուն պարտական էի. գի-
շեր ու ցորեկ գոհութիւն տալէն չէի դադրեր
իրեն, բայց այնու հանդերձ բոլոր նաւար-
կութեանս ատեն չէի կրնար հօրեղբօրս եր-
կիւղը հանել սրտէս, վախնալով որ չըլլայ
թէ իր անէծքը նորէն զժրադղութիւն մը
բերէ զլիսուս: Նրբեմն կ'անցնէր մտքէս՝ չըլ-
լայ թէ զիս տանող նաւը ընկղմի այնպէս
որ Ամադերտամ հասնելէս ետքն ալ դեռ կը
դողայի, չըլլայ որ ունեցած հարստութիւն-
ներս գողցուին: Վերջապէս ողջ և առողջ
հասայ իմ հայրենիքս իմ խաղաղութեան
օթեկանս:

Հանդերձ այսու՝ երբեմն դեռ անհանգըստութիւն մը կը զգայի, և շատ գիշեր կը տաղնապէր սիրտս երեակայելով որ չըլլայ թէ տունը վրաս փլչի, որովհետև ծնողաց օրհնէնքը որդւոց տուն շինեց, և անոնց անէճքը զանոնք քանդեց. քանի որ կը նայէի այս կենդանազրոյն վրայ, իր սպառնալից երեսը զիս կը վախցնէր, և միայն եռանդնալից աղօթքներուն ուժովը կրցայ վերտաին հոգւոյս խաղաղութիւնը գտնալ: Այս եզուրեւեւատիկ նաւապետին պատմութիւնը, զոր յետիւլ ունկնդիրք ցաւակցութեամբ զգացուեցան ամենքն ալ: Ժողովրդապետը շատ ջանաց համոզել զինքը որ այն ունեցած վախը ալ պարսպ էր բոլորովին և անհիմն, բայց իր այս յորդորները չի կրցան զինքը բոլորովին համոզել վասն զի նաւապետը՝ իր անձին փորձովը վկայ էր զլսէն անցածնունքուն:

ԺԱ

Միրտոչրեան գիրքը

Տարի մը անցաւ որ ծեր Պիւզմանը ժողովրդապետին տունը կը նստէր մեծ բարեկամութեամբ, և իրենց այս մտերմութիւնը երթալով աւելի շատցաւ. տղաքը ամեն օր կը զուարճանային, երեկոյեան հանդէսները մաքերնին բերելով, որ սովորաբար նաւա-

պետին տունը կ'անցնէին: Հոն գրեթէ ամեն իրիկուն թէյ խմելով կը զուարճանային, և ծեր Պիւզմանն ալ իր զիպցած ու տեսածներէն այլեայլ զուարճալի և միանգամայն հրահանգիչ դէպքեր կը պատմէր իրենց: Ժողովրդապետը շատ կը ջանար բարեկամին սրտէն այն ունայն վախը փարատել, որ իրեն մերձաւոր թշուառութիւն մը կը գուշակէր անկէց, վասն զի թէ և համոզուէր ալ անոր իրաւացի ըսուածներուն, սակայն բոլորովին չէր կրնար հեռացնել իր մաքէն այն անհանգստութիւնը, որ շատ տարիներէ ի վեր սոգորուէր էր օրտին մէջ: Աստուծոյ գործքերը զարմանալի են:

Առաւօտ մը երբ ժողովրդապետը ձեռքը յունարէն գիրք մը առած խցին մէջ կը կարգար, յանկարծ մտրդ մը ներս մտաւ զոր բնաւ տեսած չէր, որ և ըսաւ իրեն թէ ինքը Տորնհակէն քաղաքը ծնած ըլլալով կը փափաքէր իր մկրտութեան վկայութեան զիրը ունենալ:

Ժողովրդապետը. — Անունդ ի՞նչ է: Միւսը: — Մարտինոս Լօպէր:

Ժողովրդապետը. — Ուր կը բնակիս: Լօպեր. — Նրէկ իրիկուն հասայ հոս Անգղիայէն ուր նաւատի մըն էի, և մեռած եղբորմէս ինձի ընկած պղտի ժառանգութիւն մը ունիմ ձեռք ձգելու. անոր համար ծննդեանս վկայութեանը կարօտութիւն ունիմ: Նրբոր այս բանս յաջողի հոս պիտի հաստատուիմ և հոս պիտի սպրիմ իմ ունեցած քիչ մը ստացուածքովս:

Ճողովրդապետը. — Անգղիա Պիւզման անունով նաւաստիին հետ ձանչուորութիւն մը ունին:

Լօպեր. — Անունը լսեր եմ, բայց զինքը չեմ տեսած և հոս իմացայ՝ որ հիմա Տօրն հակէն կը բնակի, և թէ հին ժողովրդապետին եղբորդին է եղեր Ֆրանց սրիկան՝ որուն հետ միատեղ դպրոց ալ կ'երթայի: Թէ որ Անգղիա իմացած ըլլայի այս բանս ամեն ջանք կ'ընէի իր նաւը մտնալու, բայց Տօրնհակէն քաղքէն մեկնելու ժամանակս ինքը դեռ համալսարանն էր, և երբոր նաւապետ եղաւ Անգղիա, չի կրցայ մտքէս անցնել որ այն սրիկայ Ֆրանցը այն պաշտօնին հասնի:

Ճողովրդապետը. — Անշուշտ շատ պիտի ուրախանայ ինքը թէ որ դձեղ վերստին տեսնելու ըլլայ, բայց հրամմէ նորէն քիչ մը, մինչև երթամ ձեր մկրտութեան վկայ յազիրը գտնեմ: — Ժողովրդապետը գնաց փնտռելու արձանագիրը, և հարցուց թէ երբ ձնած է:

Լօպեր. — 1754ին:

Ճողովրդապետը. — Ան աստե՛ն պէտք է որ փնտռեմ ձեր մկրտութեան թուականը այն հին գիրքին մէջ, որ անմիջապէս Պիւզմանին հօրեղբորը մեռած տարին լեցուեցաւ: Մկրտութեան յիշատակարանաց արձանագիրը բերաւ, և թղթերը դարձնելով գտաւ Լօպերին անունը, և նոյն երեսին վրայ նաև Ֆրանց Պիւզմանին եղբորորդւոյնն ալ. այն

տեղը առանձին թուղթ մըն ալ կար՝ զոր ժողովրդապետը բնաւ չէր տեսած, վասն զի գրքին այն մասին մէջ բան փնտռելու աւանակին առիթ մը չէր ունեցած: Կարգաց զայն և զարմանալով մը գոչեց. ինչ զարմանալի դիպուած: Ծաղկեց շտապաւ թուղթը և գրպանը զրաւ, իսկ Մարտինոս Լօպերի մկրտութեան վկայականը օրինակեց, և ըսաւ. Վաղը կէսօր եկուր որ զքեզ նաւապետին տունը տանիմ: Լօպեր հագիւ թէ գնաց, ժողովրդապետը շտապաւ պարտիզին կողմէն նաւապետին տունը հասաւ, ներս մտաւ առանց դուռը դարնելու, և գոչեց. Բարեկամ, փառք տուր Աստուծոյ, վասն զի աւետիս մը բերի: Նաւապետը՝ որ զբաղած էր հոգեւոր գիրք մը կարգալու, ոտք ելաւ յանկարծ, և հարցուց թէ ինչ կայ: — Կարգայ, ըսաւ, այս թուղթը:

Նաւապետը կարգաց, և սկսաւ զողալ, շուարեցաւ, և ծունկ չօղելով սկսաւ գոչել: Ո՛վ աստուած իմ, ազատիչ իմ, կը ձանձնամքու սուրբ ճամբաներդ որոնք ինծի խաւարէն դէպ 'ի լոյս կ'առաջնորդեն:

Անշուշտ սիրելի ընթերցողք կը բաղձաք գիտնալու այս թղթիս մէջի գրուածը. ահաւասիկ ըսեմ ձեզի: «Կ'աղաչեմ յանուն Աստուծոյ որուն ձեռքը որ իյնայ այս թուղթս, ապահով հասցնէ այն մարդուն ձեռքը որուն որ գրուած է. այսինքն իմ խեղճ Ֆրանց եղբորորդւոյս, եթէ դեռ ողջ ըլլայ: Սաստիկ բարկացած ըլլալով իր անհնազանդութեան

և յամառութեան վրայ որ ինծի դէմ ցըցուց՝
անխճեցի զինքը, բայց ետքէն զզջալով բրա-
ծիս վրայ, այս տողերովս յետս կը կոչեմ
ըրած անէծքս, վասն զի անգուլ աղօթքը ը-
նելով ապահով եղայ որ Աստուծոյ անհուն
ողորմութեամբը իմ Ֆրանց եղբորորդիս պի-
տի չզատապարտուի. բայց կը գուշակեմ
ալ՝ որ փրկութեան արժանի պիտի չըլլայ՝
մինչև որ ծանր և դժուարին զէպքեր և արե-
կոծութիւններ գլխէն շանցնելու ըլլան: Կը
փափաքեմ որ այս իմ գրուածքս իր ձեռքը
հասնի որպէս զի իր ամեն տառապանացը
վրայ չաւելնայ նաև հօրեղբորը անխճից տագ-
նապը: Այս թուղթը մկրտութեանց արձա-
նագրին մէջ կը պահեմ, որովհետև կը գու-
շակեմ թէ ժամանակ պիտի գայ որ ալ թա-
փառական և դատարկապարտ պտըտելէն պի-
տի դադրի, և պիտի ընտրէ առանձին տեղ
մը իր կենաց մնացած օրերը անցնելու, ու
բով և իր ծննդեան օրը փնտռելու ատեն ըն-
դունի թող միանգամայն իր հօրեղբորը օրհ-
նութիւնը: Կատարեալ և լի հաւատով կ'ը-
սեմ այս խօսքերս, որովհետև զիտեմ որ
բարի հովիւը պիտի գտնայ նորէն այս մո-
լորեալ ոչխարը, որչափ ալ հեռու ըլլայ իր
կորսուած տեղը»:

14 Յունուար 1780.

Երբ Պիւզմանը այս գիրը գրելէն երեք
օր վերջը յանկարծական մահուամբ վախ-
ճանեցաւ, որով և չի կրցաւ մարդու ալ

յանձնել իր եղբորորդւոյն թողութեան մուր-
հակը:

Նաւապետը տեղեկանալով թէ ինչպէս ժո-
ղովրդապետը գտած էր այս թուղթս շատ
ուրախացաւ, որով երախտագիտութեամբ և
միանգամայն ուրախութեամբ լեցուեցաւ
խեղճին սիրտը. ալ ամենայն վշտերէ և տագ-
նապներէ խայտեցաւ, և անցածը իրեն եր-
կայն և ձանձրացուցիչ երազ մը կ'երևար,
և քանի որ թղթին վրայ կը նայէր ուրա-
խութեան արցունք թափելով կը թըջէր գայն,
որով միայն կրնար միտքը համոզուիլ թէ
զլխէն այնպիսի բաներ անցեր էին: Այս
թուղթը պէտք էր ոսկի շրջանակի մէջ դնել
ըսաւ ժողովրդապետին: — Այո, ըսաւ ա-
նիկա, վասն զի լի է ոսկեով հաւատոյ և
վստահութեան առ Աստուած. աշխարհիս
գանձերը չեն կրնար անոր բովանդակածին
տեղը բռնել: Նաւապետը խօսքը շարունա-
կելով ըսաւ. Օր մը լրսեցի որ ժողովրդա-
պետին մէկը կ'ըսէր. Մարդուս կեանքը ա-
ռեղծուած մըն է և իր մահը անոր բանա-
լին, կրնամ ճշմարտիւ ըսել թէ իմ կեանքս
ալ առեղծուած մըն էր, և այս առեղծուա-
ծին բանալին այս թղթիս մէջն է եղեր:

Երկայն ատեն իրարու հետ հոգևորական
նիւթոց վրայ խօսակցութիւն ըրին և երախ-
տագէտ շնորհակալութեամբ օրհնեցին զԱս-
տուած, ինչուան որ ճաշու ատենը եկաւ:
Տանը մէջ ելող մեկու անձինքն ալ իմացան
որ այս եզակի գէպքը, մեծ ուրախութիւն

և սրտի հանդատութիւն պատճառեց այն սի-
րելի և յարգելի ծեր նաւապետին:

Վերջ բանիս

Երկրորդ օրը Մարտինոս Լօպէր՝ ժողո-
վըրդապետին գալով, հետը մեկտեղ նաւա-
պետին տունը եկաւ: — Բարեաւ եկիր
Մարտինոս, ըսաւ իրեն նաւապետը, երեսը
նայելով և ձեռքը երկնցնելով: Գու ալ ու-
րեմն նաւահանգիստը մտար, բայց ես կան-
խեցի քան զքեզ, պէտք է որ դու ալ ձգես
հոս նաւուդ խարխիւր. և մնացածը թող
տուր ուր որ է, վասն զի հոս հարկաւոր
եղածէն աւելի վաճառք կայ:

Լօպէր. — Ինչ գրօշի տակ է քու նաւդ:
Նաւապետը. — Յիսուսի թագաւորու-
թեան գրօշին տակը, որ բոլոր ձերմակ է և
մէջտեղը կարմիր խաչ մը կայ:

Լօպէր. — Շատ աղէկ, ըսաւ անոր, ես
ալ քեզի կը հետեւիմ, վասն զի կը տես-
նամ որ այդ գրօշով խիստ աղէկ և ապա-
հով նաւարկութիւն կ'ըլլուի:

Նաւապետը վսեմ և ծանր կերպով մը
կը խօսէր Լօպէրին հետ՝ մանաւանդ երբ
խմացաւ որ Իոյանտացի քահանայ մը, զին-
քը ուղղափառ ըրեր էր, իր սխարմունքները
ճանչցնելով իրեն, որուն նաւապետը շատ
ուրախացաւ, ևս առաւել որ իրեն այնպիսի
կարեւոր թղթի մը գտնուելուն պատճառը
ինքն եղած էր:

Միւս կողմանէ կ'ուրախանար տեսնա-
լով որ տղոց ընկերութեան մէջ էր. և ի-
րեն կուգար որ ինքն ալ երիտասարդանար
անոնց հետ: Ատեն ատեն կոչուեք կ'ընէր
ուր կը ժողուէին բոլոր զրացի սղաքը,
որոնցմէ իւրաքանչիւրը իր զիմացը բեր-
նուց հատուած մը պէտք էր որ բար զոր
ինքը սորվեցուցած էր անոնց. ետքը ամեն
մէկին ըստ արդեանցը, մէյմէկ զիրք և
քիչ մըն ալ ստակ ընծայ կու տար: Անկէց
ետքը կը ձգէր զանոնք որ իր սանը զիմացի
պարտիզին մէջ վազեն և խաղան ինչուան
երկիւն, ետքը իրենց անուշեղէն կը բաժ-
նէր, ինչպէս նաեւ պտուղ և մրգօղի:

Իսկ ժողովրդապետութեան մէջի եղած
ծերերը հոն կը ժողուէին այս միջոցիս և
կը զուարճանային իրենք ալ տեսնելով ի-
րենց սղայոց ուրախութիւնը: Երկու ամիս
գեղին մէջ սղայոց վերջին կոչուեքէն զատ՝
ուրիշ խօսակցութեան նիւթ չկար, և երկու
ամիս ալ երկրորդ կոչուեքին պատրաստու-
թիւն: Մեծ մարդիկը տղոցմէ աւելի կար-
ծես այս բանովս կը զբաղէին: Կոյնպիսի
հանդիսի մը վրայօք նաւապետը իր յիշա-
տակարանին մէջ գրեց անդրիարէն այս
հետեւեալ հատուածը զոր թարգմանաբար
զենեք հոս:

« Առաւօրը երբ արտոյաները կ'երգեն
իրիկունը երբ սուտերները կը սկսին եր-
կըննալ, թէ բարձրաւանդակ տեղերը, և
թէ ծագոց տերեւներուն տակ, կը սիրեմ

լսել այն տղայական քաղցր ձայները: Ծեր մըն եմ և մազերս ձերովկցած, բայց կ'ախորժիմ աչքովս զձեզ գիտել, սիրեցեալ մանկունք, ձեր կերպարանքը սիրտս քաղցր զգացմամբ մը կը լեցնեն:

« Կ'ուզեմ ձեր խաղալը տեսնալ գարնանային գեղեցիկ դաշտի մը վրայ, և դալարուտ մարգագետիններու վրայ, բայց ձեզմէ աւելի՝ ապագայ տարիներուն ցաւոց և անձկութեանց վրայ կը մտածեմ, վասն զի ծեր մըն եմ, ծերութիւնը նախատես է: Բայց դուք երջանիկ արարածներ, դուք անտղեակ էք տակաւին անձկութեանց, այսօր զուարթ էք և վաղուանը չէք մտածեր:

« Թող ըլլայ ինչ որ պիտի ըլլայ, դուք զուարթութեամբ խաղացէք, և երբ լմնցընէք ձեր խաղը, գացէք քնացէք և ծաղիկներ՝ շաղ և արև երազեցէք:

« Աստուած մը կայ որ ձեր վրայ կը հսկէ, և կը հրամայէ իր հրեշտակացը որ ձեր անկողինն քով գտնուին: Կարելի է արդեօք որ ծերու մը օրհնութիւնը ազդեցութիւն մը չունենայ: Երջանիկ եղէք, վասն զի ինծի ամենէն աւելի փափաքելի մաղթանքս այս է ձեզի »:

Հիւանդները և աղքատները անսպասօգնականութիւն կը գտնային նաւապետէն, և իր ամեն բարեացը մասնակից կ'ըլլային: Ինչ կը կարծէք որ իր մահուընէն ետքը մնացած ըլլայ այն մեծ և անբաւ հարուստութենէն. հաղիւ հինգ հարիւր ֆրանկ պա-

տրաստ ստակ: Ի խոր ծերութեան մեռաւ նախանձելի ու բարի մահուամբ մը, և զերեզմանին վրայ ուրիշ բան մը չկար բայց եթէ պարզ քար մը առանց արձանագրութեան, Տօրնհակէնի եկեղեցւոյն դրանը ետեւ: Ծերերը իրեն գերեզմանին քովէն անցնելու տուն կ'ըսէին. Հոս կը հանգչի ծեր Պիւքմանը որ սղոց վրայ այնչտի սէր ունէր:

Վ Ե Ր Զ

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ՀԱԿԿԻԹՆԵՐ

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ՀԱՒԿԻԹՆԵՐ

Ա.

Գեա հաւեր զիսն հոս

Հարիւր տարիի մը շտի կայ, որ պղտիկ ձորի մը խորը, որուն չորս կողմը մեծամեծ անտառներով և ահաւոր ժայռերով պատած էր, աղքատին հիւղերու մէջ կը բնակէին աղքատ և ողորմելի ամխագործներ, որոնց հարստութիւնը ամուխ շինելէն զատ քանի մը պտղատու ծառերու վրայ կը կայանար: Երկրին մէկ անկիւնն ալ քիչ մը ցորեն, կանեփ և կտաւ կը բերէր, որով իրենց հարկաւոր եղած պիտոյքը կը լեցնէին. ունէին նաեւ քանի մը կով և նոյնչափ ալ այծ: Իրենց այս աղքատութեամբը հանդերձ երջանիկ էին, վասն զի ուրիշ մեծա-

մեծ բաներու չէին փափաքեր. Ժուժկալ և չարքաշ կեանք կանցընէին, և հանապազօրեայ աշխատանքը առողջ և առողջ վիճակի մէջ կը պահէր զիրենք, որով և այս ազգատին հիւղերուն մէջ՝ հարիւր տարեկանէն աւելի ապրողներ կային որ մեծամեծաց պալատներու մէջ չեն դանուիր:

Օր. մը այն եղանակին որ վարսակը հասնելու վրայ էր և արեւուն տաքութիւնը սաստիկ էր լերանց վրայ. այժարած օրիորդ մը վազելով եկաւ տուն, և զարմանալով մը իմացուց իր ազգականացը թէ իրենց ձորը այնպիսի օտարականներ եկած են՝ որոնց լեզուն և հագուստը բոլորովին օտար է իրեն: Չորս հօգի են, ըսաւ. վայելուչ կին մը երկու որդուլքը և հետը ծեր մարդ մը, որ թէպէտ մաքուր զգեստներ հագած է, բայց կարծեմ իրենց ծառան պիտի ըլլայ: Այս խեղճ ճամբորդները, կրկնեց աղւալ: Այս խեղճ ճամբորդները, կրկնեց աղւալ: Այս խեղճ ճամբորդները, կրկնեց աղւալ: Այս խեղճ ճամբորդները, կրկնեց աղւալ: Այս խեղճ ճամբորդները, կրկնեց աղւալ: Այս խեղճ ճամբորդները, կրկնեց աղւալ:

Ան ատեն օրիորդին ազգականները շուտով մը վարսակի հաց, քիչ մըն ալ կաթ և այժու պանիր հետերնին առած ճամբայ

ելան, այս նոր օտարականներուն տանելու, որոնք գեղեցիկ ծառի մը տակ նստած էին. որուն զագաթը ծաղիկներով զարդարուած էր: Խաթունը մամուռով ծածկուած աւելրակի մը վրայ նստած՝ երեսը ճերմակ քովով մը ծածկեր էր, ծնկերուն վրայ ալ սրունն պզտի աղջիկ մը կար: Իսկ այն պատուական ծերը, որ իրենց ծառան կերեւար՝ զբազած էր ջորիին վրայէն բեռները վար առնելու, որ հետերնին բերեր էին, իսկ միւս պզտի մանչ տղան աշխուժութեամբ մը ջորիին քիչ մը խոտ կուտար զոր խեղճ կենդանին շատ ախորժով կ'ուտէր:

Աձխագործը և իր կինը սկսան յարգութեամբ մը մօտենալ օտարական խաթունին որուն արտաքին երեւութը կը ցուցնէր որ բարձր կարգէ մէկն ըլլայ:

Նայէ, ըսաւ ցած ձայնով մը աձխագործին կինը իր էրկանը, սա խաթունին ըսքանչելի վզնոցը և բաճկոնին աղուօր թեւերը, որոնք հագիւ թէ մարմնոյն կէսը կը ծածկեն: Ո՛վ Աստուած աս ինչ գեղեցիկ ճերմակ կերպասէ ոտքի ամաններ են, ինչ սիրուն զարդարուած, արժըթէ բանած ծաղիկներով: — Դու զարդարանքէ զատ ուրիշ բան չես մտածեր, պատասխանեց էրիկը. այս խաթունը որ կը տեսնես այնպիսի փառաւոր զգեստներ հագած, ատոնք իր աստիճանին համեմատ են, բայց գիտնաս որ զգեստը չէ զմարդ երջանիկ ընողը, նոյն իսկ այս մեծուհին՝ իր փափուկ ոտքի ա-

մաններովը հանդերձ, ստիպուեր է տաժա-
նելի ճամբորդութիւն մը ընելու :

Երկուքն ալ իրենց բերած կաթը, հացը
և պանիրը տուին օտարական խաթունին,
զոր մեծ շնորհակալութեամբ ընդունելով,
մէկդի ըրաւ երեսին քօղը, ասոնք ալ իրեն
դէմքին փափուկ դժագրութիւնը և անու-
շութիւնը տեսնելով դմայլած մնացին . խըմ-
ցուց շուտով մը հողէ ամանին մեջէն քիչ
մը կաթ պղտի աղջիկ տղուն, որ ծնկերուն
վրայ բռնած էր, և ցաւալից սրտով մը ա-
նոր երեսը նայելով, անձրուի պէս ար-
ցունք կը թափէր : վերջնայէս մանչ տղան
ալ քիչ մը կաթ խմելէն ետքը, խաթունը
հացը բաժնելով կերան ամենքը, ինքն ալ
կտոր մը հաց և մնացած կաթը խմեց . իսկ
ծերը միայն պանիր ուտելով գոհ եղաւ .
բայց տեսնալու բան էր աս իրենց ընթրիքը
վասն զի ան միջոցին ձորին բոլոր բնակիչքը
իրենց չորս կողմերնին ժողուած մեծ զար-
մացմամբ և հետաբերբորութեամբ մը ասոնց
վրայ կը նայէին :

Երբոր ծերը կերակուրը լմնցուց, աղա-
չեց տեղացւոց որ եթէ կարելի է քիչ մը
ատենուան համար իր տիկնաջը խուց մը
պատրաստեն, խոտանալով որ ատենին ա-
ռատապէս կը վարձատրէ զիրենք : — Ո՛վ
մարդիկ, կանչեց ան ատեն խաթունը, զը-
թացէք խեղճ կնկան մը և այս երկու որ-
դուոցս որ թշուառ դիպուած մը ստիպեց
զմեզ մեր հայրենիքը թողու : Աս որ լսե-

ցին հոն եղած գեղացիները ժողուեցան մե-
կէն և այս բանիս դարման մը մտածեցին
ընելու :

Չորին վերի կողմէն առուակ մը կը բըղ-
խէր, որ փրփրալից ալիքներով ժայռերու
մեջէն դուրս ցատկելով, պղտիկ ջաղացք մը
կը դարձընէր : Այս առուակին եզերքը ջա-
ղացպանը պղտի տնակ մը ունէր, որ թէ-
պէտ ան կողմի ուրիշ աներուն պէս փայտէ
էր, բայց արտաքին տեսքը և դիրքը շատ
գեղեցիկ ու զուարճալի ըլլալով՝ չորս կողմը
եղած կեռասի ծառերուն եւ պարտիզին
պատճառաւն, կարծես թէ աս նոր հասած
օտարական խաթունին համար շինուած
էր : — Ամենայն սիրով, ըսաւ, ջաղացպանը
խաթունին, սա գիմացի տնակը որ կը
տեսնես՝ հրամանքիդ կու տամ, որուն մէջ
դեռ մարդ չէ բնակեր, զոր թէպէտ ինձի
համար շինեցի, որ եթէ սա ջաղացքը որդ-
ւոյս յանձնելու ըլլամ ես հոն քաշուիմ,
բայց որովհետեւ բաղդը զհրամանքդ հոս
ձգեց, հրամանքիդ կը յանձնեմ, դնա ու-
զածիդ չափ բնակէ մէջը :

Այս բարեկամական հրաւերքը շատ հա-
ճոյ անցաւ օտարական խաթունին և շնոր-
հակալութեամբ ընդունելով, քիչ մը ոյժ
առնելէն ետքը սկսաւ դէպ ի նոր բնակա-
րանը երթալ :

Պղտի աղջիկը գիրկը առած ինքը կը
բերէր, ծերունին ալ միւս տղուն ձեռքէն
բռնած կու գար, իսկ ջաղացպանը ջորիին

Հետ կուգար: Վերջապէս հասնելով տեղը՝ մեծապէս ուրախացաւ այս բարի մարդս, որ խաթունը իր սրտին համեմատ գտաւ, տունը որ արդէն զարդարուած էր քանի մը անկողնով, սեղանատախտակով մը և քանի մը աթոռով. և որովհետև ճամբորդները իրենց հետ աղուոր օթոցներ և ծածկոցներ բերած էին, առանց նեղութեան կրցան հանգիստ կերպով քուն ըլլալ. բայց օտարական կինը դեռ չի պառկած Աստուծոյ շնորհակալ եղաւ իր երկու որդւովքը, որ յաջողեց իրենց ապաստանարան մը գտնալու, այնչափ ատեն թափառելէն ետև: Ո՛վ կրնար կարծել, կ'ըսէր խաթունը, որ ես պալատներու մէջ մեծցած, հիմա երջանիկ համարիմ՝ զիս այսպիսի աղքատին տընակի մէջ բնակելու. ո՛հ որչափ ուրեմն գուցե պէտք է ունենայ մեծատուն մը աղքատաց վրայ. վասն զի ո՛վ գիտէ թէ ինքն ալ օր մը այն վիճակին և խեղճութեանց չի հանդիպիր: Երկրորդ օրը խաթունը կանուխ կլելով շրջակայքը պտըտելու ելաւ երկու տղոցը հետ: Ուշագրութեամբ մը կը դիտէր այս սքանչելի ձորը ուր տեղ ածխագործներուն հիւղերը կը բարձրանային, որոնց մեջէն կ'անցնէր ջաղացքին առուակը. միւս կողմանէ կը դարմանար տեսնալով այն թուփերով լեցուն բնական ժայռերը, որոնց վրայ խումբ խումբ այծերը կ'արածէին, որով և տեղւոյն գիւղական երեւոյթը կ'աւելցնէին:

Երբ ծերուկ ջաղացպանը խաթունը տեսաւ, դէպ ի անոր մօտիկնալով ըսաւ. Խրաւ չէ՞ մի խաթուն, որ շատ գփուարին է ասկէ աւելի գեղեցիկ տեղ մը գտնալ. վասն զի երբ արեւը կը ծագէ հոս, դեռ ձորին մէջ եղած տնակները շուքի մէջ են, հոս գրեթէ միշտ պարզ երկինք կը վայելենք, մինչդեռ ընդ հակառակը հովիտը մատախով ծածկուած կ'ըլլայ:

Տղաքը մեծ հետաքրքրութեամբ ջաղացքին զմայլած, անւոյն դառնալը կը դիտէին. որուն անընդհատ ձայնը իրենց ալ կանջին շատ ախորժելի կու գար. իսկ պղզտիկ աղջիկը շատ կը զուարճանար, տեսնելով անւոյն վրայէն ցատկած ջրին կաթիլները որոնք արեւուն ճառագայթներէն ծիրանի գօտիի երեւոյթ կ'առնէին: Խաթունը գրեթէ բոլոր օրը տունը տեղաւորելով անցուց, տեղացիք ալ ձեռքերնէն եկած օգնութիւնը կը ջանային ընելու իրեն. որը կերակուր բերելով, որը փայտ, որը խոհանարանի կազմածք և ասոնց նման հարկաւոր բաներ, իսկ պատի Մարթան, որ ամենէն առաջ հովտին ճամբան ցըցուցեր էր՝ իրեն քովը կեցած՝ կրցածին չափ կ'օգնէր իրեն այս աշխատութեանցը:

Երբոր խաթունը կերակուր եփելու պատրաստուեցաւ, խնդրեց Մարթայէն որ իրեն քանի մը հաւկիթ բերէ: — Ի՛նչ ընելու, հարցուց Մարթան. — Եփելու համար, պատասխանեց խաթունը, շուտ ըրէ գտիր

ինծի քանի մը հատ: — Հաւկիթը կփեւրու համար, ըսաւ աղջիկը զարմացմամբ. թըռչունները այս եղանակին շունին հաւկիթ, բայց թէ և ունենային ալ սակայն փոսոս կըլար հարիւրաւոր սարեկի և կամ կարմը բազլիսի հաւկիթներ զո՞հ ընել մէկ սեղանի մը համար: — Ի՛նչ կըսես, ըսաւ մէկէն խաթունը, քեզմէ թռչնայ հաւկիթ չեմ ուզեր, այլ հաւու: — Թողութիւն կ'ընես խաթուն այդ թռչունները ինծի անծանօթ են, ըսաւ Մարթա, զուրկ շարժելով: — Ի՛նչ զժբախտութիւն, պատասխանեց խաթունը, գեռ ձեր երկիրը հաւ չկայ մի:

Հաւերը ի սկզբան արեւելքէն բերուած ըլլալով, շատ սակաւագիւտ էին և շատ տեղ չէին գտնուեր. ինչպէս որ են հիմա սիրամարգները: Աւ որովհետեւ հաւկիթներէն զատ, մսի ալ կարօտութիւն ունէր որ նոյնպէս շունէր, չէր գիտեր թէ ի՛նչ կերպով կերակուր պատրաստէ: — Չեմ յիշեր որ բոլոր կենացս մէջ այս օրուան պէս հաւկիթի մը յարգը ճանչցած ըլլամ, կ'ըսէր ինքն կրեն, բայց հիմա կը տեսնամ, ինչպէս նաեւ փխուր ճամբորդութեանս մէջ փորձեր եմ որ կարօտութիւնը կը սորուեցնէ մարդուս, պատուել Աստուծոյ այն պարգևները, որոնց ուրիշ անգամ անտարբեր կերպով նայեր ենք:

Այս ձորին ազնիւ բնակիչքը թէպէտ որչափ ալ կը ջանային օտարական խաթունին ամեն ուզածը ընելու, բայց այնու հանդերձ

շատ բանէ զուրկ էր: Արբ ջաղացպանը քանի մը ձուկ կ'որսար և կամ ամխազործ մը քանի մը սարեակ կը բռնէր, մեկէն իւրեն կը բերէին: Հետը եկած ծեր ծառան ալ ամենայն սիրով կը ծառայէր իրեն, ու երբ խաթունը ստկի կարօտութիւն կ'ունենար, իրեն հետ բերած աղուոր զարդերէն և ազնիւ զոհարեղէններէն և կամ մատնի մը կու տար ծառային ձեռքը որ տանի ու ծախէ. անիկայ ալ կ'երթար և հաղիւ քանի մը շարթէն կը գտնար, տանը համար հարկաւոր եղած բաները բերելով: Տեղացիք մասնաւոր զիտեր էին, որ ծառային տուն զառնարու տակեր խաթունը սաստիկ տխուր կերեւար, և աչքերն ալ շատ արցունքէ կարմրցած՝ որով և կարգէ զուրս հետաքրքրութեան մէջ ինկան և կ'ուզէին իրեն ո՞վ ըլլալը զիտնալ. և թէ միտնգաւ մայն ուսկից կուգար, բայց մեջներնէն մէկն ալ չէր համարձակեր այս բանս հարցնելու: Արբ ծեր ծառային կը հարցնէին, այնպիսի անուն մը կ'ըսէր իրենց, որ հաղիւ կրնային արտարերել, և քանի մը վայրկեանէն ետե՛սն ալ կը մոռնային: Վերջապէս խաթունին աղուն երթալով, զուրցէ մեզի կ'ըսէին ինչ է մօրդ անունը՝ մի վախնար մարդու ալ չէնք զուրցեր. անիկայ ալ իրենց ծածուկ կերպով Մայր կ'ըսուի ըսաւ. նոյն բանը աղջիկ աղուն ալ հարցուցին, անիկայ ալ մի և նոյն պատասխանը տուաւ որով և այն բարեսիրտ մարդիկները որոշ բան մը

չիմանալով դարձեալ կը սպասէին հետաքրքրութեամբ թէ այս խորհրդաւոր բաները ինչ վերջ պիտի ունենան:

Բ

Փառք Աստուծոյ, վերջապէս հաւեր ունեցանք

Օր մը ծեր ծառան, որ Արաբկոս կը կոչուէր, իր սովորական ճամբորդութենէն դառնալով հետը վանդակ մը բերաւ, որուն մէջ ազադաղ մը և քանի մը հաւեր կային: Երբ հովտին տղաքը զինքը տեսան շուտով ընդ առջ վազեցին, որովհետև ամեն անգամ երբ տուն կը դառնար իրենց խաղալիքներ և կամ անուշեղէններ կը բերէր:

Այս անգամ չորս կողմը ժողուած հետաքրքրութեամբ մը վանդակին վրայ կը նայէին որ բարակ լաթով մը ծածկեր էր. որով և մէջի եղածները չէին տեսնուեր: Ինչուան խաթունին դրանը առջևը տղաքը հետը մէկտեղ գացին, անիկայ ալ իր երկու որդւովքը զիմացը ելաւ զինքը բարեւելաւ: Փառք Աստուծոյ կանչեց պղտիկ աղջիկը ձեռքերը իրարու զարնելով, ահա վերջապէս հաւեր կը տեսնեմ: Ան ատեն կիրակոսը վանդակը գետին դնելով դուռը բացաւ և մեջէն գեղեցիկ ազադաղ մը դուրս ելաւ, զոր տղաքը տեսնելով շատ զարմացան: — Ա՛յ ինչ գեղեցիկ թռչուն է,

պրոռացին ամենքը մէկտեղ. ամենեւին ասոր նմանը չէինք տեսած, ինչ աղուոր կարմիր պսակ ունի գլխուն վրայ. ինչպէս կը փայլին փետուրները, աս ինչ աղուոր սոյլ ունի: Նոյնպէս նաեւ հաւերն ալ շատ սիրեցին և կ'ուրախանային՝ տեսնելով որ խաթունին տուած ցորենը կըացելով կը ժողուեն:

Երբ բոլոր ցորենը կերան, ազադաղը յանկարծ շտկուեցաւ և թեւերը ուժով մը թռթռելով երգեց: Ասոր վրայ տղաքը շատ զուարճացան և ամենը մէկ բերան նոյնը սկսան կրկնել՝ ըսելով Առշուղիկոս. և ինչուան որ տներնին հասան բոլոր ճամբան իրենց խօսակցութիւնը Արաբկոսին բերած գեղեցիկ թռչուններուն վրայ էր, կրկնելով միշտ Աուկուլիկուս: Երբ տներնին եկան իրենց ծնողացը պատմեցին տեսածնին, այնպէս որ անոնց ալ փափաքը շարժեցաւ գալու և տեսնելու այս թռչունները, որոնց վրայ իրենց որդիքներէն աւելի զարմացան:

Քիչ ատենէն, հաւ մը սկսաւ թխսել, որուն Վարթան ամեն օր կերակուր կուտար: Որ մը խաթունը հովտին տղաքը իր քովը ժողուած ցըցուց անոնց այն հաւուն բոյնը, որոնք զարմացած մնացին տեսնելով ամած հաւկիթներուն բազմութիւնը: — Տասնըհինգ հաւկիթ, կանչեցին բազմութեամբ, սարեկները քանի մը հաւկիթէ աւելին չեն ամեր, մէկալ թռչուններն ալ հնգէն աւելի: Ի՞նչպէս պիտի կարենայ այս հաւը այնչափ ձագերը մեծցնել:

Երբ ձագերը սկսան հաւկիթներէն դուրս ելլել, խաթունը ուզելով օտարական տղաքը դուարձացնել կանչեց զիրենք քովը, և ան օրը ասն ըլլալով իրենց հետ շատ մըն ալ հետաքրքիր մարդիկ եկան: Կըցուց անոնց հաւկիթ մը, որ մէջի եղած ձագը դեռ նոր սկսեր էր կեղևը կոտրել և կը ջանար մեջէն դուրս ելլելու զոր տեսնալով, կարգէ դուրս կը դուարձանային. միւս կողմանէ խաթունն ալ կ'օգնէր ձագին, որ խեղճը շուտով կարենայ ազատիլ: Բայց տղոց զարմանքը շարժուաւ երբ տեսան որ այն պզտի ձագերը հաւկիթէն ելլելու ասան բոլորովին ծածկուած էին փետուրով և աշխուժութեամբ ասդին անդին կը վազէին, որովհետև ինչուան այն ատենը թռչուն մը չէին տեսած որ ծնած ատենը փետուր ունենայ և քայլէ, այլ ընդհակառակը միշտ կոյր տեսած էին և անկարող իրենց կերակուրը գտնելու: Բայց տեսնալու բան էր տղոց ուրախութիւնը երբոր այն փայլուն փետուրներով գեղեցիկ հաւը, իր տասնըշինգ ձագերովը սկսաւ դաշտը երթալ, ալ խնտուամով լցուած սկսան ուրախութեան ձայներ հանելու: Ան միջոցին տղոցմէ մէկը ուզելով մօտէն զննել աս ձագերը, բռնեց անոնցմէ մէկը՝ բայց դիտելու ժամանակ չունեցաւ վասն զի ձագը բռնուելու ժամանակ սուր ձայն մը հանելով, մայրը վրայ հասաւ և թեւերը բացած կատաղութեամբ տղուն զլիտուն վրայ յարձակեցաւ և անշուշտ տղուն աչքը

հանած կ'ըլլար թէ որ շուտով մը ձագը ձեռքէն չի ձգեր: Աս որ տեսաւ տղուն հայրը յանդիմանեց անոր անխոհեմութիւնը: Իսկ մայրը զարմանալով մը, ըսաւ: Ինչպիսի կարգէ դուրս խնամք է որ ունի այս կենդանին իր ձագերուն վրայ. իրաւցնէ բոլոր մարդկութեան գեղեցիկ օրինակ կըրնայ ըլլալ:

Երբ հաւը կակուղ կեր մը կը գտնար մեկէն ձայն հանելով իր ձագերը չորս կողմը կը ժողուէր, և կտուցովը կտոր կտոր ընելով գտածը, ձագերուն կու տար որ ուտեն: Ամենը կը զարմանային տեսնելով այս պզտի կենդանիները, որոնք դեռ հաղի օրուան մը ըլլալով ոչ միայն աշխուժութեամբ ասդին անդին կը վազէին այլ և իրենք իրենց կերակուրը կը հոգային:

Արեւ մտնալէն ետքը հաւուն ձագերը զիշերուան գովութենէ պատասպարելու համար, իրենց մօրը թեւերուն տակ մտան, որ ներկայ եղողները շատ զարմացուց, որոնց համար այս ամեն բանը բոլորովին նոր երեւոյթ մըն էր:

Չաղացպանը, որ ամխազործներէն իր խելքով աւելի քան թէ զգեստուցը գունով կը զանազանուէր, ըսաւ ներկայ եղողներուն. Այս օտարական թռչունը որ կը տեսնաք, իրաւցնէ հիանալի բան մըն է, բայց ասոր նման բնութեան մէջ եղած հրաշալիքները Ատուծոյ իմաստութիւնը և կարողութիւնը կը յայտնեն մեզի: Մտածեցէք

Թէ որչափ հարկաւոր է որ այս ձագերը անմիջապէս իրենց ծնանելէն ետքը, մեկէն սկսին քալել և իրենց կերակուրը ճարել, վասն զի անկարելի էր որ իրենց մայրը կարենար այնչափ բազմութեան կերակուր հասցնել: Նոյնպէս նաև ամենահարկաւոր էր իրենց մօրը ձայնին հնազանդելնին, վասն զի առանց անոր կը ցրուէին և կը կորսուէին: Բայց ևս ուրիշ բանի այնչափ չեմ գարմանար որչափ այս հաւուն իր ձագերը պաշտպանելու՝ քաջասրտութեանը վրայ, մինչդեռ ձագ չունեցած ժամանակը զինքը կը մեղադրէի իրեն վախկոտութեանը համար, տեսնելով որ քովը մտակցածիս պէս մեկէն հեռուն կը փախչէր թէ և ամենեւին մնաս մը ընելու միտք չունենայի իրեն. բայց հիմա իր մայրական գութը, իրեն երկշտութիւնը արիութեան փոխեց: Մտացաւ նաև իր որկորսութիւնը որ հաս մը գաւրի՛ր համար՝ ուրիշ անգամ մեծամեծ կռիւներ կ'ընէր որպէս զի ինքը ուտէ. իսկ հիմա ընդհակառակը թէ որ բան մը զբռնայու ըլլայ կը կանչէ մեկէն իր ձագերը և տեղէն չի շարժիր ինչուան որ ամենքն ալ չի կշտանան: Եւ ո՛վ է ուրեմն որ այս կարգէ գուրս խնամքը զրեր է անոր բնութեանը մէջ, եթէ ոչ Աստուած: Ուրեմն թէ որ այս ողորմելի կենդանեաց վրայ այնչափ գութ ունի Աստուած, ի՞նչպէս կրնանք մենք յուսահատիլ և տարակուսիլ մեր կենացը վրայ, միթէ մեր վրայ ալ ինքը չի՞

հսկեր: Յուսանք ուրեմն առ Աստուած, սիրելի բարեկամք իմ, վասն զի ինչ որ կ'ընէ բոլորն ալ աղէկ է, և թէպէտ բոլոր իր արարածոցը վրայ՝ բայց ևս առաւել մարդկանց վրայ մասնաւոր գութ և խնամք ունի որոնք իրեն ամենազեղեցիկ արարածներն են:

Գ

Հիւսա առատուրեամբ հուշիր ունիիր

Օտարական խաթունը՝ ձորին բնակիչքը վարձատրելու համար, որոնք իրեն այնչափ սէր և խնամք ցըցուցին, միտքը դրաւ անոնց փոխարէն ընծայ մը ընելու, որով և կը յուսար քիչ մը լաւցնել վիճակնին: Ինչպէս որ ան ստենը շատ հաւեր և հաւկիթ ունէր, որ մը խաւրեց Մարթան որ ան տեղւոյն ընտանեաց մայրերը, երկրորդ օրը, որ կիրակի էր՝ իրեն կանչէ, որոնք շատ սիրով յանձն առին խաթունին հրաւերքը: Յաջորդ օրը ամենքը սօնի օրուան զգեստները հագած եկան: Ծեր կիրակուրը, պարտիզին մէջտեղը սեղան մը և շորս կողմը քանի մը նստարանները պատրաստեց: Ամենքը ժողովելէն ետքը նստան, և Մարթան սեղանի վրայ հաւկիթով լեցուն կողով մը դրաւ: Բոլոր հաւկիթները ձեան պէս ճերմակ էին ու մէջերնէն մէկն ալ չիկար որ բիծ ունենար. հրաւիրեալ կանայք առջի

անգամ տեսնելով այնչափ հաւելիթ մէկտեղ զարմացած մնացին: Օրհնեալ է Աստուած, ըսաւ ան ատեն խաթունը, հիմա առատութեամբ հաւելիթ ունենալով ցուցընեմ ձեզի թէ ինչ օգտակար են անոնք մեզի, որոնց մով տեսակ տեսակ կերակուրներ կը շինուին, աժան և միանգամայն առողջարար: Աս ըսելէն ետքը հաւելիթները առաւ և անոնցմով դանազան ուտելիքներ շինեց զի մացինն: Իսկ կերակո՞ւ ուզելով անոնց զարմանքը շատցնել, խաշած հաւելիթները ներս բերելու ատենը անոնցմէ շատերը գետին ձգեց, զոր տեսնալով օտարականները սաստիկ ձայն մը ձգեցին կարծելով որ բոլոր հաւելիթները փձացան, ան միջոցին ազնուական խաթունը անտարբերութեամբ մը ժողուեց զանոնք գետնէն և կեղեւը ստըկելով ցըցուց անոնց որ մէջի եղածները ամբողջ և անվնաս մնացեր են:

Երբ այս ամեն կերակուրները պատրաստուեցան, ամենքն ալ շատ ախորժով կերան, խօսելով միշտ անոնց աղէկ համին վրայ: Կերակուրէն ետեւ, խաթունը իրենց քանի մը ազաղաղ և շատ մըն ալ հաւ ընծայ ըրաւ, զոր մեծ շնորհակալութեամբ ընդունեցան:

Բաւական ատեն այս հաւելիթները իրենց խօսակցութեանց նիւթ եղան վասն զի միշտ նոր բան մը կը գտնային վրանին գետելու:

Ածխադործները շատ կը սիրէին ազաղաղին ձայնը, որովհետև կ'իմացնէր իրենց առաւօտեան զալը, և թէ աշխատութեան ժամանակը հասած է: Կանայք մասնաւորապէս շատ կ'ախորժէին երբ հաւը կամացուկ ձայնով մը կ'իմացնէր իր հաւելիթ ածելը, ամեն անգամուն որ կը լսէին իրենց հաւուն այն ձայնը՝ մեծ ուրախութիւն կ'ըլլար բոլոր տնեցւոց: Ստէպ կը խօսէին մէջերնին, ըսելով թէ իրաւցնէ այս թռչունները մասնաւոր մեր պիտոյիցը համար ստեղծեց Աստուած. քիչ անգամ կը հեռան անէն և ամեն մէկ կանչելուն կու գան, և իրիկունները իրենք իրենցմէ հանոցը կը մտնեն: Ուրիշ օգտակարութենէ զուրս գրեթէ ոչ ինչ բանով կը կերակրուին, և միշտ ալ առատութեամբ հաւելիթ կ'ածեն: Իրաւցնէ հաւը Աստուծմէ պարգև է աղքատաց:

Օտարական խաթունին երկու տղաքը որոնք սաստիկ տրտմած էին այնչափ ժամանակ հաւելիթէն զրկուած ըլլալուն համար, մեծ ուրախութեան մէջ էին որ հիմա առատութեամբ ունեցան, որուն համար չէին գիտեր թէ ինչ կերպով Աստուծոյ շնորհակալ ըլլան:

Դ

Չատկական հաշիբներուն հանդեսը

Վերջապէս աշունն ալ անցնելով ձմեռը եկաւ, որ այս կողմերս միշտ սոսկալի կ'ըլլայ: Հովտին անակները ամիսներով ձեան մէջ ծածկուեցան, ուրիշ բան չէր տեսնուեր, բայց միայն հիւղերուն ծխաններէն ելած մութը: Բլուրներն ալ իրենց գեղեցիկ երեւոյթը չունէին. ջաղացքն ալ չէր դառնար, և ամառը այնչափ ձայն հանող և սրբնթաց ջուրը՝ հիմա թանձր սառի մը տակ հանգարտած էր, որով և այս ցուրտ կողմերուն բնակիչքը օր մը առաջ կ'սպասէին գարնան գեղեցիկ օրերուն: Ինչ և իցէ, ձմեռը անցնելով գարնան սկիզբները այս ձորին տղաքը՝ հովտին առաջին մանուշակները և անպտուղ ելակներուն ծաղիկները ժողուելով խաթունին երկու որդուցը Լտմոնտին և Պլանչին ընծայ բերին, որոնցմով գեղեցիկ պսակներ շինելով, իրենց մօրը շատ հաճոյ անցաւ, և ուրախութեամբ մը ըսաւ. Չեմ գիտեր ինչպէս վարձատրեմ ես այս ագնիւ տղաքը, որոնք այնչափ սէր և գութ ունին իմիններուս վրայ, պէտք է որ զատկին օրը իրենց հանգէս մը ընեմ, որովհետեւ գիտեմ որ տղաքը զուարճութիւն կը սիրեն, ընկոյզ և խնձոր տալ իրենց. բայց զատկին օրը, ամենեւին հասած պը-

տուղ չի գտնուիր և հաւիթէն դատ ուրիշ բան չիկայ, որովհետեւ ասոնք են բնութեան առաջին ընծայները:

— Խաթուն, ըսաւ անդիէն Մարթան, թէ որ հաւիթները զանազան գոյներով ըլլան կարծեմ թէ աւելի գեղեցիկ կը տեսնուին:

— Աղէկ միտքս ձգեցիր, ըսաւ խաթունը, հաւիթները կը պնդացնեմ և այլ և այլ գունով ներկել կուտամ, յուսամ թէ տղոց շատ հաճոյ պիտի անցնի:

Այս խորհրդով հաւիթները զանազան կերպով ներկեց, ոմանք կապուտակ գունով, ուրիշները սակեղոյն գեղին, ուրիշներն ալ փայլուն կարմիր: Ոմանց վրայ տերեւներ շինել տուաւ, և ուրիշներուն վրայ ալ համառօտ գրուածք մը:

— Գունաւոր հաւիթներ, պոռաց ջաղացպանը զարմանալով մը, երբ տեսաւ զանոնք. իրաւցնէ կարծես թէ բնութեան զարթնուլը կ'ուզեն ասոնք իմացնել մեզի, որ իր ճերմակ զգեստը հանելով, աւելի աղուոր գոյներով հագնելու կը պատրաստուին: Ինչպէս որ Աստուած չէ թէ միայն համով, այլ նաև զանազան գոյներով պտուղներ կուտայ մեզի, որպէս զի մեր տեսութիւնն ալ զմայլեցնէ: Ահա սը կարմիր, սպորը կապուտակ, իսկ տանձը գեղին. ահաւասիկ այս բարի խաթունն ալ տեսակ տեսակ գոյներ տուաւ հաւիթներուն:

Այն տարին զատկիւր շատ գեղեցիկ օրըրաւ, արեգակը փայլուն և տաք էր եր-

կինքը պայծառ առանց մէկ ամպի մը, այնպէս որ ամեն մարդ կը կարծէր թէ նորէն կը ծնանի, վերէն ի վար դաշտերը կանաչ խոտով ծածկուած էին, հալարումէկ ծաղիկներով զարդարուած:

Արեգակը ծագելէն շատ առաջ, օտարական խաթունը՝ և իր հաւատարիմ կիրաւոյն համբայ երան եկեղեցին երթալու, որ իրենց բնակութենէն գրեթէ երկու փարսախ հեռու էր. հովտին բնակիչքն ալ իրենց հետ մէկտեղ գացին: Կեսօրուան մօտ խաթունը ջորիին վրայ հեծած տուն զարձաւ, իսկ գեղացիք հետեւակ ըլլալով շատ ուշացան տուն հասնելու: Խաթունին տուն դառնալէն քիչ ետքը, հովտին տղաքը, որոնք իրենց պատիկութեանը համար իրենց ծնողացը հետ չկրցան ժամ երթալու՝ և որոնք Էամոնտին և Պլանշին հասակակից էին, ուրախութեամբ մը խաթունին տունը եկան, որ արդէն այն օրուան հրաւիրեր էր զիրենք: Անիկայ ալ մեծ սիրով պարտէզը տարաւ զիրենք և ձուածն սեղանի մը դիմաց, որ խոտով շինուած նստարաններով պատած էր, մէկիկ մէկիկ նստեցուց. իրենց հետ նստան նաև Կտմոն և Պլանշ: Ամենուն երեսին վրայ ուրախութիւնը կը փայլէր և անհամբերութեամբ կ'սպասէին իրենց համար պատրաստուած բաներուն:

Ան տուն խաթունը սկսաւ մէկիկ մէկիկ պատմել իրենց թէ գատիկը ինչ է և թէ

ինչո՞ւ համար մարդիկ այնպէս հանդիսաւոր կը տօնեն: Խօսքը լմնցնելէն ետքը, մեծ պնակ մը լեցուն կաթով ու հաւկթով խառն կերակուր մը բերել տուաւ սեղանին վրայ, ուսկից ամենքը պխորով ուտելէն ետքը, տարաւ զիրենք պարտիզին մօտ եղած եղեւին ծառերու անտառ մը. բոլոր այս ծառերուն ոտքը թանձր մամուռով պատած ըլլալով խաթունը ըսաւ իրենց որ ամենքը մէյմէկ բոյն շինեն անոնցմով. սիրով յանձն առին տղաքը և սկսան ամենքը շինել, անոնցմէ ճարտարները օգնելով տկարներուն: Այս գործողութենէն ետքը, տղաքը նորէն պարտէզ մտնելով տեսան սեղանի վրայ հաւկթով շինուած պսակածն անուշեղէն մը, ուսկից ամենքն ալ կտրելով կերան: Ան միջոցին Վարթան ծածուկ կերպով կոշով մը գունաւոր հաւկիթ առած՝ շիտակ անտառը վագեց և հոն տողը շինած բոյներուն մէջ գրաւ անոնցմէ: Երբ տղաքը իրենց անուշեղէնը լմնցուցին, ըսաւ իրենց խաթունը. Երթանք հիմա նորէն անտառը ձեր շինած բոյները տեսնելու: Ամեն մէկ բոյնին մէջ հինգ հինգ հաւկիթ կար՝ մի և նոյն գունով և անոնցմէ մէկուն վրայ համառօտ բարոյական գրուած մը կար: Ան կարելի է պատմել տողոց ունեցած ուրախութիւնը ու խնտուած տեսնալով այն գունաւոր հաւկիթները: — Կարմիր հաւկիթներ աղաղակեց մէկը. — Ահա կապտագոյն հաւկիթները կանչեց ուրիշ մը. — Իմին

ներս զեղին են ըսաւ երրորդ մը. — Ո՛հ չեմ կարծեր, ըսաւ Մարթային պատի քոյրը Աննան՝ որ այս զեղեցիկ հաւկիթները հաւերը ածած ըլլան, անշուշտ նապաստակի մը ձաղը ածեր է զատոնք վասն զի երբ ես իմ բոյնս կը շինէի, տեսայ որ նապաստակ մը քովս եղած թուփերուն մէջէն ցատկելով փախաւ: Աննային այս միամըտութեանը վրայ մեկալ տղաքը սկսան խընտալ:

Գիչ ատենէն տղաքը յայտնեցին խաթունին որ այն հաւկիթներէն զատ զատ գոյնելով կը փափաքին ունենալով, անիկա ալ ըսաւ որ եթէ ուզենան իրենք իրենց մէջ փոփոխութիւն ընեն, միայն ուշ գնեն որ այն հաւկիթները ամեն մէկը պահէ որոնց վրայ զրուած բան կայ, անոնք ալ ըսածին համեմատ ըրին: — Տղաքս, ըսաւ ան ատեն խաթունը, Աստուած ալ իրեն պարգևները այսպէս բաժնեց մարդիկներուն, որպէս զի մէկ մէկու հետ փոփոխութիւններ ընելով, իրարու վրայ սէր և գութ ունենան. միանգամայն և բարեկամութեան կապը հաստատուի մէջերնին:

Պատիկ Էտմոնտը իր հաւկիթին վրայի զրուածը սկսաւ կարգալ, զոր տեսնալով զեղացւոց տղաքներէն մէկը շատ զարմացաւ՝ որովհետեւ նոյն ատենները դպրոցները քիչ էին և այսօրուան պէս կարգալու և զրելու արուեստը յառաջացած չէր, ուստի աղաչեց որ իրեն հաւկիթին վրայի զրուածն

ալ կարգացուի: Ան ատեն խաթունը ձեռքը առնելով, ըսաւ իրեն, ջուկինիդ վրայի զրուածը շատ գերազանց բան է, այսինքն Շնորհակալ եղիր Աստուծոյ ամեն օրուան կերածիդ հաւար: Կարգալէն վերջը հարցուց տոց թէ արդեօք այս կարգացածը կը կատարեն մի, որոնք երբ պատասխանեցին թէ չէ, հասկցուց իրենց թէ անհրաժեշտ պէտք է Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալ իր տուած պարգևացը համար: Բոլոր տղաքը ուզելով իրենց հաւկիթին վրայի զրուածը գիտնալ, օտարական խաթունին չորս կողմը ժողուեցան և թախանձանք կ'աղաչէին որ ամենուն հաւկիթին վրայի զրուածը կարգայ և բացատրէ իրենց, անիկայ ալ զիրենք հանդարտեցընելէն ետքը՝ առաւ իւրաքանչիւրին հաւկիթը և սկսաւ կարգալ, որոնց վրայ այս յաջորդ զրուածքը կար:

1. Սիրել զԱստուած, տղաս, իր առաջին օրէնքը և պատուիրանն է.
2. Փախիր մեղքէ, որովհետեւ Աստուած կը տեսնէ զքեզ.
3. Շնորհակալ եղիր Աստուծոյ իր ամենօրեայ պարգևացը համար.
4. Երախտագէտ սիրաբը երկնքի կը մօտեցընէ զքեզ.
5. Յուսո՛ւ առ Աստուած, եթէ կ'ուզես որ կարօտութեանդ ատեն օգնէ քեզի.
6. Գժբախտ է անիկա, ուսկից Աստուած իր օգնութիւնը կը հեռացընէ.

7. Ով որ զՅիսուս կը սիրէ, իր պարտքը կատարած կ'ըլլայ.
8. Աղօթքը և աշխատութիւնը զմարդ իմաստուն և բարի կ'ընեն.
9. Գթութիւնը, հեղութիւնը և բարեգործութիւնը իրեք ամենահարկաւոր առաքինութիւններ են.
10. Յամառութեամբ մարդ բան չի վաստըկիր.
11. Հլու տղան առանց ընդդիմութեան կը հնազանդի.
12. Մաքուր սիրտը շատ տեսակ վշտեր կը նուազեցընէ.
13. Որդեակ, երբ կ'ամհնաս, ըսել է թէ Աստուած ազդեցութիւն մը կ'ընէ քեզի.
14. Մեղքէ հեռու կեցող տղան վարդի պէս կը փայլի.
15. Համեստութիւն սիրողը յարգելի կ'ընէ իր անձը.
16. Ստախօսին ըսածներուն մարդ չի հաւատար.
17. Կեղծատրութիւնը ատելի ախտ մըն է.
18. Համեստութեամբ ստացուած բանը կ'ուրախացընէ զմարդ.
19. Յաւը անկարգութեանց հետեանքն է.
20. Ագահութիւնը մարդու սիրտը կը պընդացընէ.
21. Առաքինի մարդը միշտ արգահատող է.
22. Բարկութիւնը, ատելութիւնը նախանձը՝ անկարգ սէր կը պատճառեն մարդու.

23. Անուշութիւնը և բարեգործութիւնը գովասանաց արժանի են.
24. Անիկա որ երկայնմտութեամբ կը համբերէ վշտաց՝ երկնից արքայութեան արժանի է.
25. Ոսկին չէ որ զմարդ մեծարելի կ'ընէ, այլ առաքինութիւնը.
26. Մաքուր խղճմտանքը մեծ հանգստութիւն կը պատճառէ.
27. Ով որ աղէկութիւն մը կ'ընէ՝ մեծ ուրախութիւն սրտի կ'զգայ.
28. Միշտ պատրաստ եղիր Աստուծոյ առջև ելլելու.
29. Զուարճութիւնը շուտով կ'անցնի, առաքինութիւնն է միայն որ հաստատ կը մնայ.
30. Ընտրելոց երջանկութիւնը առաքինի մարդու կը սպասէ:

Տղաքը ամենայն կարելի եղած ջանքը քրին՝ իրենց հակիթներուն վրայ գրուածները սորուելու համար և որպէս զի չի մոռնան ստէպ կը կրկնէին զայն:

Խաթունը կարգաւ ըսել տուաւ ամենուն իրենց մասը ինքն ալ քիչ մը օգնելով իրենց, քիչ ատենէն չէ թէ միայն ամեն մէկը իրենին վրայի գրուածքը սկսաւ կարդալ այլ և իրենց պզտիկ ընկերներունն ալ. և կը զարմանային որ կեանքերուն մէջ այնպէս զիւրութեամբ և ախորժով բան չէին սորուած:

Այս իրենց ուրախութեան ձայնը ան աստիճանի բարձրացաւ որ աղաղակը մինչեւ ձորը կը լսուէր, որով և տղոց ծնողքը բազմութեամբ խաթունին քովը եկան հարցնելու թէ ինչ կայ. ու երբ իմացան իրենց տղայոց ուրախութեան պատճառը՝ զարմացած կ'ըսէին թէ հոս կէս ժամուան մէջ աւելի սորուեցան քան թէ քովերնիս վեց ամսուան մէջ. ասկէ ուրեմն յայտնի կը տեսնուի որ երբ մէկը սրտանց կ'աշխատի, որ և իցէ դժուարութեան կը յաղթէ և ամեն բան կը դիւրիննայ իրեն: Հրամբեր ես, ըսաւ անդիէն ջաղացպանը իր շորս կողմը եղողներուն, բայց աշխատանքը իրենց դիւրնցընելն է վարպետութիւնը:

Երբոր տղաքը տուն երթալու կը պատրասուէին, խաթունը ըսաւ իրենց որ գունաւոր հաւկիթները ուտեն. իսկ որոնց վըրայ գրուած կայ զգուշութեամբ պահեն: Կը պահենք, աղաղակեցին ամենքը մէկ բերան, որովհետեւ այն գրուածքը բոլոր հաւկիթնեբէն աւելի կ'արժեն:

Խաթունը պատուիրեց նաեւ իրենց ծնողացը որ ստէպ կրկնել տան անոնց սորվածնին՝ որպէս զի մաքերնուն մէջ աղէկ մը տպաւորուելով չըլլայ թէ մոռնան խաթունին յանձնածը. տղոց ծնողքը անվրէպ կատարելով՝ այնպիսի աղէկ սկզբունքներով մեծցան որ անոնց պէս շատ քիչ կրնար գտնուիլ այն կողմերը:

Անդադար կ'ըսէին որ այն օրուան պէս զեռ ուրախութիւն մը չեն ունեցած որով և բարեսիրտ խաթունն ալ խոստացաւ, որ եթէ աղէկ ըլլան ամեն տարի իրենց այնպիսի հանդէս մը ընէ:

Ե

Երկու հաւկիթ՝ որոնք քե և ոսկի ըլլային
աւելի չէին արժեր

Այն բազմութեան մէջ որոնք տղոց հանդիսին ներկայ էին, խաթունը օտարական մը տեսաւ որուն երեսին տրամութիւնը կարծես թէ այն հասարակաց զուարթութեան չէր յարմարեր: Ասիկայ մօտ 16 տարեկան երիտասարդ մըն էր որուն զգեստները կ'իմացընէին իր վիճակին խեղճութիւնը, բայց միւս կողմանէ երեսին վրայ այնպիսի աղնուութիւն մը կար որ ամենուն նայուածքը իրեն կը ձգէր: Այս տղան ձեռքը ճամբորդի գաւազան մը ունէր: Տղոց երթալէն ետքը՝ խաթունը ասոր մօտեցաւ, և արգահատելով մը հարցուց իրեն տխրութեան պատճառը, որուն խեղճ տղան արտասուելով մը պատասխանեց. « Հայրս որ քարակոփ մըն էր, խեղճը երեք շաբաթ է որ մեռաւ, որով և մայրս՝ մեծ թշուառութեան մէջ թողուց երկու սղտի տղոցմով՝ որոց մէկը աղջիկ և միւսը մանչ է: Մօրեղբայրս խոստացաւ ինձի որ զիս իմ հօրս արուեստին

մէջ դնէ, որ նաեւ իրեն արուեստն էր, որ պէս զի կարենամ ես ալ իմ ընտանիքս պահել, ուստի հիմա շիտակ իրեն քով կ'երթամ: Մինչեւ հիմա քսան փարսախ տեղ քայեր եմ և դեռ նոյնչափ մըն ալ ընելիք ունիմ, որովհետեւ այս կողմի լեռներուն ամենէն հեռուն կը բնակի»:

Խեղճ որդոյն պատմութիւնը՝ որ քիչ շատ նմանութիւն մը ունէր իրեն զլխուն եկածներուն, կարգէ դուրս սիրտը շարժեց, ուստի մէկէն կերակուր սուաւ իրեն և քիչ մըն ալ ստակ դժբաղդ մօրը համար: Իր երկու տղաքն ալ Լատինս և Պլանչ մէյմէկ գունաւոր հաւկիթ առին իրեն որ տանի մէկը քրոջը և միւսն ալ պզտիկ եղբորը: Մայրերնին ժպտեցաւ որդւոցը ըրածին վերայ, զնաց ինքն ալ հաւկիթ մը բերաւ և ձեռք տալով ըսաւ, այն բանը որ գրուած է այս հաւկիթին վրայ կարծեմ ամենէն լաւագոյն մխիթարութիւն է « Յոռա առ Աւտուած երէ կ'ոչգես որ կարօտոռչիւանդ ատեն օգնէ քեզի »:

Տրիտուլէն երիտասարդը (այս էր ճանապարհորդին անունը) շնորհակալ եղաւ խաթունին: Այն գիշերը ջաղացպանին քովը անցուց և երկրորդ օրը առաւօտը կանուխ ճամբայ ելաւ, իր բարեբարէն քիչ մը վարսակի հաց և այժու պանիր առնելէն ետեւ:

Նրբորդ օրը երեկոյեան դէմ, որ քեռիին տունը հասնելու դեռ երկու փարսախ մնա-

ցեր էր, մեծ դահլաւանդի մը խօրը ձի մը տեսաւ իր գեղեցիկ թամբովը և ճօխ զարդերովը: Կենդանին զինքը տեսնելուն պէս զուխը վեր վերցուց և սկսաւ խրինջալ ուրախութեամբ: Ինչպէս կ'ըլլայ, ըսաւ ինքն իրեն, որ այս ձին առանց իր տիրոջը հոգտուի. քիչ մը առաջ երթանք, նայինք արդեօք դժբաղդութիւն մը չէ՞ մի պատահած: Այս ըսելով սկսաւ այն անդունդներուն մէջ վեր վար իջնալով դէպ ի ձիուն մօտենալ, բայց ան աստիճանի դժուարին և վտանգաւոր տեղերէ պէտք էր անցնիլ, որ անշուշտ ետ դարձած կ'ըլլար թէ որ հեղեղներուն վազած տեղէն ճամբայ մը չի գտնար առաջ երթալու: Այս գտած ճամբայէն երթալով յանկարծ ժայռի մը վրայ աղնուական դէմքով մարդ մը տեսաւ, որ փայլուն զրահներ հագած գետինը տարածուեր էր, նիզակը և գլխուն սաղաւարտը քովը դրուած: Այս անձանօթ մարդուն երեսին դոյնը ան աստիճանի նետած էր որ երեսասարդ Տրիտուլէնը չի կրցաւ ճանչնալ որ ո՞ղջ է արդեօք չէնէ մեռած. ուստի քովը մօտենալով, բարեկամարար ձեռքը բռնեց հարցնելով իրեն. Պարոն, ի՞նչ ունիս: Աս խօսքին վրայ օտարականը աչքերը բանալով սկսաւ երիտասարդին վրայ նայիլ, խօսիլ կ'ուզէր հետը, բայց բառ մը ըսելու կարողութիւն չունէր. վերջապէս ձեռքը դէպ ի բերանը տարաւ և ետքը ցըցուց սաղաւարտը որ քովն էր: Տրիտուլէն, հասկցաւ որ

ջուր կ'ուզէր, ուստի շուտ մը սաղաւարտը առած ջուր բերելու գնաց, որ իրենցմէ քիչ մը անդին կը վազէր: Օտարականը ջուրը խմելէն ետեւ երիտասարդին դառնալով. Ա՛հ օրհնեալ է Աստուած, ըսաւ իրեն. շնորհաւ կալ եմ քու խնամոցդ, ո՛վ բարի երիտասարդ, Աստուած անշուշտ խաւրեց զքեզ հոս որ զիս մահուընէ ազատես. բայց կտոր մը հաց ունիս ինձի տալու, վասն զի անօթութենէս կը մեռնիմ: — Ո՛հ սիրելի բարեկամ շատ կը ցաւիմ որ ունեցածս լմընցաւ, բայց քովս երեք հաւկիթ ունիմ ահա զանոնք քեզի կ'ուտամ. այս ըսելով հաւկիթները իրեն տուաւ, որ մեծ ախորժով մը անոնցմէ երկուքը կերաւ: Երբ Ֆրիտուլէն միւս հաւկիթն ալ մաքրել կ'ուզէր. Բաւական է ըսաւ օտարականը, որովհետեւ շատոնց կերակուր շուտելով կը վախնամ չըլլայ որ յանկարծ մնասուիմ. ո՛հ ի՛նչ փառք պէտք է տամ ես Աստուծոյ որ զքեզ հոս խրկեց, որովհետեւ ես առանց քեզի՝ այս զիշեր մեռած կ'ըլլայի:

Պատմէ ուրեմն ինձի ո՛վ ազնուական, ըսաւ իրեն երիտասարդը. ինչպէս եղաւ որ դուն այս կողմերը ընկեր ես: Ես զինուոր մըն եմ, ըսաւ օտարականը, և շատոնցուընէ ի վեր տիրոջս հրամանովը ասդին անդին կը պալտիմ, մէյովն ալ, այս լեռներուս վրայ եղած ժամանակս զիշերը վրայ հասնելով, զժբաղդարար այս գահալէժս ինկայ. ձիս ողջ առողջ ելաւ ասկէ, բայց իմ ոտքս

վիրաւորուելով, և վէրքս պատելէն ետեւ աստիկ ջերմ մը վրաս գալով չկոցայ ասկէ դուրս ելլել, և գուցէ մեռած կ'ըլլայի թէ որ դուն, ո՛վ բարի երիտասարդ, եկած չըլլայիր խալըսելու զիս. բայց ըսէ կ'աղաչեմ, ինչ զէպք զքեզ հոս ձգեց: Ֆրիտուլէն ալ իր զլխէն անցածները, մանրամասնաբար պատմեց անոր, նաեւ ան ալ ըսաւ որ զիշեր մը ամբողջ ջաղացպանին քովը անցուց: — Տուր ինձի, կաղաչեմ, մէկալ հաւկիթն ալ, նայիմ ինչ գրուած կայ վրան:

Օտարականը կարողալով վրայի գրուածը, աղաղակեց եռանդուն սրտով մը. յիբաւի ո՛վ որ կը յուսայ առ Աստուած կ'ազատի նեղութենէն: Շատ անգամ խնդրեր եմ իւրեն օգնութիւնը, և ահաւասիկ ինքը խաւրեց զքեզ զիս ազատելու համար: Օրհնեալ ըլլան այն տղաքը՝ որ տուին քեզի այս հաւկիթները. արդեօք անցե՛ր էր մտքերնէն որ ասոնք մարդու մը կեանքը պիտի ազատեն: Օրհնեալ ըլլայ այն խաթունն ալ որ ասոր վրայ այս միտիթարական խօսքերը գրեց: Տուր ինձի այս հաւկիթը, ըսաւ օտարականը, որպէս զի պահեմ միշտ յիշատակի համար և աւանդեմ իմ տղոցս, որպէս զի իրենք ալ սորուեցընեն ուրիշներուն թէ ինչպէս երկու հաւկիթ մարդու մը կեանքը ազատեցին: Այերած երկու հաւկիթներուս համար, մէյովէկ ոսկի կուտամ քեզի, իսկ ուրուն վրայ գրուածքը կայ երկու ոսկի: Ֆրիտուլէն հաւկիթը չէր ուզեր տալ բայց շատ

աղաչելուն համար վերջապէս տուաւ: Ահա-
ւասիկ գիշերը կը մօտենայ, ըսաւ զօրա-
կանը, պիտք է որ փութանք այս տեղէս
զուրս ելլելու, ես ձիուս վրայ կը հեծ-
նամ:

Ֆրիտոլէն օգնեց անոր՝ և ձիուն սանձէն
բռնելով, բարեբախտաբար այն վտանգաւոր
տեղէն զուրս ելան:

Օտարականը շատ ուրախացաւ՝ տեսնելով
զարձեալ արևը, անտառները ու լեռները,
զորոնք արևը իր վերջին ճառագայթներովը
կը զարգարէր: Երթանք քեռիիս տունը,
ըսաւ Ֆրիտոլէն, զիտեմ որ ուրախութեամբ
պիտի ընդունի զքեզ, և իրեն քով կը կե-
նաս ինչուան որ բոլորովին առողջանաս:

Այն գիշերը հասան բարի քարակոփին
տունը որ շատ ուրախացաւ և զովեց իր
եղբորորդին, օտարականին ըրած բարեգոր-
ծութեանը համար: Ֆրիտոլէն կը ցաւէր որ
չի կրցաւ խաւրել իր մօրը, հովտին խա-
թունին տուած հաւկիթը: Պէտք չէ որ ցա-
ւիս անոնց վրայ, պատասխանեց իրէն քե-
ռին, որովհետեւ մարդու մը կեանքը աղա-
տեցին: Հիմա ալ ինձի կ'իյնայ զինքը հո-
գալ որուն համար ամենեւին փոխարէն մը
չեմ ուզեր. օտարականին քեզի տուած ու-
կիները մօրդ աւելի ախորժելի կ'անցնին
քան թէ այն հաւկիթները: Իսկ վրայի զը-
րուածքը, իրաւցընէ թէպէտեւ անզին է
բայց անիկա առանց հաւկիթին ալ կրնայ
պահուիլ՝ և զու ալ պէտք չէ մոռնաս դա-
նիկա բոլոր կենացդ մէջ:

Այս Օտարականը Ֆրիտոլէնի քեռիին քովը
կեցաւ, ինչուան որ բոլորովին առողջացաւ
և անկէց երթալէն առաջ այն տանը ձու-
րնձաներ տուաւ:

2

Իրաւցընէ ոսկի և մարգարտե հաւկիթ մը

Ամբողջ գարունը և ամառը անցաւ, ա-
ռանց մասնաւոր դէպք մը պատահելու հով-
տին մէջ: Ածխագործները իրենց դաշտը կը
մշակէին, և ստէպ անտառը կ'երթային ա-
ծուխ շինելու. իրենց կանայքն ալ տնական
բաներու զրազած էին, և մասնաւոր փոյթ
մը ունէին հաւեր մեծցընելու. իրենց տը-
ղաքն ալ ստէպ կը հարցնէին թէ «Չատիկը
ե՞րբ պիտի գայ»:

Օտարական խաթունը շատ տխուր էր,
որովհետեւ իր ծեր և հաւատարիմ ծառան,
որ իրեն ընկեր էր, և իրենց հոն հասնելուն
սկիզբները ստէպ ճամբորդութիւններ կ'ը-
նէր, հիւանդացաւ և ալ հովիտը չէր կրնար
թողուլ: Աշունը եկած էր, և հապիւ կրնար
խեղճ ծերը ինչուան տանը զբան առջևը
երթալ արևէն տաքնալու համար. թշուառ
խաթունը ստէպ արցունք կը թափէր վախ-
նալով որ չըլլայ թէ իր միայնակ նեցուկը
կորսնցընէ. և իր արամուսթիւնը աւելի կը

աստեղանար իր հայրենիքէն լուր մը չառնելուն համար:

Այս միջոցս նոր դիպուած մըն ալ պատահելով իր վախը աւելի աստեղացուց, վասն զի ամխագործները որ մը անաստէն դառնալով պատմեցին որ նախընթաց գիշերը չորս զինեալ տեսեր են, որոնք ըսին թէ Աքրոֆընէզ կոմսին մարդիկներն են, իմացընելով նաև որ իրենցմէ ետքը շատ մը զինեալ բազմութիւն ունին, և թէ զիւզին վրայօք իրենցմէ տեղեկութիւն ուզեր են: Զաղացպանը փութաց իմացնելու խաթունին այս բանս որ Կիրակոսին անկողնոյն քովը նստած էր: Երբ Զաղացպանը Աքրոֆընէզ անունը ըսաւ, խաթունը՝ գոյնը նեաւելով աղաղակեց. Ամենակալ Աստուած իմ, ամենէն մեծ թշնամիս ետեւս ընկած զիս մեռցընել կ'ուզէ, արդեօք ամխագործները իմ նստած տեղս իմացուցեր են: Զաղացպանը զինքը ապահովցուց թէ բան մը չեն ըսած, և թէ այն մարդիկը այս գիշեր կրակի քով անցուցեր են և թէ առաւօտը կանուխ հեռացեր գացեր են անկէ, բայց յայտնի է որ զեռ լեռներու մէջ կը թափառին:

Մերելիք իմ Օսվալտ, ըսաւ խաթունը Զաղացպանին, զիս քու տունդ ընդունելէն ի վեր ճանչցեր եմ գրեզ որ համեստ և ջերմեռանդ մարդ մըն ես. կ'ուզեմ հիմա տեղնիտեղ իմացնել քեզի իմ թշուառութեանս պատմութիւնը:

Ես Ռոզալիս կ'ըսուիմ, Պուրկոյնի դքսին աղջիկներէն մէկը: Երկու դքսեր կը փափաքէին փեսայանալ ինձի, մէկը Հաննօտը-Աքրոֆընէզ, և միւսը Արնօտը-Լենտամպուրկ: Հաննօն հարուստ էր և զօրաւոր, որ և ընդարձակ բերդեր ունէր և բազմութիւն զինուորականաց, բայց ոչ ազնուականութիւն և ոչ աղէկութիւն մը ունէր: Իսկ Արնօն քաջ էր, և քաղաքին ասպետաց մէջ ամենէն ազնուական, բայց ոչ այնչափ հարուստ ինչպէս Հաննօն, որովհետև հօրմէն մինակ փլած բերդ մը փառանգեր էր և ամենեին ետեւէ չէր եղած բանութեամբ ուրիշ մըն ալ ձեռք ձգելու: Հօրս կամացը համեմատ՝ իրեն հետ կարգուեցայ հանդերձ շատ մը բերդեր և ընդարձակ երկիրներ օժիտն ունենալով, որով շատ երջանիկ կեանք կ'անցընէինք մէկտեղ: Հաննօն ստատիկ ոխ պահեց ինձի և էրկանս դէմ և մեր սոսկալի թշնամին եղաւ, թէպէտ արտաքուստ ամենեւին չէր ցուցըներ: Այս տառններս էրիկս մասնակից պիտի ըլլար այն պատերազմին որ կայտը Տաճկաց դէմ պիտի ընէր: Հաննօն ալ այս պատերազմին մէջ պիտի մտնէր, բայց շատ դանդաղ շարժեցաւ իր պատրաստութեամբը և խոտացաւ որ իր բանակն ալ հոն հասցընէ երբ բոլոր զօրքը հոն փողուին: Մինչդեռ իմ էրիկս կը պատերազմէր Տաճկաց դէմ, մասնիչ Հաննօն յարմար առիթ գտնելով սկսաւ մեր հպատակներուն և մեր

կալուածներուն վրայ յարձակիլ, կրցածը այրեց և շատ ալ մարդ սպաննեց, անկէց ետքը սկսաւ նաեւ մեր բերդերուն վրայ յարձակիլ զորոնք առաւ մէկմէկու ետև: Ես ալ աս բաները տեսնելով՝ սիրելի տղաքս Հետս առած փախայ տունէն: Բարի Աիրակոսը այս տագնապողական փախուստիս մէջ մեր պաշտպան հրեշտակն եղաւ որ զիս երկու որդւովքս այս լեռներս բերաւ, ուր որ ինչուան այս օրս դժբախդ կեանք մը կ'անջընճմ:

Արեգէի Հոս կենալ ինչուան որ իմ էրիկս պատերազմէն զառնալով՝ կարենայ նորէն մեր ստացուածքը թշնամույն ձեռքէն ետ առնուլ: Աիրակոսը երբեմն երբեմն կ'երթար լուր մը բերելու, բայց խեղճը միշտ տխուր էր: Չար Հաննօն օր աւուր կը ջանար տարածել իր իշխանութիւնը մեր երկրին և մեր հպատակացը վրայ, և անընդհատ պատերազմելով կը ջանար բոլորովին ջնջել զմեզ: Տարիէ մը ի վեր որ իմ խեղճ Աիրակոսս հիւանդ պառկած է, ալ հայրենիքէս և երկանէս ամենևին լուր մը չուենիմ: Չեմ գիտեր արդեօք խեղճ էրիկս սոյլ է մի չենէ մեռած թշնամեաց անլուծ հարուածներէն, արդեօք անգութ շաննօն ետևէս չէ՞ ընկեր զիս փնտռելու որ սպաննէ. ինչ պիտի ըլլամ ես չեմ գիտեր, լաւ էր որ ես ալ մեռած ըլլայի: Սիրելիդ իմ Օսկալտ, բռէ ամխաղործներուն որ չի մատնեն զիս: Մատնել դքեղ, Տիկին աղա-

ղակեց ջաղացպանը, ապահով եղիր, որ Սքրօֆընէզ ինչուան որ Հոս Հասնի, առաջ պէտք է որ զմեզ սպաննէ:

Չաղացպանը խաթունին վախը ամխաղործներուն պատմելով ամենքը նոյն լեզուն բանեցուցին: Թող գայ այն անօրէնը, ըսին ամենքը մէկ բերան, քանի որ ունինք մենք այս կացինները, որոնցմով զիտենք մենք ալ պաշտպանել զմեզ և մեզի սպաւինողները: Թէպէտև ձորին բնակիչքը խաթունը ամենայն կերպով կ'ապահովցնէին, բայց օտարական խաթունը իր օրերը տըխուրութեամբ կ'անցընէր: Երբեք չէր ուզեր տնէն դուրս ելլել և իր աղօց ալ չէր թողուր զբանը առջև խաղալու: Իսկ երբ խաղաղութիւնը տիրեց լեռան վրայ և այն զինեալ մարդկանց վրայ խօսակցութիւն մը չէր լսուեր, ուզեց պզտիկ շրջան մը ընել դաշտը, ուստի աշնան գեղեցիկ օր մը տնէն դուրս ելաւ և գնաց իր հիւղէն քիչ մը հեռու, ուր որ զիւզական մատուռիկ մը կար եղևինի մը կոճղին վրայ շինուած: Հոն զրուած էր Աիրակոսին ճամբորդութեանց ժամանակ բերած պատկերը որ սուրբ ընտանեաց եղիպտոս փախչիլը կը ներկայացընէր: Մատուռը բարձր ժայռի մը վրայ էր, և մուտքը քանի մը նոճեօք ծածկուած էր: Այս տեղերուս խորունկ լուծիւնը զմարդ ազօթքի և մտածութեան կը հրաւիրէր: Ռոզալիան իր շրջանը ընկէն ետքը չօքեցաւ եռանդեամբ մը խորանին առջև և լալով

Աստուածածնայ ջերմեանդ աղօթք մը ը-
րաւ. այն միջոցին տղաքը ծաղիկ ժողուե-
լու գրադելով անկէ քիչ մը հեռացան:

Երբ խաթունը մինակ մնաց՝ յանկարծ
պանդխտի զգեստով մարդ մը ելաւ ժայռե-
րուն մէջէն և իրեն մօտեցաւ: Երկայն սեւ
զգեստ մը ձգած էր վրան և կարծ մեկնոց
մը հագած. գլխարկը խեցեմորթով զարդա-
րուած և ձեռքը երկայն գուռզան մը կար:
Թէպէտ մօրուքը և մազերը ձեան պէս ձեր-
մակ էին, սակայն երեսներուն գոյնը երի-
տասարդի մը գաղափար կու տար: Ողա-
լիան յանկարծակիի գալով վախցաւ: Օտա-
րականը յարզանօք սղջունեց խաթունը և
սկսան խօսիլ. բայց որովհետև օտարականը
անախորժ կերպ մը կը ցուցընէր, խաթունն
ալ անոր համեմատ ցուրտ կերպով մը խօ-
սեցաւ հետը, վերջապէս ըսաւ օտարականը.
Այնիւ խաթունն մի վախնար, վասն զի այն-
չափ անծանօթ չես ինծի որչափ որ կը
կարծես: Գու Ողալիա — տը — Պուր-
կոյն ես, զետեմ թէ ինչ արկածներ սախ-
պեցին զքեզ այս լեռներուս վրայ քեզի ա-
պաստան մը դանալու. կը ճանչնամ ես է-
րիկդ, յորմէ երեք տարիէ ի վեր բաժնուած
ես. թէ որ Արնօ — տը — Լիտէնպուրկ քեզի
դեռ սիրելի է, կրնամ իրեն վրայօք ճիշդ
տեղեկութիւններ տալ քեզի: Վիտնաս որ
խաղաղութիւն եղաւ, և քրիստոնեայ բա-
նակը յաղթական դափնիով դարձաւ: Երիկդ
ես առաւ այն բերդերը որոնց մէջ իր թըշ-

նամին ապաւինած էր: Չար Հաննօն այս
լեռներս փախաւ, ուսկից սախպուեցաւ ա-
ւելի հեռու փախչիլ: Գու էրկանդ ամենէն
մեծ փափաքը ան է որ սիրելի ամուսինը
նորէն տեսնայ: Ի՞նչ ուրախութիւն ազադա-
կեց, Ողալիան ծունկ չօքելով: Ծնորհակալ
եմ քեզի, Աստուած իմ, որ վերջապէս տե-
տար իմ արտասուքներս և լսեցիր աղօթիցս.
Ի՞նչ ուրախութեամբ պիտոր տեսնամ զքեզ
սիրելիդ իմ Արնօ, ա՛հ ինչ ուրախութիւն
քեզի համար ալ երբ զքեզ հաղիւ ճանչցող
տղաքդ տեսնելու ըլլաս:

Ո՛վ պանդուխտ, կարծեմ թէ կը տարա-
կուսիս դու, ըսաւ դարձեալ խաթունը, որ
ես իմ սիրելի էրիկս մոռցած ըլլամ և կամ
իրեն սէրը բոլորովին պաղած ըլլայ սրտիս
մէջ. մօտեցէք տղաքս, ըսաւ Կամոնտին և
Պլանչին, որոնք մատրան դրանը առջև կե-
ցած, կէս մը վախով և զարմացմամբ օտա-
րականը կը զիտէին: Երկու տղաքը մեկէն
վազեցին իրենց մօրը ձայնին: Սիրելի Կա-
մոնտ, ըսաւ մայրը զինքը զրկելով, ըսէ
առանց վախնալու այս ծեր պանդխտին առ-
ջև այն համառօտ աղօթքը որ կ'ընենք ամեն
առաւօտ քու հօրդ համար: Տղան ձեռքերը
միացուց և աչքը երկինք վերցնելով ըսաւ
այս հետեւեալ աղօթքը:

« Ո՛վ Աստուած, որ երկինքն ես, դար-
ձուր աչքդ երկու զժբաղդ որդիքներուս
վրայ: Հայրերնիս պատերազմի է, մի թողուր
զինքը որ թշնամեաց ձեռքը մեռնի. կը

խոստանանք քեզի միշտ ջերմեռանդ ըլլալու, որպէս զի մեր հայրը զմեզ տեսնելով ուրախանայ: Ով տէր, ընդունէ այս մեր ազօթքը»:

Գու ալ, Պլանչ, ըսաւ աղջկանը, ըսէ այն ազօթքը որ ամեն իրիկուն կ'ընենք հօրդ համար:

Աղջիկը ձեռքերը միացնելով ըսաւ հետեւեալ ազօթքը: «Սմենակալ Աստուած, դեռ չի քնացած ընդունէ մեր հօրը համար ըրած ազօթքնիս: Տուր իրեն որ հանգիստ գտնայ թշնամեացմէ՝ և հրեշտակներէդ մէկը խաւրէ, որ միշտ հսկէ վրան: Մեր սիրելի մօրը հանգիստ քուն մը պարգևէ, որ մտնայ գիշերը իր տխրութիւնը: Տուր որ մեր հօրմէն բաժանման վերջի գիշերը ըլլայ այս՝ և ծագէ շուտ մը այն օրը որ իրարու հետ նորէն միացնէ զմեզ»:

Ամէն ամէն, ըսաւ մայրենին՝ արտասուակից աչօք:

Ան միջոցին պանդխտին աչքերէն հեղեղի պէս արցունք կը վազէր, և ալ չկարենալով դիմանալ, վրան առած սև զգեստը, ձերմակ մօրուքը և մազերը մէկզի նետելով, երևցաւ իրենց իր ասպետական զգեստովը որ տակէն հագած էր, և թևերը բանալով, կանչեց ուրախութեամբ:

Սիրելիդ իմ Ռոզալիա, ահ որդեակք իմ անձկալիք, եկէք որ համբուրեմ զձեզ, մօտեցէք ձեր հօրը:

Ռօզալիան և տղաքը գիրկը վազեցին, ուրոնք ուրախութեան արցունքներով թրջեցին իրենց հայրը, և ան աստիճան խնտով մէջ էին այն երկու ժամը, երբ մատրան դիմացը անցուցին՝ որ իրենց վայրկեանի մը պէս երեցաւ: Արնօն պատմեց իր կնոջը որ թէպէտ բազմութեամբ եկեր է զինքը փընտուրու, բայց ճամբուն դժուարութեանը և վտանգներուն համար դեռ լեռները չի մըտած զանոնք հոն թողուցեր և ինքը միայն առաջ եկեր է. և թէ պանդխտի զգեստով ծածկուած ըլլալուն պատճառը, ուրիշ բանի համար չէր, բայց որպէս զի դիւրաւ կարենայ իրենց քով հասնիլ և դեռ չիճանչցուած սպահով ըլլայ զիրենք գտնալուն վրայ: Ռօզալիան հարցուց իրեն թէ ինչպէս գտեր է իրեն այս դժուարին բնակարանը: Սիրելիդ, իմ ըսաւ Արնօն, մեր զիրար գտնելը քու ըրած բարեգործութեանդ պատուին է, զոր ըրիր աղքատաց և մասնաւորապէս այս ձորիս տղոցը, վասն զի առանց անոր թերևս երկայն ատեն զիրար չէինք կրնար տեսնել, և ով զիտէ թերևս ցյաւիտեան ալ, որովհետև դու ամեն կողմանէ պաշարուած էիր թշնամեացմէ, և չար Հաննօն իր յաղթուելէն ետև, այս լեռներս եկաւ ապաւինելու: Կը ճանչնաս ասիկա, ըսաւ Արնօն իր կնկանը հաւկիթ մը ցուցնելով իրեն, որուն վրայ գրուած էր «Յուսա առ Աստուած եթէ կ'ուզես որ կարօտութեանդ ատեն օգնէ քեզի»: Այս հաւ-

կիթն է ահաւասիկ որ զմեզ Աստուծոյ մասնաւոր նախախնամութեամբը նորէն միացուց գտնելով զքեզ որ այնչափ ատենէ ի վեր փնտուել տուեր եմ, ետեւէդ մարդիկ խրկելով: Վերջապէս օր մը տեսայ Էգգբէտ անունով զինուորներէս մէկը զոր շատ ատենէ ի վեր չի տեսնարուս համար մեռած կարծեցի, անիկա պատմեց ինձի որ զքեզ փնտուելու ժամանակը զժբաղդութեամբ անգունդներու մէջ իյնալով քիչ մնաց որ կը մեռնէր անօթութենէ: Եթէ չի հասնէր երիտասարդ մը, որ երկու հաւկթով զինքը մահուընէ ազատեց, երրորդ հաւկթ մըն ալ տուեր է իրեն ի յիշատակ այս իր բարերարութեանը: Էգգբէտ ցըցուց ինձի այս հաւկթը և ամիշեցայ մնացի երբ քու գիրդ տեսայ վրան: Մէկէն ձի հեծանք և շիտակ Էգգբէտին բարերարին սունը գացինք, որ սիրով ցուցուց ինձի այս ձորին ճամբան:

Կը տեսնաս ուրեմն սիրելիդ իմ Ռողալիա, որ եթէ այս ձորին աղոց զատկական հաւկթներուն հանդէսը ըրած չըլլայիր, և կամ Խոմննար և Պլանշը երիտասարդ օտարականին ողորմութիւն չընէին, այս օրս մեզի դեռ տխրութեան և ցաւոց օր մը պիտի ըլլար: Աստուած կը վարձատրէ մեր սչինչ բարերարութիւնն ալ, բաւական է որ փառասիրութեան և ցուցամուրթեան համար չըլլայ ըրածնիս: Մեր բարեգործութիւնը հաս մը ցորենի կը նմանի որ ձօխ հասկ մը կը բերէ: Սիրելի տղաքս, բոլոր

կեանքերնուդ մէջ երբեք մի մտնանք մեր կրօնից սկզբունքը, ողորմեցէք աղքատաց, թեթեցուցէք անոնց խեղճութիւնները և օգնեցէք իրենց, թէ որ կ'ուզէք զուք ալ օգնութիւն գտնել. զութ ունեցէք վրանին, և ապահով եղիք որ զուք ալ ձեր կարօտութեանը ժամանակ նոյնը կը գտնաք մարդկանցմէ: Հաստատուն յոյս ունեցէք Աստուծոյ վրայ, և կը տեսնէք որ այս հաւկթին կեղեկին վրայի գրուածը կը կատարուի վրանիդ: Այլուցանեմ պիտի այն հաւկթը բոլոր մարգարտով զարգարուած ոսկիէ ամանի մը մէջ՝ և մեր դղեկին մատրան խորանին վրայ պիտի դնեմ, մեր նորէն զիրար գտնալնուս յիշատակին համար:

Այս խօսակցութեանց ժամանակ իրելուներ վրայ հասնելով, Արնօ կոմսը կնկանը ձեռքէն բռնած ջաղացպանին տունը դարձան, երկու տղաքն ալ իրենց ետեւէն կու գային: Հոն ուրիշ ուրախութեան մը հանգիպեցան, վասն զի կոմսին զինակիրը Էգգբէտ և Ֆրիտուէնը հասած ըլլալով՝ Կիրակոսին հետ կը խօսէին, որն որ քիչ մը աւելի աղեկցեր էր տիրոջը գալուստը լսելով. բարի Ֆրիտուէնը զէպ ի խաթունը մօտենալով բարեւեց զինքը, նոյնպէս նաև անոր երկու տղաքը: Էգգբէտ ալ մօտեցաւ խաթունին և ուզեց ձեռքը պագնել, որուն պարտական էր իր կեանքը:

Կոմսը պաքաւ զԿիրակոս, իսկ ջաղացպանին ձեռքը սխմեց բարեկամաբար, որ

իր ամենէն փառաւոր զգեստները հագած էր, և ամենը մէկտեղ նոյն իրիկունը ուրախութեամբ կերան ընթրիքնին:

Երկրորդ օրը տարածուելով գեղին մէջ անծանօթ խաթունին էրկանը զայստեան լուրը՝ զամենը շփոթութեան մէջ ձգեց: Բոլոր գեղացիները վազեցին զինքը տեսնելու, որով և հիւզին չորս կողմը լեցուեցաւ ամեն տեսակ մարդիկներով:

Կոմսը իր կնոջը և երկու տղոցը հետ դուրս ելլալով, բարեկեց բարեկամարար այս բարի մարդիկը և իրենց շնորհակալ եղաւ իր ընտանեաց վրայ ցըցուցած սիրոյն համար: Տէր, պատասխանեցին անոնք, ոչ մենք, այլ ինքն է մանաւանդ մեր բարեբարը: Կոմսը երկայն բարակ իրենց հետ խօսակցելով մեծ ուրախութիւն պատճառեց անոնց իր ազնիւ կերպովը:

Այս միջոցիս, կոմսին մարդիկներէն ու մանք քանի մը ածխագործներու օգնութեամբը ձորին ճամբան գտած ըլլալով հոն հասան: Ուրիշ շատ մեծամեծներ ալ ինչպէս նաեւ զինուորներ սրը ձիաւոր և սրը փողերու ձայներով գեղը մտան որոց սաղաւարտները և աղեղները փայլակի պէս կը ցուային: Ան աստիճանի ուրախութեան ձայներ արձակեցին տեսնելով իրենց տիրուհին՝ որ չորս կողմի ժայռերը իրենց ձայնէն կը հնչէր:

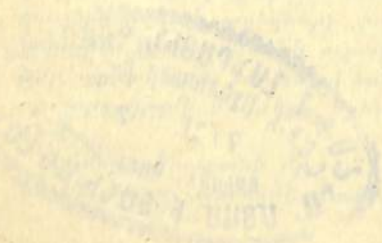
Կոմսը դեռ քանի մը օր ալ ձորը կենալէն ետքը, անոնցմէ բաժնուելու նախըն-

թաց օրը փառաւոր սեղան մը տուաւ բոլոր գեղին ածխագործաց, որոնց հետ սեղանի նստան նաև կոմսը բոլոր իր մարդիկներովը: Սեղանէն ետքը առատ ընծայներ տուաւ բոլոր սեղանակիցներուն, և մասնաւորապէս ջաղացպանին. իսկ զՄարթան իր կնկանը ծառայութեան տուաւ: Նոյնպէս մասնաւոր ինամք ունեցաւ նաև Ծրխաղէնի մօրը, եղբայրցը և քոյրերուն վրայ: Իսկ ածխագործներու տղոցը ըսաւ. իմ կնկանս ձեր քով բնակելուն յիշատակին համար կ'ուզեմ որ ամեն տարի, գատիկին օրը, այս ձորիս տղոց ամեն տեսակ զոնաւոր հաւկիթ բաժնուի: Կս ալ, ըսաւ կոմսուհին, կ'ուզեմ հաստատել այս հանգէսը բոլոր կոմսութեան մէջ: Այս հաւկիթները Զատիկիսն ձաշկիք կոչուեցան, և այս սովորութիւնը կոմսը կոմսոց ամեն կողմ տարածուեցաւ:

Վ Ե Ր Զ



Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.



3 mays.

[Faint, illegible handwriting on the left side of the page]



61

3

8004008

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL0004008

